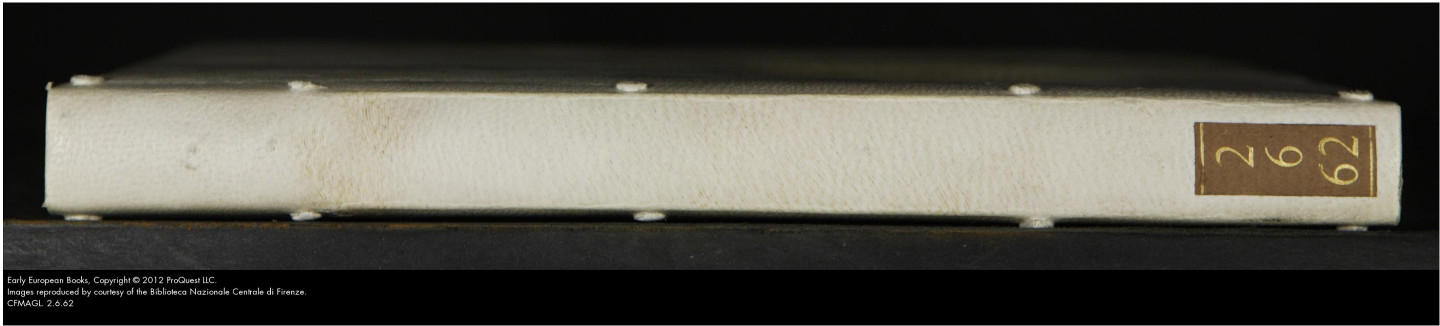
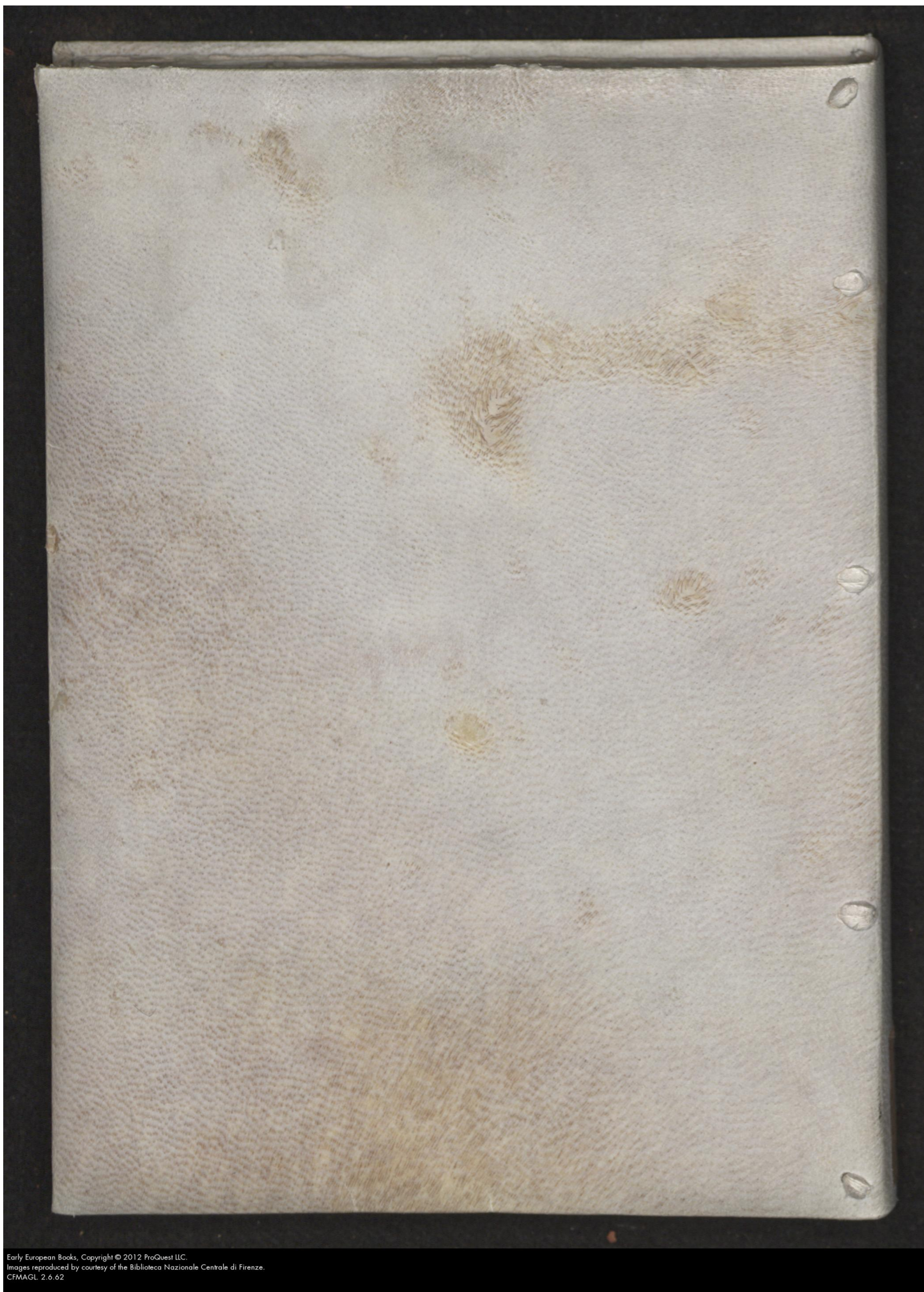

2
6
62

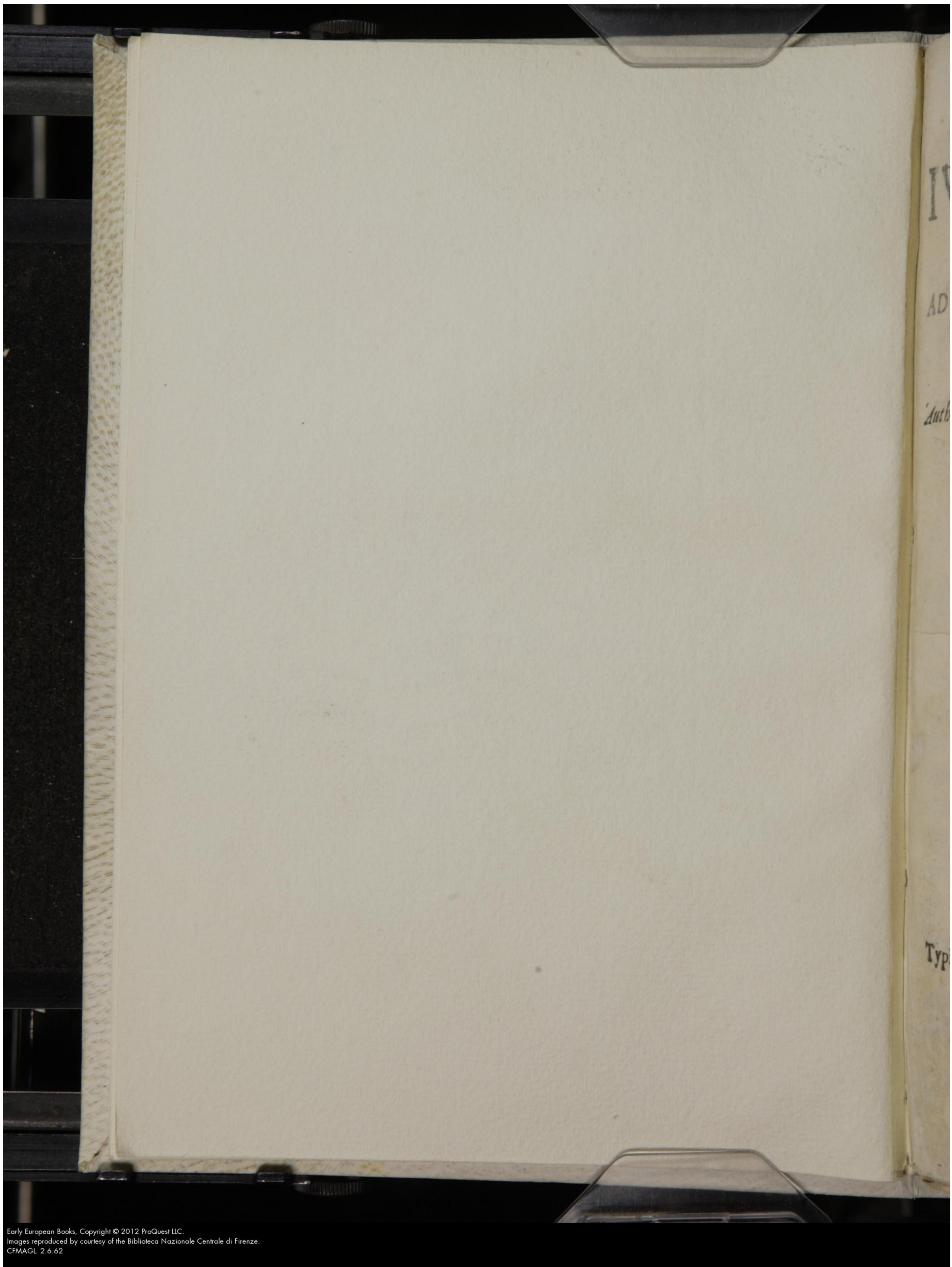

SYNOPSIS
IVRIS FEVDALIS ET EMPHYTEVTICI.

AD VSVM VTRIVSQVE FORI GALLIÆ, Eiusdem Regni Parlamentorum Senatusconsultis confirmatum.

Authore MELCHIORE PASTORE *Iuris vtriusque Professore in Alma Academia Regiâ Aquensi.*

EDITIO I.

AQVIS-SEXTIIS,
Typis IOANNIS BAPTISTÆ & STEPHANI ROIZE;
Regis & Vniuersitatis Typographorum.

M. DC. LXVI.

Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO DOMINO
D. CAROLO DE GRIMAVD,
MARCHIONI DE REGVSSE,
BARONI DE REMOVLES ET DE MOISSAC,

Domino de Villeneufve, Cottelas, Saint Martin, &c.
Equiti Torquato, Regi à ſanctioribus Conſilijs,
& in Supremâ Gallo-Prouinciæ Parlamenti
Curiâ ſecundo Præſidi æquiſſimo.

MELCHIOR MANOSQVE in Supremâ
Parlamenti Curiâ Cauſarum Patronus, D. D.

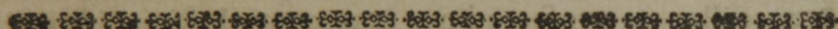
ANTIQVI Legum Latores Leges ſuas ad Ciuium ſalutem & ſocietatis humanæ conſeruationem inuentas, quò plus maieſtatis & authoritatis haberent ad ſummum aliquod Numen referebant (ALTER A PROTO-PRÆSIDE PRÆSES ILLVSTRISSIME.) *Egregiorum Hominum hoc ſemper fuit inſtitutum, vt dum ingeniy ſpecimen ac laboris monumentum in lucem proferre vellent in hominum manus incidere non paterentur quin patrocinio alicuius ſpectabilis Viri committerent, hâc ratione moti quia vix publico iudicio ſatisfieri poteſt quin Suffragatoris alicuius acceßerit authoritas. Cùm*

ego prima Legum cunabula ab Imperiali splendore appeterem, Feudalia inueni monumenta à D. Melchiore Pastore *piæ memoriæ in Vniuersitate Regiâ Aqui-Sextiensi Iuris Vtriusque Professore, Auo meo, nondùm in lucem edita, quæ velut optimam partem laborum & lucubrationum suarum variè in varios Iuris tàm Ciuilis quàm Canonici Libros ingeniose contexuit. Cognationis vinculum & charitas erga Parentes innata nouos eius partus nouis tradere Typis non mihi soli seruandos, sed quamplurimis legendos exponere concitarunt: & cùm in hac deliberatione curæ meæ consumerentur, cœpi in cogitationem deducere dilectionem quâ semper eum prosecutus es, ac præclaras animi tui dotes, per quas consonans perfecti Viri harmonia in Te perficitur, quibus tantam adjecisti doctrinæ laudem, & ingenij gloriam, vt Amplitudinem tuam summâ integritate tuearis, modestiâ temperes, & authoritate conserues. Ea me impulit ratio, vt quamuis dicta monumenta tuo digna patrocinio authumem, vehementer tamen rogo vt illa eo vultu intueri velis quo alia egregiorum Virorum Opera probare & beneuolè circumspicere consueuisti. Cùm igitur sic volente omnium rerum Moderatore Deo, ex hâc caducâ in æternam vitam auocatus decesserit, Virorum qui rectè sapiunt & sentiunt suasionibus ego commotus ea monumenta Typis mandari curaui, vt in tuam tutelam recipias: ea Tibi dico ac consecro, renouatum munusculum serenâ fronte recipe, animum meum Te colentem agnosce, parentelam eius commendatam habe, Nepos eius Te non viuet quin colat. Vale.*

SYNOPSIS IVRIS FEVDALIS ET EMPHYTEVTICI.

In Libros septem diuisa.

LIBER I.

TITVLVS I.

De Feudorum origine.

1. *Origo Emphyteusis tribuitur Græcis.*
2. *Origo Feudorum tribuitur Romanis.*
3. *Consuetudines Mediolanensium de Feudis.*
4. *Consuetudines Gallorum de Feudis antiquiores.*
5. *Ordo & dispositio Materiæ*

ORIGO Emphyteusis tribuitur Græcis, vt nomen ipsum sonat, à Verbo Græco ἐμφυτεύειν, quod est implantare, & à Bysantinis ortum habuit, qui cùm pecuniâ indigerent, prædia frugifera ad certum tempus locauerunt, I.

ſterilia verò in perpetuum ſub cenſu annuo, vt refert Ariſt. οἰκονομικῶν *lib.* 2. & Feudorum origo tribuitur Roma-
II. nis, qui prædia Prouinciarum ſubactarum in ſtipendium militibus dare ſolebant, vnde prædia ſtipendiaria dicebantur, §. *per traditionem, Inſtit. de acquir. rer. dom. l. ager, ff. de verb. ſignif.* Prædia verò quæ Prouincialibus ſub onere tributi relinquebantur, tributaria erant, ad differentiam prædiorum Italici ſoli, quæ immunia erant à tributo. De prædio ſtipendario Virgilius in Eclogis villicum quemdam loquentem facit:

Impius hæc tàm culta noualia miles habebit.

III. Hoc iure vſi ſunt Longobardi ſeu Mediolanenſes, vt conſtat de conſuetudinibus illorum collectis à duobus Iureconſultis Gerardo & Oberto, in Libris Feudorum, & ante illorum conſuetudines & tempora Iuſtiniani Pharamundus Galliarum Rex prædia Prouinciarum ſubactarum militibus in feudum dedit, vt obſeruat Molineus *in Conſuet. Pariſ. tit. des Fiefs.* Hugone Capet Regnante in Galliâ Feuda facta ſunt perpetua, patrimonialia, & hæreditaria, Bacquet *tit. des Francs-Fiefs, art.* 51.

IV. Hinc Ius Feudale Gallicum à conſuetudinibus Mediolanenſium in multis diſcrepat: quæſtiones quæ oriuntur in hac Materia, vel conſuetudinibus Galliæ & exemplis rerum iudicatarum finiuntur, vel Iure communni, nec recurrimus ad conſuetudines aliarum Nationum, niſi nitantur Iure communi, vel moribus noſtris ſint conformes, nam conſuetudines ſunt locales, & extra non habent vim Iuris.

De hac Materia plures Authores copioſe ſcripſerunt, ſinguli obſeruantes ea quæ apud ſuos ſunt in vſu; quorum exemplo ductus, in paucis Libris ſcripſi quæ vidi obſeruari apud nos de Iure Feudali & Emphyteutico, vtrumque Ius ob affinitatem conjungendo.

V. In paucis Libris *Primus* erit de Feudis & Regalibus.

Secundus de inuestituris feudalibus & emphyteuticarijs. *Tertius* de censibus, obsequijs, & operis patrono debitis. *Quartus* de alienatione rei feudalis & emphyteuticariæ. *Quintus* de laudimijs & releuijs. *Sextus* de iure prælationis. *Septimus* de causis ex quibus Feudum & Emphyteusis finiuntur. Hunc ordinem propriorem excogitaui, digerendo & disponendo hanc Materiam fusam & sparsam in hoc Opusculo, vt illud sit Studiosis viatorium, & causas agentibus commonitorium Decisionum Forensium.

TIT. II.

Feudum quotuplex.

1. *Feudum à fide.*
2. *Feudorum species variæ.*
3. *Res etiam incorporales in Feudum dantur.*
4. *Quæ sint Feuda Gardiæ & Gastaldiæ.*
5. *Cur Rex Senatores appellet* Ses Amez & Feaux.

FEudum dicitur à fide, ob iuramentum fidelitatis quod exigitur à vassallo. Multiplex est : aliud est Feudum nouum, seu paternum, quod pater acquirit sibi & liberis : aliud Feudum antiquum quod ab auo vel proauo pro se & liberis acceptante acquisitum fuit. Aliud est Feudum limitatum ex prouidentia dantis in persona vassalli, & suorum liberorum : aliud hæreditarium transmissibile ad hæredes etiam extraneos : aliud Feudum simplex, aliud conditionatum, sub conditione datum, aliquid dandi vel faciendi, præter ea quæ continentur in iuramento fidelitatis : aliud fœmininum transitorium ad fœminas, degenerans à recta ratione Feudi. I. II. III.

Aliud est Feudum ligium quo vassallus seu accipiens iu- IV.

rat & promittit patrono fidelitatem, nullius alterius fidelitate exceptâ; aliud est Feudum non ligium, quo vassallus à fidelitate promissa alteri patrono non recedit: aliud est Feudum Regalis Dignitatis, vt Ducatus, Comitatus, Marchia: aliud minoris Dignitatis cum Iurisdictione in villâ muratâ, & dicitur Baronia, vel cum Iurisdictione in Castro vel Oppido, aut sine Iurisdictione aut cum Iurisdictione simplici, & mixturâ imperij in causis ciuilibus, aut cum mero imperio, & gladij potestate, & simplici Iurisdictione in criminalibus & ciuilibus: nam ex placito dantis per varios gradus Iurisdictio distribuitur in inuestituris, vt dicemus infrà.

Aliud est Feudum de camerâ aut cauenâ consistens non in dominio aut certo territorio, sed in pensione annuâ soluendâ ex ærario Principis pro Gardiâ aut Gastaldiâ, quæ
IV. nomina fluxerunt ex consuetudinibus Longobardorum, seu pro procuratione, custodiâ, vel officio à vassallo præstando, vt sunt stipendia debita Officiarijs armatæ & togatæ militiæ: res enim non solùm corporales sed etiam incorporales in feudum dantur. Hinc Senatores à Rege vo-
V. cantur Amici Fideles, *Ses Amez & Feaux*, sicut Imperator Alexander Præfectum Vrbi amicum suum vocat *in l.* 1. *C. si mancipium ita venierit ne prostituatur.*

TIT. III.

De Regalibus.

1. *Quid sint Regalia.*
2. *Regalia alia maiora alia minora.*
3. *Regalia non continentur in inuestiturâ nisi sint expressa.*

I. Regalia per inuestituram feudalem vassallo conceduntur: ideò de ijs agitur in Libris Feudorum. Regalia

ſunt quæ iure naturali nullius in bonis ſunt; ſed iure ciuili ſunt Regis, aut vaſſalli cui Rex ea conceſſit. Alia ſunt Regalia maiora, alia minora. Regalia maiora, ſunt, poteſtas Legis ſanciendæ, Iudices dandi, Tabelliones, Actuarios, & litium executores inſtituendi, abolendi crimina, dandi gratiam, remittendi pœnam, reſtituendi in integrum, legitimandi baſtardos, fabrica monetæ, armandias, telonia ſeu noua vectigalia imponendi rebus aut perſonis, *tit. quæ ſint Regalia, lib. 2. de* [illegible], vt ſunt *rêues, gabelle,* [illegible], *foraine*, pro rebus quæ inuehuntur vel exportantur: de Regalibus minoribus dicemus infrà.

In inueſtiturâ feudali Regalia non continentur niſi ea ſint expreſſa: & ſi ea ſint expreſſa generaliter veniunt ſolùm Regalia minora, non maiora, niſi de inueſtiturâ Regni agatur, nam Regno conceſſo conceduntur ea ſine quibus, *l. 2. ff. de Iuriſd. omn. Iud.*

In inueſtituris Regalium Dignitatum ſubalternarum Regalia maiora non continentur niſi fuerint expreſſa, quod non exprimitur omiſſum intelligitur, *l. quidquid adſtringenda, ff. de verb. oblig.* niſi fiat renouatio inueſtituræ rei feudalis cum pertinentijs ſuis: eo enim caſu quæ fuerint adjecta in primâ inueſtiturâ cenſentur repetita in renouatione.

TIT. IV.

De Regalibus minoribus, vijs publicis, & pedagijs.

I. MInora Regalia sunt viæ publicæ, pedagia, flumina, venatio, piscatio, bona vacantia, bona albinorum, bona bastardorum sine testamento aut liberis morientium, hæreditates vacantes, bona publicata, bona adespota, res naufragio deperditæ, thesaurus, mineralia, salinæ, armandi, telonia, Iurisdictio.

Solum viarum publicarum Regis est, aut domini feudatarij, vsus verò publicus est: latitudo certa est pro vsu & commoditate singulorum, & nemini licet in ijs quidquam
II. facere quo peius ire liceat, *l.* 2. §. *viarum, ff. ne quid in loco publico fiat quo peius ire liceat:* ideò viæ βασίλικαι seu Regiæ dicuntur in lege allegatâ: cura reparationum viarum publicarum pertinet ad Regios Officiarios, & re-
III. paratio fit sumptibus & expensis habentium ius exigendi pedagij ex transitu animalium, aut portu rerum, ex Constitutionibus Gallicis, Aurelianensi *art.* 107. & Blesensi
IV. *art.* 282. vel reparatio fit expensis vniuersitatis, à quibus Clerici non sunt immunes, *l. ad instructionem, C. de sacros. Eccl.* Tamen si maior sit impensa, vt si agatur de ponte

erigendo in flumine, Procuratores Prouinciæ solent contribuere, ob vtilitatem & commoditatem totius Prouinciæ. Pedagium exigere nemini licet sine priuilegio à Rege concesso, ex Constitutione Regia quam citat *Loiseau tit. des Seigneuries, cap. 9.* Hâc datâ licentiâ licet non soluentes persequi, res pignori capere, nisi res aut domini earum ab eo onere sint immunes, vt Libri, & Rectores Prouinciæ, *l. si publicanus, ff. de publicanis.* De Libris sic iudicatum fuit in Curia Vectigalium, *vltimâ Maij anno* 1617. pronunciante Domino de la Cepede Præside primario dignissimo, & rei Literariæ amantissimo: & si debitor pignus non redimat, res distrahitur ex pretio, vectigal debitum fermario soluitur cum expensis, & quod superest datur debitori: hic enim publicatio non habet locum nisi pœna in priuilegio sit expressa: & si sit expressa liberantur pupilli, si post professionem omissam curatores eorum vectigal debitum intulerint, *l. Imperatores*, §. *ijdem rescripserunt, ff. de publicanis:* liberantur etiam minores si per errorem non soluerint, præstitâ pœnâ dupli, *l. fin.* §. *Diui, ff. eod. tit.* Et querimonia publicanorum, sic enim exactores huiusmodi in Iure appellantur, cessat *Primò* si per quinquennium tacuerint, *l. neque commissum, C. de vect. & comm.* *Secundò*, si res quæ incidit in commissum ob professionem omissam non existat, & debitor pedagij eam sine dolo desierit possidere, *d. l. neque commissum:* nam ob professionem omissam, & vectigal non solutum, res non persona obligatur: & quamuis res pignori capi possit, vt diximus suprà, mercatores tamen, muliones, aut corrucarios detinere non licet, vt districtè prohibetur *Constitutione Henrici II. 27. Martij anni* 1547. V. VI.

Præterea exactores pedagij tenentur vias securas præstare, & arcere latrones, vt constat ex varijs Ordinationibus Regijs, *& notant Loiseau tit. des Seigneuries c. 9.* & *Tiraqueau in tit. des Droits Royaux, verb.* peage.

VII. At si plus exigant citra modum & taxam priuilegij tenentur in duplum intra annum, & post annum in simplum, *l. 1. ff. de publicanis:* in Gallia ex Constitutionibus Henrici II. & III. relatis in collatione Constitutionum Regiarum, *tit. des Peages*, tenentur in quadruplum: quibus Constitutionibus tabulam affixam in loco eminenti apponere iubentur, vt viatores moneantur, alioquin viatores excusantur, ex Constitutione Aurelianensi, *art.* 138. Nam publicani insidiantur viatoribus, vel non apponunt tabulam, vel imitantur Caligulam, qui, vt scribit Tranquillus, Edicta sua minusculis literis scribebat, vt minùs expertes in laqueos inciderent, quorum libido est castiganda.

Quod attinet ad vias vrbanas, reparatio fit expensis vicinorum pro ratâ frontis domus vniuscuiusque, *l. vnica, ff. de via publ. refic.* Et si de loco sacro agatur, onus viæ reficiendæ recidit in totam viciniam pro ratâ frontis domus vniuscuiusque, *Baldus ad l. 7. C. de sacros. Ecclesijs, Molin. ib.* & ad id ipsi coloni & inquilini coguntur, saluo iure repetendi.

In ijs nulli licet vltra lineam ædificium suum protendere, *l. 1. ff. de seruitutibus*, aut aliquid habere impediens
VIII. viæ vsum, alioquin id demoliri iubetur, *ex Constitutionibus Henrici II. anni* 1554. & *Caroli IX. anni* 1560. *art.* 96. Quilibet nouum opus nunciare potest nomine domini, *l. 1. ff. de operis noui nunciatione:* actio verò soli domino competit: tamen etiam in Regalibus præscriptio locum habet, *infrà tit.* 21. nisi publicus vsus impediatur.

TIT. V.

TIT. V.

De Fluminibus.

1. *Flumina nauigabilia proprietate nullius sunt, vsus verò & portus publicus est.*
2. *Cura pertinet ad Regios Officiarios.*
3. *Ex Flumine publico non licet aquam deriuare sine Regis licentia.*
4. *Licentia non datur in praeiudicium iuris alteri quaesiti.*
5. *Ripae Fluminis publici proprietate sunt priuatorum, vsus publicus est.*
6. *Insulae quae nascuntur in medio Fluminis publici, sunt Regis aut vassalli.*
7. *Flumina non nauigabilia & insulae quae nascuntur in illis priuati iuris sunt.*
8. *Non licet aquam deriuare per agros vicini sine eius consensu vero aut praesumpto.*
9. *Licet Vniuersitati aquam ducere per agros vicini pro vsu publico.*
10. *Vniuersitas molendinum nouum bannale facere non potest in praeiudicium molendinorum à priuatis prius constructorum.*
11. *Conuentione aut consuetudine bannalitas in molendinis aut furnis acquiritur dominis.*
12. *Vniuersitas verò siue iure suo, siue iure cesso molendina aut furnos construat, bannum indicere potest.*
13. *Dominus non est in possessione prohibendi in furnis aut molendinis nisi post proclamationem prohibitionis.*
14. *Consuetudo bannalis seruanda est.*
15. *In quibus casibus cesset bannum.*
16. *Si aqua non sufficiat duobus molendinis, quid sit statuendum.*

FLumina nauigabi[l]ia Iure naturali aut Gentium nullius in bonis sunt, Iure Ciuili sunt Regis, sicut districtus I.

maritimus; vsus verò publicus est, vt de vijs publicis suprà diximus, ob commercij necessitatem, §. *flumina, Instit. de rer. diuis.* Sic Officiarij Regis curant ne quid fiat in Flumi-
II. ne publico quo peius nauigetur: & sine licentiâ Principis ex flumine publico aquam deriuare non licet ad irrigandos agros, aut molendinorum vsum, ne vis Fluminis minuatur, & peius nauigetur: illa licentia non conceditur in præiudicium iuris alteri iam quæsiti in molendino priùs
III. constructo, si aqua non sufficiat vtrique, siue appareat de licentiâ ab altero priùs obtentâ, siue ex possessione tempo-
IV. ris immemorialis præsumatur: nam Rescripta Principum non tollunt ius alteri quæsitum. Ripæ verò Fluminis publici proprietate sunt priuatorum, quorum prædijs inhæ-
V. rent, §. *insulæ, Instit. de rer. diuis.* pro curâ & expensis quas impendunt in ripis minuendis structis aggeribus ad auertendum Fluminis impetum, inundationem, & conseruandos agros. Verùm vsus riparum publicus est, §. *riparum, Inst. de rer. diuis.* & dominis non licet in ijs quidqam facere quod impediat nauis appulsum, & religationem: insulæ verò quæ nascuntur in medio Fluminis, ob aquæ recessum &
VI. Fluminis inconstantiam, inter Regalia censentur, sunt Regis aut domini feudatarij cui Regalia concessa sunt.

Cætera Flumina non nauigabilia, & insulæ quæ nascun-
VII. tur in illis, priuati iuris sunt, illorum qui prope ripam prædia possident, pro modo latitudinis cuiusque fundi, quæ prope ripam est, proportione geometricâ, §. *insulæ, suprà cit.* Ex quibus licet illis aquam deriuare, & ducere ad irri-
VIII. gandos agros, aut molendina construenda. Nemini tamen prædium vicini ingredi & per illud aquam deriuare licet sine eius consensu, *l. Imperatores, ff. de seruit. rustic. præd.* Quid si dubitetur de licentia concessa? Distinguitur, si titulus adsit, & bona fides, & possessio decennalis suffragetur, licentia data censetur, & actio negatoria præscribitur: si verò titulus desit, seruitus aquæductus non cense-

tur quæsita nisi possessione temporis immemorialis, quòd plerumque inter vicinos familiaritatis gratiâ licentia illa detur sine attributione iuris, *l. hoc iure*, §. *ductus aquæ*, *ff. de aqua quot. & æst.* *l. in summa*, §. *idem*, *ff. de aqua pluu. arc.*

At vniuersitati licet pro molendino construendo, aliouc vsu publico, aquam deriuare per prædia vicinorum, præstando id quod interest arbitrio peritorum, & quintam partem ampliùs, ex Statuto huius Prouinciæ, quod priuatis non conceditur: & ne vtilitas molendinorum vniuersitatis minuatur, licet etiam vniuersitati prohibere singulis ciuibus ne alia molendina construant, néue alibi molant, sub certâ pœnâ, quæ dicitur bannum, & molendinum bannale: tamen illa prohibitio fieri non potest in præiudicium molendinorum à priuatis priùs constructorum, vt varijs Arrestis Senatus huius Prouinciæ iudicauit nostris temporibus, quæ referuntur in Scholijs modernis nostri Statuti: idem dicitur de Furnis, vt impensa quæ fit pro construendo furno, aut molendino, vel reparando, lucro aliquo moderato, quod colligitur ex pretio trituræ frumenti, & coctionis panis, compensetur: hinc magnus redditus prouenit vbi populus numerosus. IX. X.

Vniuersitati seruitutem illam ciuibus suis imponere licet decreto maioris partis, etiam alijs nolentibus & inuitis: si construendi furnos & molendina facultatem habeat quam habere censetur in locis allodialibus iure proprio, & in locis feudalibus iure cesso à domino feudatario, cui ea facultas construendi furnos & molendina primariò competit: at domino non licet eam seruitutem vassallis imponere inuitis, iure feudi, nisi hoc conuentum fuerit in inuestiturâ: sed eam seruitutem potest sibi acquirere ex consensu vassallorum expresso vel tacito, vel conuentione initâ cum illis in construendo furno, vel molendino, pro se & suis subditis: vel vsu & præscriptione, in quâ alij requirunt tempus immemoriale: mihi videtur decennium XI.

sufficere, si dominus molendinum aut furnum construxerit spatiosum, pro se & suis subditis, si subditi eo vsi sint, pretium trituræ aut coctionis prius soluerint, & prohibiti à domino ne ad alia molendina aliosve furnos frumentum aut panem exportarent paruerint: nam constructio molendini & furni tituli instar est, per prohibitionem factam, vassallis non reclamantibus dominus est in pos-
XII. sessione seruitutis, & eam per continuationem decennalem sibi acquirit, quod tempus in seruitutibus continuis sufficit ad consuetudinem inducendam, *l. 1. sub finem, de aqua pluu. arc. l. cùm de in rem verso, ff. de vsuris.* Prohibi-
XIII. tio autem fit proclamationibus publicis, ante prohibitionem dominus non est in possessione seruitutis, & non currit præscriptio: consuetudo autem in ijs rebus præscripta
XIV. seruanda est, *Chopinus in consuet. Paris. lib. 1. tit. 2. n. 435. Ferrerius ad Guid. Pap. q. 248. Bacquet des Iustices c. 29 n. 25. Sic iudicatum fuit in hac Patria pro Domino de Vins contra suos subditos, Arresto mensis Nou. anno* 1634. Pari iure subditi contrario vsu decennali præscribunt libertatem contra dominum, si maior pars eo sciente & tacente alibi moliuerit. Nulla pœna irrogatur subditis bannum infringen-
XV. tibus, frumentum aut panem ad alia molendina aut furnos portantibus, si molendinum bannale sit impeditum, & dominus non curet intra viginti quatuor horas impedimentum tolli, ex consuetudine generali, *Loetus in lit. M. n. 17.* Et si molendinum dirutum sit, & dominus intra annum non curet reædificari, ius banni amittit, liberum est subditis alia molendina construere, vel alibi molere, *Bart. in l. præscriptio, ff. de vsucap. Alexander cons. 130. vol. 6.* Idem de furnis dicitur, ob necessitatem vitæ humanæ.

Frequens quæstio occurrit inter dominos molendino-
XVI. rum, si aqua vtrique non sufficiat; & respondetur in eo casu potiorem esse conditionem molendini priùs constructi, *Cynus in l. manifestè, C. de seruit. Baldus in l. si plu-*

res, *C. de condit. insertis. Sanson in consuet. Turonenses, art.* 4. & aquam diuertere non licet in præiudicium molendini priùs constructi, quia præoccupatione ius quæritur, §. *item lapilli, Instit. de acquir. rer. dom.* si non constet de prioritate potior est conditio possidentis, modò non sit abusus, vt si possessor molendini superioris fraudulenter aquam retineat, vt vsum molendini inferioris impediat, *Sanson loco citato.*

TIT. VI.

De venatione, piscatione, & ancupio.

1. *Venatio iuris gentium est.*
2. *Fera desinit esse nostra si custodiam euaserit.*
3. *Fera non est venatoris nisi capta sit.*
4. *Venatio solis Nobilibus in Galliâ permissa.*
5. *Venatio ferarum nocentium omnibus permissa.*
6. *Piscatio permissa.*
7. & 8. *Ius piscandi & pedagij exigendi pro piscatura in fluminibus publicis acquiritur priuilegio vel vsu.*
9. *Columbaria fixa solo in agris feudalibus sine licentiâ domini habere licet, nisi constet de titulo prohibitiuo.*
10. *Plebeis garenas muratas habere licet.*
11. *In garenis domini feudatarij spatiosis & patentibus venari non licet.*
12. *Animalia mansueta nostra sunt quandiu retinent consuetudinem reuertendi.*
13. *Qui detinet aut occidit animalia mansueta, actione furti tenetur.*
14. *Animalia domestica suis dominis restituuntur, nisi pro derelictis habita sint.*

VEnatio & piscatio sunt iuris Gentium, & Aristoteles I.
in Politicis venationem recenset inter honestas lucri

faciendi artes : eo iure animalia fera fiunt capientis, sunt in bonis illius quandiu eius custodiâ coërcentur, §. *fera,*
II. *Instit. de acq. rer. dom.* At si euaserint custodiam, & difficilis sit persecutio, desinunt esse in eius bonis, & fiunt primò occupantis, *d.* §. *fera* : si verò fera vulnerata sit, vel in laqueos aut casses inciderit, non sit venatoris donec ab
III. eo fuerit apprehensa, multa enim accidere solent vt eam non capiat, *l. in laqueum, ff. de acq. rer. dom.* At si venator feram insequeretur, nec difficilis esset persecutio, & alius prædam interceperit, tenetur actione in factum, ad id quod interest venatoris, in quâ venit res, aut eius æstimatio : & si venator fundum alienum vetante domino ingressus sit venandi causâ, tenetur actione iniuriarum, prædam tamen facit suam, §. *planè, Instit. de acquir. rer. dom.*

Apud Gallos *Constitutione Henrici IV. Iunij* 1601. *art.* 8.
IV. venatio mercatoribus & plebeis prohibita est, eis animalia & instrumenta venatoria domi habere non licet, ne ab officinâ & agriculturâ distrahantur : Nobilibus illud exercitium, quod Xenophon *lib.* κυνεγετικοὶ vocat θέων ἔυρημα, Deorum inuentum, reseruatur : nomine Nobilium non solùm domini feudatarij continentur, sed etiam alij nobiliter viuentes, *vt probat Loiseau, Tract. des ordres de Noblesse, cap.* 5. Tamen licentia venandi feras
V. nocentes, vrsos & lupos, nemini denegatur, *l. vnica, C. de venat. fer. lib.* 11. Extra illum casum dominis non licet subditis permittere portum armorum ad venandum, *vt iudicatum fuit contra dominum de Mongestin, Arresto,* quoniam armorum vsus inscio Principe est interdictus, *l. vnica, tit.* 46. *lib.* 11. *Codicis.*

VI. Piscatio verò in fluminibus publicis permissa est, sine abusu, ne flumina intoxicentur, aut piscibus depopulentur, & domini feudatarij quibus Regalia concessa sunt prohibent venationem in suis terris, & portum armorum, voce præconis, & proclamationibus publicis, & venato-

res castigant per suos Officiarios ; piscationem tamen permittunt suis subditis, non extraneis, in fluminibus sui territorij, reseruatâ sibi certâ parte fluminis, in quâ nullus sine eorum licentiâ piscari potest. In flumine publico per territorium decurrente dominus habere potest ius piscationem prohibendi, & permittendi, & pedagium exigere à piscatoribus, ex priuilegio vel consuetudine temporis immemorialis; hoc enim ius consuetudine acquiri potest, *ex l. si quis, ff. de diuersis & tempor. præscr. & Arrestis cit. Bacquet tit. des droits de Iustice, c. 3. n. 24.*

Columbaria in suis ædibus plebeis habere licet, ac etiam in prædijs rusticis feudalibus, nisi constet de titulo prohibitiuo, vt iudicatum fuit in gratiam Eguisier, pro columbario constructo in suo prædio, contra dominum Loci de Rougnes petentem demolitionem, *Arresto* 30. *Octobris anno* 1631. nisi sit abusus, vt censetur esse si quis habens prædiolum solum in aliquo loco vellet ibi erigere columbarium, id enim non conceditur nisi latifundia habentibus, ne columbæ vicinis magis noceant : *vide Chopinum in Consuet. Paris. lib.* 1. *tit.* 2. *n.* 43. VII.

Garenas muratas singulis habere licet in suo prædio ; at saltus maiores ad continendas feras solis Nobilibus habere permittitur, in quibus, priuatis venari non licet, *Constitutione Henrici IV. Iunij* 1601. *art.* 21. VIII.

Animalia fera tandiu censentur nostra quandiu custodiâ nostrâ coërcentur, vel habent animum seu consuetudinem reuertendi, & qui ea detinet vel occidit, actione furti tenetur, *l. Pomponius, ff. fam. erc. l. possideri, §. item feras, ff. de acquir. possess.* Si verò amiserint consuetudinem reuertendi desinunt esse nostra: secùs de animalibus domesticis, anseribus, & gallinis, quæ si turbatæ euolauerint suis dominis restitui debent, §. *gallinarum, Inst. de rer. diuis.* & dominis negligentibus vicinis admonitis octo decemve die- IX. X.

XI. bus elapsis pro derelictis habentur, *l. 1. & 2. ff. pro derelicto*: de ijs possessor bonæ fidei potest pro libito disponere. *Vide infrà tit. des espaues.*

TIT. VII.

De bonis vacantibus.

Bona vacantia à Græcis dicta ἀδέσποτα, seu domino carentia, inter Regalia censentur, & cadunt in fiscum, sicut flumina in mare: vnde caduca dicuntur, aut acquiruntur domino feudali cui Regalia concessa sunt, vt patebit in casibus sequentibus.

TIT. VIII.

De bonis albinorum.

1. *Albini vnde dicti.*
2. *Bona albinorum in Galliâ morientium sine liberis ibi natis & habitantibus, fisco vindicantur.*
3. *Fiscus excludit dominum Iurisdictionalem in successione albinorum.*
4. *Liberi albinorum in Galliâ nati & habitantes in successione patris excludunt fiscum.*

I. Albini dicti, quasi alibi nati; peregrini, quorum bona tum mobilia tum immobilia sita in Galliâ, siue in terrâ allodiali siue feudali, si moriantur ibi sine liberis, ibi natis, & habitantibus, fiunt caduca, & applicantur fisco, excluso domino feudali, siue illi testati fuerint, siue non; Iure Romano peregrinis testari licebat, quibus Constitutione

tutione Antonini ius ciuitatis erat concessum, hostibus exceptis: vnde Rutilius Poëta Imperatori sic gratulatur, de iure ciuitatis peregrinis concesso.

Fecisti patriam diuersis gentibus vnam,
Vrbem fecisti, quæ priùs orbis erat.

At moribus Galliæ peregrini censentur ἀπόλιδες, sine iure ciuitatis, in Regno habitantes possunt quidem disponere de bonis inter viuos, sed testari aut codicillari, vel donare mortis causa non possunt, nec publica Officia aut Beneficia obtinere, ex Ordinationibus Regis Caroli VI. & IX. & Henrici III. anni 1583. *Molin. in Consuet. Par.* §. 186. *& in Arrestis Curiæ art.* 81. *Papon lib.* 5. *tit.* 2. *n.* 2. nisi ius ciuitatis seu Literas naturalitatis à Principe impetrauerint & insinuauerint, quibus pro regnicolis reputantur; sine quibus nec habent testamenti factionem actiuam nec passiuam, nec disponere possunt causa mortis, nec succedere ex dispositione causa mortis, tametsi disponere possint inter viuos & acquirere ex dispositione inter viuos, *Bacquet en son Traité du droict d'aubaine, part.* 3. *ch.* 26. II.

Tamen liberi albinorum in Regno nati & habitantes excludunt fiscum in successione paternâ ex testamento vel ab intestato, nam ratione natiuitatis & incolatus sortiuntur in Regno ius ciuitatis, & pro indigenis habentur, iuxta Legem Hebræorum, Ezechielis *c.* 47. censentur condomini cum patre, & cùm illi succedunt, propè ad propria bona veniunt, *Bacquet* 4. *part. ch.* 32. *Papon lib.* 5. *tit.* 2. *n.* 1. Idem dicitur de successione liberorum in bonis matris in Regno morientis sine iure ciuitatis, *Bacquet loco cit.* qui exactissimè hanc materiam discussit. III.

Ratio verò cur fiscus excludat dominum feudalem inde petitur, quòd Rex in inuestituris feudalibus sibi reseruat licentiam dandi ius ciuitatis peregrinis, & consequenter sibi reseruat ius succedendi in eorum bonis morientium sine liberis in Regno susceptis & habitantibus, *Bacquet loco cit. Loisean des seigneuries profitables ch.* 12. IV.

TIT. IX.

De bonis confœderatorum.

1. Confœderati in Gallia ius habent ciuitatis.
2. Qui sint confœderati.
3. Confœderatis dantur Literæ declaratoriæ.
4. Galli extra Regnum habitantes non amittunt ius ciuitatis.
5. An aduenis ius habitandi in Galliâ concessum sit.

I. BOna confœderatorum tametsi extra Regnum nati sint, non fiunt caduca: nam confœderati ius habent ciuitatis, & pro regnicolis habentur, tùm in Officijs & Beneficijs, tùm in successionibus. Confœderati sunt qui orti sunt ex Comitatibus Flandriæ, Brabantiæ, Luxemburgi,
II. Artensi, Holandiæ, Zelandiæ, ex Pace initâ inter Franciscum I. & Carolum V. Imperatorem, anno 1544. *Bacquet Tract. du droit des Iustices ch. 8. n. 22.* Sunt etiam confœderati ex nostris vicinis, in Terris Sabaudiæ Nicienses, & in Terris Papæ Auenionenses, & Veneisinenses: nam hæc Prouincia ambitu suo olim vtrumque Comitatum continebat.

III. Confœderatis opus non est Literis naturalitatis ad ius ciuitatis obtinendum, quod habent ratione originis; Literæ declaratoriæ suæ originis sufficiunt obtentæ in Regis Cancellariâ ante litem motam vel post, quibus ius non quæritur, sed declaratur quæsitum, vt in causa Præbendæ Theologalis Grassensis Ecclesiæ iudicatum fuit pro Figuiere Niciensis Diœcesis; & in causa Tonduti Niciensis, pro Vicariatu Episcopi Glandetensis, *Arresto mensis Octob. anno* 1626. Auenionensibus & Veneisinensibus Literis declaratorijs opus non est, quibus Diplomata Regia ad postulationem vniuersitatis concessa singulis prosunt.

Galli habitantes in exteris Regnis ius ciuitatis in Galliâ non amittunt in successionibus cognatorum sibi delatis, si reuertantur & commorentur in Galliâ, vt iudicatum fuit in gratiam Galli qui à viginti annis Melitam migrauerat, vxorem ibi duxerat, & liberos susceperat; cui tamen hæreditas consanguinei defuncti in Galliâ vt proximiori fuit adjudicata, sub eâ conditione & modo de reuertendo in Galliam intra biennium, & ibi commorando, alioquin hæreditas fuit adjudicata alijs cognatis proximioribus, *Arresto mensis Iunij anni* 1659. IV.

Non est hic omittendum, quod domini feudatarij istius Prouinciæ ab aduenis Gallis aut alienigenis certum ius exigere solebant pro licentiâ habitationis & incolatus in suis Terris concessâ: quod illis interdictum fuit Edicto promulgato in hâc Prouinciâ, *6. Ianuarij anno* 1618. Gallia est communis Patria omnium Nationum, vt de Româ suprà dictum est, *ex Constitutione Antonini, & Authent. omnes peregrini, C. communia, de success.* V.

TIT. X.

De bonis bastardorum.

1. *Bona bastardorum morientium sine testamento, & sine liberis, fiunt fisci.*
2. *Quando dominus feudalis succedat in bonis bastardi.*
3. *Bastardi legitimati an succedant.*
4. *De legitimatis per rescriptum.*
5. *Vt liberi naturales Iure Ciuili succedunt patri & matri.*
6. *Bastardis an legari possit.*

Bona bastardorum in Galliâ morientium sine testamento, sine liberis, tùm mobilia tùm immobilia, sita in territorio allodiali aut feudali, cadunt in fiscum excluso domino feudali, ex Ordinationibus Caroli VI. IX. & I.

Henrici III. in tit. albinorum : nam Regi ius illud reseruatur, cui soli competit ius legitimandi bastardos, eisque dandi ius successionis in bonis cognatorum, nisi bastardus in territorio domini feudalis natus fuerit, habitauerit, obie-
II. rit, ibique bona reliquerit; eo enim casu dominus feudalis succedit illi in bonis relictis in suo territorio excluso fisco, ratione natiuitatis, incolatus, & curæ quam gerit dominus territorio, subditos protegendi, eisque iura distribuendi per suos Officiarios, *Bacquet du droit de bastardise, ch. 8. Boërius in Consuet. Biturigum, de testam. Papon lib. 2. Arrest. tit. 2. n. 1.* & in cæteris bonis allodialibus succedit fiscus.

Dixi, si bastardus sine liberis decesserit: nam potior est causa liberorum ad bona propria prope venientium, vt diximus suprà de liberis albinorum, ratione naturali, vt ait Ausonius.

Iusta quidem series patribus succedere natos,
Esse simul dominos.

Dixi, si bastardus intestatus obierit, illis enim Iura non denegant testamenti factionem actiuam, licet negent passiuam, si legitimati non fuerint; si per subsequens matrimo-
III. nium legitimati sint pleno iure vtuntur in successione cum cæteris legitimis : si per Rescriptum Principis legitimati sint, cognati succedunt illis, ex quo voluerunt in eorum
IV. familiam adsciscí; ipsi verò non succedunt cognatis, nisi ex illorum consensu legitimati sint, *Bacquet du droit des Iustices ch. 23. n. 6.*

Moribus nostris pater filio naturali per Rescriptum legi-
V. timato plus relinquere non potest quàm reliquerit vni ex suis liberis legitimis cui minùs reliquit, *Ferrerius ad Guid. Pap. q. 482.* & non legitimati successionis sunt incapaces; quibus tamen pater & mater aliquid relinquere tenentur, iuxta modum substantiæ suæ, pro alimentis; & si ampliùs reliquerint, illud ad iustum modum reducitur, legitimis

conquerentibus, ad quos illis morientibus sine legitimâ prole, relictum reuertitur excluso fisco & domino iurisdictionali, *Imbert, Papon, & alij quos citat Stephanus Placito 54. Ita iudicatum pro muliere nuncupatâ Laugiere Glandetensi, anno 1620.*

Sic moribus Galliæ incontinentia coërcetur, & Ius Romanum corrigitur, quod permittebat patri & matri liberos naturales instituere, *l. Lucius, ff. de vulg. & pupill. substitut.* ad successionem matris intestatæ liberos naturales cum legitimis pariter vocabat, ex Senatusconsulto Orphiciano; & ad successionem patris morientis sine liberis legitimis filios naturales cum matre pro duabus vncijs admittebat, *Nouella* 18. *c.* 5. & concubinæ legare vel donare permittebat, *l. affectionis, ff. de donat.* quod nobis non licet, in odium incontinentiæ, vt de legato relicto concubinæ iudicatum fuit *Arresto mensis Iunij anni* 1627. tamen legata ab auo vel auiâ relicta liberis legitimis filiorum suorum naturalium valent, si testator sine legitimâ prole decesserit, *iuxta legem finalem, C. de natural. lib. Molin. ad consilium Alexandri 74. vol. 4. Bertrandus cons. 201. lib. 2.* VI.

TIT. XI.

De hæreditate vacante.

1. Bona hæreditaria vacantia acquiruntur domino feudatario cui Regalia concessa sunt.

2. Si alius sit dominus feudalis, alius Iustitiarius, bona acquiruntur Iustitiario.

3. Dominus Iustitiarius pro bonis sibi acquisitis immobilibus vacantibus recognoscere debet dominum directum.

4. Rex succedens in bonis vacantibus tenetur indemnem præstare dominum directum.

Bona morientium sine hærede testamentario aut legitimo, vacant, & applicantur fisco, *l. 1. C. de bonis vacant.* I.

lib. 10. vel domino Iustitiario cui Regalia concessa sunt, non fisco, *Bacquet en son Traité de desherance ch.* 2. *Loiseau des droits profitables ch.* 12. *n.* 83. nam in hâc successione ius priuatum attenditur, quod Rex sibi vindicat in bonis allodialibus, & dominus Iustitiarius in feudalibus, quo iure mortuo vassallo sine hærede res feudalis ad dominum reuertitur, & dominium vtile quod separatum fuerit consolidatur cum directo, *c.* 2. *extra de feudis*: at in successione albinorum & bastardorum ius publicum spectatur, vt suprà diximus.

Si eiusdem territorij alius sit dominus directus, alius Iustitiarius, in successione bonorum vacantium Iustitiarius
II præfertur, ob curam Iustitiæ administrandæ, quam gerit per suos Officiarios: & si illa bona sint sita in diuersis territoriis, vnusquisque Dominus sibi vindicat bona reperta in suo territorio tum mobilia tum immobilia: verum Domini Iustitiarij pro bonis immobilibus hoc iure sibi quæsitis, recognoscere tenentur Dominos directos, à quibus illa
III. mouentur, eisque in posterum iura debita præstare, census laudimij & releuij, de quibus infrà dicemus: tamen eius acquisitionis, quæ fit Domino Iustitiario iure feudali, nullum debetur releuium.

Eodem iure cùm Rex succedit in bonis albini aut bastardi sitis in territorio vassalli, tenetur eum indemnem præsta-
IV. re, aut ea bona dimittere, ne vassallus frustretur iure suo: & tum Rex tum dominus feudatarius de bonis sic sibi acquisitis tenentur æs alienum quod defunctus debebat, soluere iuxta vires hæreditarias in inuentario quod fieri debet contentas, quia non dicuntur bona nisi deducto ære alieno, *l. subsignatum, ff. de verb. signif.*

TIT. XII.

De bonorum confiscatione.

1. Bona confiscata acquiruntur domino Iustitiario.
2. Si plures sint domini, quilibet succedit in bonis repertis in suo territorio.
3. Confiscationes sunt in fructu, & fructus sunt commoda Iurisdictionis.
4. Si alius sit dominus proprietarius, alius vsufructuarius.
5. Emendæ & confiscationes bonorum mobilium sunt in fructu.
6. Bonis Clerici confiscatis bona mobilia Ecclesiæ acquiruntur, & immobilia Regi aut domino Iustitiario.
7. In crimine Læsæ-Maiestatis bona confiscata applicantur fisco sine onere, saluo iure domini directi.
8. In crimine Maiestatis veniunt bona restitutioni aut reuersioni obnoxia sine onere.
9. In cæteris criminibus bona confiscantur cum suo onere.
10. Si reus deportatus sit, in confiscatione veniunt bona futura ex conditionis euentu.
11. Ob delictum filijfamilias bona profectitia, aduentitia, castrensia, aut quasi, non publicantur.
12. Bona deportati non publicantur, nisi in sententia id sit expressum.
13. In pœnis fiscalibus creditores præferuntur.

BOna confiscata acquiruntur domino Iustitiario, tum mobilia, tum immobilia, res transit cum suo onere, vt I.
dictum est suprà; si plures sint domini, quilibet succedit in bonis repertis in suo territorio, & quilibet tenetur ad solutionem æris alieni pro modo emolumenti. Si alius sit dominus Iustitiarius, alius sit dominus directus, dominus Iustitiarius præfertur ob curam quam gerit Iustitiæ administrandæ per suos Officiarios, & pro bonis immobilibus recognoscere debet dominum directum, vt dictum est su-

III. prà: nam confiscationes sunt in fructu, & fructus huiusmodi sunt commoda Iurisdictionis, *Boërius & Bacquet quos refert Ferrerius ad Guidium Papam q.* 413.

Si plures sint domini Iustitiarij, bona mobilia acquiruntur publicanti, simul cum bonis immobilibus sitis in suo
IV. territorio, & cætera bona immobilia acquiruntur alijs dominis Iustitiarijs in quorum territorijs sita sunt, ex sententia Bartoli, Baldi, & Alexandri, *quos citat Bacquet tit. des droits de Iustice, c.* 13. *vbi tamen citat Arrestum* quo bona mobilia in alio territorio alterius domini Iustitiarij reperta, eidem
V. fuerunt adjudicata; ex quo concludit, singulos dominos Iustitiarios succedere in bonis mobilibus & immobilibus sitis in suo territorio. Si alius sit dominus proprietarius, alius vsufructuarius, emendæ & confiscationes bonorum mobilium pertinent ad dominum vsufructuarium, & confiscatio bonorum immobilium proprietate cedit domino proprietario, & vsufructu domino vsufructuario, *Molin. in Consuet. Paris.* §. 1. *gl.* 1. *n.* 54.

Si bona Clerici fuerint confiscata, bona mobilia illius acquiruntur Ecclesiæ, immobilia verò Regi aut domino
VI. Iustitiario loci vbi ea sita sunt: in quibus casibus tametsi à Regijs Officiarijs sententia confiscationis lata fuerit, non fit præiudicium dominis Iustitiarijs, media pars vt moris est sententiâ adjudicatur Regi, & altera pars domino Iustitiario.

Verùm in crimine Læsæ-Maiestatis in primo capite, seu
VII. si contra Statum Reipublicæ, vel in personam Regis, Reginæ, vel liberorum eorum, crimen commissum sit,, confiscatio pleno iure sine onere cedit fisco, & in eâ veniunt bona donata vel relicta sub onere restitutionis aut reuer-
VIII. sionis onere detracto, ex Constitutione Francisci I. quam citat Loëtus *in lit. C. n.* 53. *Chopinus de Domanio lib.* 1. *c.* 8. & bona oppignorata sine onere æris alieni & hypothecæ. Rex in hoc casu omnibus potior est & antiquior, *Loët. loco cit.*

cit. Tamen in bonis feudalibus, ſubfeudalibus, emphyteuticatijs, vel cenſitis, dominis directis aut cenſualibus non fit præiudicium, nam eorum iura ſunt ſeparata à bonis delinquentis, pœna ſequitur ſuos authores, & Rex tenetur eis indemnitatem præſtare, aut bona publicata dimittere, vt ab accipientibus eorum iura conſeruentur; remotis importunis & inuerecundis precibus eorum qui ante ſententiam condemnationis petunt donum confiſcationis, *l.* 1. *C. de petit. bonorum ſublatis, lib.* 10.

Ex cæteris criminibus bona confiſcantur cum ſuo onere, IX. ſubſtitutionis, aut reuerſionis, modi, diei, vel conditionis adjectæ, *l. Statius Florus*, *ff. de iure fiſci.*

Et ſi reus deportatus fuerit, in confiſcatione veniunt etiam bona quæ ſperabat ex fideicommiſſo, aut obliga- X. tione conditionali, in quibus fiſcus aut dominus Iuriſdictionalis ſuccedit poſt diei aut conditionis aduentum, *l.* 2. *C. de bonis proſcript.* & ſuccedit cum ſuo onere, *l. recuſare*, §. 3. *ff. ad Trebell.* At ſi reus deportatus non fuerit, eiuſque XI. bona publicata ſint, quidquid poſt publicationem acquiritur non ſequitur fiſcum, aut dominum Iuſtitiarium, publicatio intelligitur de bonis præſentibus, non de futuris, *l. ſi mandauero*, §. 5. *ff. mandati:* nam deportationem ſequebatur bonorum ademptio, *l. deportatorum*, *C. de pœnis*, dimidiâ parte liberis deportati relictâ, *l. quando*, *C. de bon. proſcript.* At iure Nouellarum bona deportati non publi- XII. cantur, niſi pœna publicationis in ſententiâ fuerit expreſſa, ſed ea relinquitur liberis aut proximioribus cognatis, *Auth. bona*, *C. de bonis proſcript.* Ob delictum filijfamilias bona profectitia, aduentitia, caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia, non XIII. publicantur, ne patri fiat præiudicium cui illa bona acquiruntur iure peculij, *l.* 3. *C. de bonis proſcriptorum*, *lib.* 11.

Cæterùm ſiue fiſco ſiue domino Iuriſdictionali bona publicata acquirantur, æs alienum creditoribus ſolui debet, XIV. *l. vnica*, *C. pœnis fiſcalibus creditores præferri*, excepto eri

D

mine Læsæ-Maiestatis in primo capite, vt diximus suprà, fit inuentarium bonorum; & si plures sint domini quibus bona publicata sint, quilibet tenetur pro modo emolumenti, si fecerint inuentarium, *Loiseau des Seigneuries ch. 12. Bacquet loco suprà citato.*

TIT. XIII.

De rebus adespotis, despaues.

1. Bestiæ deperditæ post tres proclamationes addicuntur domino Iustitiario loci.

2. Domino comparenti ante factam declarationem restituuntur.

I. BEstiæ deperditæ, vulgò despaues, à Verbo Græco ἀδέσποται domino carentes, inter Regalia censentur: ex Consuetudinibus Galliæ bestiæ huiusmodi adducuntur ad dominos Iustitiarios loci vbi repertæ sunt, seruantur per quadraginta dies, fit perquisitio domini proclamationibus publicis intra illud tempus, eoque non comparente post tres proclamationes factas per interualla octo dierum bestiæ huiusmodi addicuntur domino Iustitiario per suos Officiarios, de quibus potest pro libito disponere, ex Consuetudinibus Galliæ Turonensi & Aurelianensi, *c.* 156. *Ioann. Faber in* §. *apium, Instit. de acquir. rer. dominio*, & domino comparenti ante factam declarationem restituuntur præsti-
II. tis sumptibus proclamationum & custodiæ, post factam declarationem non restituuntur: nam declaratio facta post proclamationes & temporis inducias est iustus titulus, & beneficio Iuris consuetudinarij fit commutatio dominij, ne rerum dominia sint in incerto, §. 1. *Instit. de vsuc.* & cura rerum negligatur; inter adespota censentur etiam examina apium, si euolauerint, & difficilis esset persecutio,

fiunt domini Iustitiarij, ex Consuetudine Turonensi, sine dilatione aut proclamatione vllâ, nam horum animalium fera natura est, *Inst. de acquir. rer. dominio*, media pars examinis est inuentoris, ex eadem Consuetudine. De alijs rebus corporalibus inanimatis deperditis vide infrà Titulum de Thesauro.

TIT. XIV.

De iure naufragij.

1. Res naufragio deperditæ post spem recuperandi amissam inter Regalia censentur.

2. Naufragantes in rebus suis expiscandis non debent impediri.

RES in mare proiectæ nauis leuandæ causa, vel naufragio deperditæ, post amissam spem recuperandi, pereunt suis dominis, inter Regalia censentur, ob rationem suprà allatam, quod nullius in bonis est Regis est: & si res huiusmodi operâ piscatorum è fundo maris extrahantur, aut fluctu maris eiectæ in littore reperiantur, pars media fit Regis aut Admiraldi, cui Regalia concessa sunt, & altera pars piscatoris aut inuentoris, aut domini Iustitiarij loci littori adjacentis, *Loiseau des droits profitables ch.* 12.*n.*125. I.

Dixi, post amissam spem recuperandi: nam quandiu spes est probabilis, dominus laborans in quærendo res deperditas non debet impediri, nec Rex quærere compendium in luctuosa calamitate naufragantium, *l.* 1. *C. de naufragijs*, *lib.* 11. II.

TIT. XV.

De Thesauro.

1. *Thesaurus non habet dominum.*	3. *In quibus casibus inuentor partem non habet.*
2. *Quibus acquiratur Thesaurus.*	4. *Pecunia amissa domino restituenda.*

I. THesaurus etiam inter Regalia numeratur : nam Thesaurus in Iure est vetus pecunia à domino recondita, cuius memoria non extat, proindeque nullus se dominum illius dicere potest, nequidem loci illius dominus : nam quæ ignoramus non possidemus, *l.* 3. §. *Neratius*, *ff. de acquir. possess. l. posidere*, *ff. eod.*

II. Moribus nostris si quis Thesaurum inuenerit in loco suo, dimidiam partem lucratur, altera pars fit Regis, si locus sit allodialis, aut domini Iustitiarij si locus sit feudalis, vt iudicatum refert *Bacquet*, *des Iustices ch.* 32. Si verò in loco alieno Thesaurus sit inuentus, fiunt tres partes, altera Regi si locus sit allodialis, vel domino feudali si locus sit feudalis, altera loci domino, & altera tribuitur inuentori, *Bacquet ibid.* Idem ius est si locus sit Ecclesiæ vel vniuersitatis; & si emphyteota ipse vel vassallus inuenerit, vterque partem habet dimidiam in beneficio fortunæ, *Speculator de emphyteusi n.* 158. nam Thesaurus non est in fructu.

III. In duobus casibus inuentor ludit operam, & priuatur commodo reperto. *Primus*, si consultò datâ operâ Thesaurum effoderit in loco alieno publico aut priuato, sine consensu domini proprietarij, §. *thesaurus*, *Instit. de acq. rerum dominio.* *Secundus*, si post repertum Thesaurum non nunciauerit domino proprietario, & Iustitiario, aut Regis

Officiarijs, *l. non intelligitur*, §. *deferre*, *ff. de iure fisci.* *Tertius* addi poteſt, ſi inuentor arte magicâ operam dæmonis adhibuerit.

At ſi quis pecuniam aliamve rem amiſſam aut derelictam inuenerit in ſuo fundo, vel alieno publico vel priuato, reſtituere eam debet domino; nam quod meum non eſt, debeo præſumere eſſe alterius, *l. à tutore*, *ff. de rei vindic.* niſi dominus eam abjecerit, aut pro derelictâ habeat, nolens eam ampliùs eſſe in ſuis bonis, quod ex rei vilitate præſumitur; & domino non comparente poſt factam perquiſitionem inuentor poteſt eam retinere, poſſidet cum titulo & bonâ fide, putans rem eſſe nullius, & vſucapit per tempus lege definitum, ante vſucapionem completam, domino ſuperuenienti eam reſtituere tenetur, præſtitis ſumptibus cuſtodiæ, poſt vſucapionem completam triennio non tenetur, nam per vſucapionem rei dominium adjicitur poſſeſſori bonæ fidei rerum mobilium, & mala fides ſuperueniens poſt præſcriptionem, non nocet iuri quæſito, *Imola in c. cura, de iure patron. Baldus in Authent. ad hæc, de vſuris. Vide ſuprà tit. de adeſpotis.* IV.

TIT. XVI.

De Mineralibus.

1. *Mineralia latentia in viſceribus terræ nullius ſunt.*
2. *Mineralia inueſtigare permittitur denunciato loci domino, reſeruatâ parte Regi.*
3. *Lapilli pretioſi & gemmæ ſunt inuentoris.*

MIneralia latentia in viſceribus terræ, nullius in bonis ſunt, nec fuerunt vnquàm: inter Regalia numerantur, aurum, argentum, ſtannum, plumbum, ferrum, æs, bytumen, alumen, creta, & aliæ ſpecies; Iure communi res I.

huiusmodi fiunt inuentoris, *l. 3. sub finem, ff. de rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt sine decreto non alienandis:* ex Constitutione Henrici IV. *anni* 1601. permittitur singulis minas aperire in suo solo, & res huiusmodi effodere, decimâ parte reseruatâ fisco: quâ Constitutione cauetur ne dominus feudatarius loci Mineralium eam partem sibi vendicet, nisi de eo iure expressè fuerit inuestitus.

II. At in fundo alieno rimari non licet, & Mineralia effodere, nisi priùs cum domino soli de indemnitate conuentum fuerit, ex eadem Constitutione: cogitur autem dominus consentire, vel opus aggredi ob publicam vtilitatem.

III. Lapilli verò pretiosi, & gemmæ, qui non crescunt in minis, & nullius in bonis sunt, beneficia Naturæ censentur, & dona Dei Iure Gentium fiunt inuentoris, §. *item lapilli, Instit. de acq. rer. dom.* siue in suo fundo siue in alieno fortuitò & nullâ operâ adhibitâ inuenerit.

TIT. XVII.

De Salinis.

1. *In Galliâ non licet vti Sale ni gabellato, pretio Edicto Principis imposito.*
2. *Lysimachi auaritia in vectigali Salinarum.*
3. *Demetrij liberalitas.*
4. *Romani ex Salinis vectigalia exigebant.*

I. SAlinæ inter Regalia censentur, & Principi reseruantur, ne cuiquam liceat Salinas habere, sine Principis licentiâ, nec Sal emere nisi ex Salinis pretio Regis Edicto imposito. Vnde cùm nunciatum fuisset Curiæ Vectigalium huius Prouinciæ, fontem esse in Loco du Castellet prope Fluuium du Var, cuius aqua deiecta in Sal congelabatur, ad postulationem Procuratoris Regij, & Firmarij generalis Salina-

rum, Curia iussit fontem illum Naturæ beneficium operiri, & inhibuit Loci incolis alio Sale vti quàm gabellato, sub graui pœnâ, *Arresto Nou.* 1620. Sanè non dubium est de potestate Principis quin pretiū salis possit augere vel minuere, prout exigit rerum necessitas. At Lysimachi damnatur auaritia, qui pro Sale magnum vectigal exigere voluit; sed II.
coactus fuit Edictum suum supprimere, nam refugiente Naturâ Salinæ exaruerunt, *vt refert Atheneus*, & Demetrij III.
laudatur liberalitas, *Machab.* 4. qui Iudæis prerium Salis remisit. Romani ex Salinis priuatorum vectigal exigebant, IV.
l. 13. *ff. de publicanis*, *& l.* 17. *ff. de verborum signif.*

TIT. XVIII:

De Vectigalibus & Armandiys.

1. *Tria genera tributorum.*
2. *Centesima rerum venalium.*
3. *Rector s Prouinciarum vectigalia noua sine iussu Principis imponere non possunt.*
4. *Vassalli non sunt taliabiles suis dominis.*
5. *Quæ sint Armandiæ.*

QVia genera functionum publicarum obseruat Turnebius, aduersariorum *c* 5. *ex Græcis*, ψύγος ἐκ τῆς ἰδίας γῆς, τέλος ἐκ τῆς ἐμπυρίας, διαγράμμα, I.
primum soluitur ratione soli, & dicitur Census, de quo dicemus infrà: secundum ratione quæstus & negotiationis, & dicitur portorium aut pedagium: tertium ratione capitis & incolatus.

Primis temporibus ratione soli dumtaxat vectigal exigebatur, *la Taille*, & sub Nerone adeò exereuerat, vt de ijs II.
Regina Bitannorum apud suos iustè conquereretur: *Nonnè pascitis & aratis Romanis, & corporum etiam vectigal penditis Dio in Nerone?* Alia erant onera indicta seu

ordinaria, alia ſuperindicta ſeu extraordinaria : aliæ angariæ, aliæ parengariæ pro Regijs expeditionibus, & curſu publico, *de quibus in Tit. Codicis lib.* 12. *eod. tit.* & quòd Romani pecuniam habere mallent, & dare fœnori, quàm prædia, Edicto cautum fuit ne cuiquam vltra ſexaginta mille ſextercia habere liceret, *Dio lib.* 4. Poſteà rerum neceſſitate id exigente rebus venalibus vectigal impoſitum fuit, quod ſub bono Principe erat centeſima pars pretij, & ſub malo Principe quinquageſima, vt refert Tacitus, de hoc vectigali loquitur Iureconſultus *in l. debet, ff. de ædil. ed.* Vectigalia indicta erant perpetua, at ſuperindicta extraordinaria ad tempus indicuntur ob cauſam, eademque ſublatâ tolluntur. Præſides Prouinciarum eam licentiam vſurpabant Vectigalia imponendi in Prouincijs ſibi commiſſis ; quam
II. Principes ſibi reſeruare voluerunt, *l.* 1. *& tot. tit. C. vectigalia noua ſine iuſſu Principis inſtitui non poſſe.* Noſtris temporibus Dominus de Guiſia Princeps generoſiſſimus, & publicæ ſalutis amantiſſimus, Gubernator huius Prouinciæ, ob negotia publica vrgentia mandauerat exigi certam pecuniam in certis Præfecturis & Ciuitatibus. Verùm appellatione interpoſitâ à Procuratoribus Prouinciæ ab eius Ordinationibus, iuncto Procuratore Regio, Ordinationes illæ fuerunt caſſatæ, & earum executio prohibita Arreſtis vtriuſque Curiæ anni 1625.

In certis Prouincijs Galliæ olim domini feudatarij ſub-
IV. ditis vectigalia imponere poterant ex conſuetudine, ſubditi erant taliabiles arbitrio dominorum, vt in Delphinatu, ſed Humbertus Delphinus eam Prouinciam ab illo onere liberauit, *Guid. Pap. q.* 301. *Bened. in c. Raynutius, verb. & vxorem.* Tamen ex lege inueſtituræ ſubditi debent contribuere pro ſubſidio in certis caſibus ſuis dominis, & operas præſtare, ex lege inueſtituræ, vt dicemus infrà.

Armandiæ de quibus agitur in Libris Feudorum, *tit. quæ*
V. *ſint Regalia*, erant Vectigalia quæ Princeps exigebat pro armorum

armorum fabrica à vassallis ab armis sic dicta, vel armaniæ, non ab armentis, vel pro sustentatione militum, *l'auberge ordinaire, quartier d'hyuer extraordinaire.*

TIT. XIX.

De Iurisdictione.

1. *Iurisdictio pars Regalium nobilior.*
2. *Tres gradus Iurisdictionis.*
3. *Meri imperij partes.*
4. *Mixti imperij partes.*
5. *Simplex Iurisdictio.*
6. *Iurisdictio ordinaria & delegata.*
7. *Iurisdictio vassallis conceditur per inuestitutam.*
8. *Vassalli olim per se Iurisdictionem exercebant.*
9. *Iudices debent esse Graduati, Baccalaureatus non sufficit.*
10. *Iudices Ordinariorum suspecti in causis criminalibus, si sint cognati vel affines domini aut firmarij.*
11. *Iudex Regius non potest esse Iudex vassalli.*
12. *Iudice recusato vel abstinente quis debeat occupare.*
13. *Iudices vassallorum sunt amobiles.*
14. *Iudex institutus ob remunerationem non potest reuocari.*
15. *Successor in Episcopatu potest reuocare Vicarium à prædecessore institutum ob seruitia.*
16. *Vassalli non possunt Iudicaturas vendere vel oppignorare.*
17. *Duces & Comites habent reßortum appellationum.*

IVrisdictio est nobilior pars Regalium concessa vassallis, ad castigandum delinquentes, distribuendum iura, & continendum subditos in debito officio : cuius gradus sunt tres, merum imperium, mixtum imperium, & simplex Iurisdictio, *mere, mixte impere, & simple Iurisdiction, ou bien* I. II.

haute, moyenne & basse Iustice. Merum imperium continet
III. gladij potestatem, in criminalibus pœnam sanguinis, deportationis, aut exilij, infamiæ, publicationis bonorum, aut mulctæ pecuniariæ. Erectio furcarum & loci patibularis est signum meri imperij. Mixtum imperium habet cognitio-
IV. nem ciuilem de leuioribus delictis sine inquisitione, mulctæ dationem, pignorationem, incarcerationem pro executione rei iudicatæ, missionem in possessionem, restitutionem in integrum, tutelæ dationem, legis actiones, emancipatio-
V. nem, manumissionem, adoptionem. Simplex Iurisdictio consistit in cognitione Causarum Ciuilium, & distributione Iuris, cum mixturâ imperij, pignoratione, & incarceratione, pro executione rei iudicatæ: nam cui conceditur Iurisdictio, conceduntur ea sine quibus illa esset inutilis & inanis, *l. 2, ff. de Iurisd. omn. Iudicum.*

In Principe residet omnis Iurisdictio & imperium, vt lux
VI. in Sole, quam Princeps interdùm delegat intuitu personæ, vel tribuit intuitu dignitatis, cui Iurisdictio est annexa. Iurisdictio delegata expirat finito mandato, vel morte
VII. mandantis aut mandatarij, vel reuocatione mandati, aut finito negotio: at Iurisdictio annexa dignitati, quæ ordinaria est, transit ad successorem in dignitate.

Vassallis per inuestituram Iurisdictio conceditur, velut feudo annexa, & concesso castro vel feudo Iurisdictio etiam censetur concessa, pro regimine ciuium, *Couarr. c. 1. pract. qq. concl.* 5. tùm in concessione factâ à Principe, vel ab alio, siue simpliciter castrum concessum sit, siue cum pertinentijs suis, nam vno concesso conceduntur alia sine quibus, *l. 1. ff. de iurisd. omn. Iud.* Tamen castro vendito Iurisdictio non censetur vendita nisi fuerit expressa: interdùm plena in ciuilibus & criminalibus; interdum Princeps suis Officiarijs reseruat merum imperium, & simplicem Iuris-
VIII. dictionem tribuit vassallo in ciuilibus. Olim vassalli Iurisdictionem sibi concessam per se exercere poterant, *Loiseau*

des Seigneuries c. 7. hodie verò eam exercent per Iudices à se datos : hinc fit quòd feuda etiam ad fœminas, mutos, surdos & furiosos transeunt, exceptis feudis in officio personali consistentibus.

Iudex à vassallo datus debet esse Graduatus aut Licentiatus in Iure, gradus Baccalaureatus non sufficit : nam gradus iste apud nos corruptis moribus datur sine examine, & quod peius est, isti Iudices quos *Bannarels* vocamus, à Proprætoribus admittuntur in suis Præfecturis sine examine. IX. Si sint cognati vel affines vassalli procedere non possunt in causis criminalibus, ob interesse vassalli vel fermarij, X. cui mulctæ pecuniariæ adiudicantur. Idem seruatur si sint cognati vel affines fermarij, vt decisum fuit varijs Arrestis, *mensis Martij anni* 1623. *& mensis Februarij anni* 1624. & à causis vassallorum quorum Iurisdictionem exercent abstinere iubentur : Rex tamen litigat coram suis Officiarijs, & eorum iudicijs stat.

Ex Statuto istius Prouinciæ, & Constitutione Reginæ Ioannæ, Iudex Regius exercere non potest Iurisdictionem XI. vassalli, ne iura confundantur ; sunt enim certi casus de quibus Iudices vassallorum cognoscere nequeunt, vt dicemus infrà.

Cùm Iudex Regius recusatur, vel abstinet, antiquior Graduatus eiusdem Præfecturæ adeundus est : at Iudice XII. vassalli abstinente vel recusato, alius à vassallo Iudex peti debet ; & si vassallus ipse sit suspectus, à Proprætore vel Senatu Iudex subrogatur in eadem Præfectura : nam licet Iudex & vassallus sint suspecti, Tribunal ipsum non fit suspectum. Sic iudicatum fuit pro Domino de Salernes, *Arresto mensis Maij anni* 1620. *& alio Arresto priore mensis Martij anni* 1619.

Iudices vassallorum amobiles sunt ad libitum, reuocatione vel morte mandantis, aut finito negotio, ad differentiam Iudicum Regiorum ordinariorum, qui reuocari XIII.

non possunt nisi ex delicto depositione digno, quoniam Iurisdictio est annexa dignitati. Tamen vassallus Iudicem à se datum ob remunerationem alicuius officij destituere non potest, nisi ex delicto, ex Constitutione Rosilionensi,
XIV. *Loiseau tit. des Offices lib.* 5. *c.* 5. *Loëtus lit. O. n.* 2. Sic iudicatum fuit pro Suffreno Iudice Salonij contra Loci dominum, Arresto Senatus Gratianopolitani. Idem obseruabatur inter Episcopos & eorum Officiales institutos, ob seruitia Ecclesiæ præstita. Verùm ad postulationem Cleri Gallicani in Comitijs generalibus ius illud correctum fuit responso Regis datâ licentiâ successoribus expellendi Vica-
XV. rios vel Officiales à prædecessoribus suis Episcopis institutos ob seruitia Ecclesiæ præstita. Et ita iudicatum fuit pro Domino Camelino Episcopo Foroiuliensi, *Arresto mensis Februarij anni* 1644. nam remunerationes huiusmodi in re spirituali redolent simoniam, *c. consulere*, *de simonia.*

At dolendum est de licentiâ quam vassalli nostris tem-
XVI. poribus vsurpant sine Regis licentia, Iudicaturas suas vendendi vel oppignorandi pretio numerato, exemplo moti vectigalis annui & auri quod infertur ærario publico, pro Iudicaturis Regijs: nam quæ fiunt contra rationem iuris ob publicam Regni necessitatem, non debent trahi ad exemplum. Hinc multa mala nascuntur, vt iam cum Diuo Ambrosio dicere liceat: *Venduntur Leges, Iura corrumpuntur, Sententiæ fiunt venales, & nulla potest esse causa sine causa.*

XVII Ducibus & Comitibus datur etiam in inuestituris ressortus appellationum, vt Iudex ab illis datus possit iudicare appellationes emissas à Sententijs latis à Iudicibus inferioribus suorum Oppidorum aut Castellaniarum in prima instantia; quibus etiam datur potestas creandi Graphorios, Notarios, Procuratores, & litium executores: de diuisione Iurisdictionis inter plures vassallos dicemus infrà *Tit. de diuisione Feudi.*

TIT. XX.

De Casibus Regijs.

1. *Iudices vassallorum vniuersalem Iurisdictionem habent*
2. *Excipiuntur causæ Fori Ecclesiastici.*
3. *Excipiuntur etiam Casus Regij.*

OMnes Causæ tàm ciuiles quàm criminales occurrentes in territorio vassalli pertinent ad cognitionem I.
Iudicis illius. Excipiuntur Causæ Fori Ecclesiastici, de quibus Laicis cognoscere non licet, siue de rebus spiritualibus II.
agatur, siue de actionibus personalibus ex contractu, vel delicto contra Clericos in casibus non priuilegiatis. Excipiuntur Casus Regij, quorum cognitio reseruatur Officiarijs Regijs : III.
cuius generis sunt crimina Læsæ-Maiestatis in primo & secundo capite, de quibus suprà diximus in Tit. de Confiscatione; infractæ Regiæ Saluægardiæ, falsæ monetæ, falsi commissi in Literis Regijs, vis publicæ per modum belli, cognitio Literarum Gratiæ, & Causarum Fisci, & Domanij Regij, *Loiseau des Seigneuries c. 14. Molin. in Stylo Curiæ c. 29.* Dubitabatur olim de Causis Nobilium habitantium in Terris vassallorum : verùm Edicto Cremensi statutum fuit eas ad cognitionem Iudicum vassallorum pertinere ratione incolatus, nisi de Feudo agatur : de delictis commissis in vijs publicis, suprà diximus *in Tit. de Vijs.*

TIT. XXI.

An Regalia consuetudine acquirantur, vel non-vsu amittantur.

1. Regalia acquiruntur consuetudine contra Regem.
2. In hac consuetudine possessio centenaria requiritur, non contraria præscriptioni.
3. Vt possessio probetur in hac materia.
4. In præscriptione non fit extensio.
5. Regalia amittuntur non vsu
6. Vassalli Regalia inter se præscribunt.

I. SIcut Regalia beneficio à Principe concesso acquiruntur, sic consuetudine acquiri possunt ; in quâ tria requiruntur, titulus saltem præsumptus, bona fides, & possessio continua centum annorum, *c. super quibusdam, de verbor. signif.* Titulus præsumitur ex recognitionibus & præstationibus iuris dominici : nam sine titulo res Fisci non potest vsucapi, §. *res fisci, Instit. de vsucap.* possessio centenaria desideratur, quæ non sit contraria præscriptioni, *c. dudùm,*
II. *de decimis :* nam qui precario possidet vel deposito nunquàm præscribit, quia non sibi possidet, & rei dominicæ vel Templorum vindicatio nullâ temporis præscriptione submouetur, *l. 1. C. eod. tit.* At possessio centenaria iunctâ bona fide, & titulo præsumpto, veri tituli instar est, *l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aq. quot. & æst.* ad acquirendum Regalia etiam, *Baldus in tit. quæ sint Regalia, de feudis, Bacquet tit. du droict de desherance, c. 7. ex Arrestis Curiæ Parisiensis.*

III. Possessio probatur testibus & instrumentis ; at in actibus qui fiunt in scriptis, vt in exercitio Iurisdictionis, sola vocalis probatio non sufficit sine probatione literali : in præs-

criptione tantum præscriptum quantum possessum, ad simi- IV.
lia non fit extensio : hinc qui possessione præscripsit simpli-
cem Iurisdictionem in ciuilibus, non censetur præscripsisse V.
merum imperium in criminalibus non possessum, *Balbus de præscr. 2. parte, n. 11. Alexander cons. 122.*

Quemadmodum Regalia vsu & consuetudine acquiruntur, sic non-vsu & consuetudine contrariâ amittuntur : at VI.
hîc præscriptio centenaria non desideratur ; præscriptio triginta annorum sufficit in rebus profanis, & quadraginta annorum in rebus Ecclesiasticis, *c. accedentibus, de priuil. & Authent. quas actiones, C. de Sacros. Eccl.* nam facilis est reditus cuiusque rei in suum pristinum statum, *l. si vnus, ff. de pactis.* Solo non-vsu Regalia quæ consistunt in merâ facultate non amittuntur, nam illa censentur concessa vt quandocumque voluerit vassallus eis vti possit, *l. viam publicam, ff. de via publica, gl. in l. qui luminibus, ff. de seruitutibus vrban. præd.* sed oppositione vel consuetudine contrariâ legitimo tempore præsecuto.

Et si plures sint domini eiusdem territorij portionibus diuisis præscriptio triginta annorum inter eos sufficit litium finiendarum gratiâ, cum titulo saltem præsumpto & bonâ fide, secùs si possessio sit violenta, clandestina, aut precaria.

LIBER II.

De Inuestituris & Recognitionibus Feudalibus & Emphyteuticis.

TITVLVS I.

Vt Feudum & Emphyteusis differant.

1. Effectus contractus emphyteutici.
2. Vt differat à contractu censuali.
3. Vt differat à Feudo.

I. PER Emphyteusim vtile dominium prædij rustici vel vrbani transfertur à domino in accipientem, sub annuo censu, vel sine censu, retento dominio directo, & iure prælationis &
II. laudimij in casu alienationis. Iste contractus differt à contractu censuali, quo plenum dominium transfertur in accipientem sub annuo censu: Emphyteusis ac-
III. cedit locationi, & contractus censualis accedit contractui venditionis, & differt à Feudo; nam in Emphyteusi spectatur solum interesse pecuniarium census, laudimij, prælationis,

nis, & commissi : at in Feudo non solùm illa iura includuntur, sed maximè iura honorifica attenduntur præstatio fidelitatis & homagij, obsequia & operæ à vassallo promissæ in inuestiturâ : & Feudum fit per modum donationis ob causam, ob merita accipientis vel Maiorum suorum : vnde dicitur beneficium.

TIT. II.

De Inuestitura.

1. *In Feudo & Emphyteusi accipiens inuestitur.*
2. *Vt fiat inuestitura.*
3. *Iuramentum fidelitatis à vassallo præstatur.*
4. *Doctoratus est Dignitas.*

COncessio rei feudalis vel emphyteuticariæ dicitur inuestitura, quoniam per eam vassalli & emphyteotæ inuestiuntur de possessione rei concessæ. Inuestitura emphyteusis fit per missionem emphyteotæ in possessionem prædij vrbani vel rustici sibi concessi corporalem, aut fit ciuiliter per traditionem clauium, vel per clausulas constituti & precarij in contractu appositas, quibus dominus transfert vtile dominium & possessionem rei in accipientem, & in signum traditæ possessionis asserit se possidere nomine emphyteotæ eamdem rem precariò ad libitum illius, donec is veram & actualem rei possessionem apprehenderit corporaliter, reseruato sibi dominio directo, & alijs iuribus dominicis, & accipiens recognoscit dantem vt dominum directum eiusdem rei, & iura in contractu contenta soluere promittit : sic fit diuisio pleni dominij in vtile & directum cum spe consolidationis. At in Feudo inuestitura fit traditione annuli, vel lanceæ, vel chyrothecarum, in signum amoris & honoris, prout fert consuetudo :

F

& vassallus cum honestâ reuerentiâ gratias agens beneficij accepti spondet, promittit & iurat se domino danti fidelem fore, ab ijs abstenturum quæ illius incolumitatem, tutelam & honestatem lædent, & in eisdem casibus auxilium & consilium ei præstiturum, *c. qualiter, lib. 2. de Feudis, c. de forma, c. 33. q. 5.* Præstatio & recognitio quæ fit genibus flexis & manibus porrectis soli Principi debetur, *Molin. in Consuet. Paris. tit. de Feudis,* §. 1. *gl.* 3. *n.* 9. Eadem forma seruatur in Doctoris inauguratione, per traditionem

III.

IV. Pilei, Annuli, & Togæ: nam Doctoratus Dignitas est, aut saltem ianua ad Dignitates, *Bart. in l. fin. C. de Iud. Felinus in c. quanto, de Magistris:* vbi tamen aiunt, quòd in multis ob imperitiam vel inopiam hæc Dignitas villescit & contemnitur.

In inuestiturâ feudali vel emphyteuticariâ scriptura desideratur, *l.* 1. *C. de iure emph.* Tamen instrumentum amissum probatur nouis recognitionibus, & continuatâ possessione, vt notabitur infrà: ex consuetudinibus Feudorum, in primâ inuestiturâ pares Curiæ seu conuassalli in testimonia adhibebantur, quod moribus nostris non obseruatur.

Si Titius fuerit inuestitus simpliciter, Feudum hæreditarium est arbitrio Titij transmissibile ad hæredes extraneos, etsi illud Titius sibi acquirat, & suis, vt in stipulationibus; ius tamen de re disponendi pro libito non amittit; tamen hæredes vassalli rem feudalem sibi relictam à vassallo retinere non possunt, & hæreditatem repudiare, nam Feudum habent iure hæreditario vt hæredes vassalli, *Rubeus cons.* 84. Si verò Feudum sit concessum Titio & suis hæredibus aut successoribus, de descendentibus Titij masculis id intelligitur ex prouidentiâ dantis iuxta naturam Feudi, ne Titius possit illud in extraneos transferre, *Rubeus cons.* 110. Tamen vassallus testamento potest vni ex liberis Feudum relinquere, & alios excludere, *Paulus de Castro cons.* 160.

Si Feudum incipiat à fœminâ, seu fœminæ & liberis illius datum sit, transit ad liberos vtriusque sexus, est Feudum degenerans: verùm extantibus masculis filiæ non succedunt vbi tale viget Statutum.

TIT. III.

De inuestitura rei Ecclesiasticæ.

1. *Quæ forma sit seruanda in inuestitura rei Ecclesiasticæ.*
2. *Si de re mensæ Episcopalis agatur.*
3. *Clausula si in euidentem vtilitatem, difficilius admittitur.*
4. *Quomodo constat de Ecclesiæ vtilitate.*
5. *Res ad Ecclesiam reuersa sine noua solemnitate datur, nisi fuerit diu incorporata Ecclesiæ.*

IN inuestiturâ rei Ecclesiasticæ seruatur forma præscripta *in Authent. perpetua, C. de Sacros. Eccl. & in c. si qua de rebus, c. 12. q. 2.* nempè si de re Capituli agatur, aut communi inter Capitulum & Episcopum, tractatus Capituli debet præcedere, vocatis ijs qui sunt in ciuitate, & suffragium habent, *c. cùm inter, & c. in genesi, de elect.* & saltem duæ partes suffragantium debent adesse, *l. nulli, ff. quod cuiusque vniuersit. nomine*: alioquin tractatus differtur, nisi periculum sit in morâ: si vota sint contraria, consensus maioris partis præualet: nam regulariter in ijs actibus in quibus spectatur interesse singulorum, standum est numero, *l. quod maior, ff. ad municipalem*: secùs in electionibus quæ fiunt ad Beneficia vel Officia Ecclesiæ, in quibus maior pars dicitur quæ sanior est ratione dignitatis & zeli rei Ecclesiasticæ, in quo tractatu causa alienationis examinatur. I.

Si de re mensæ Episcopalis agatur, œconomus Ecclesiæ II.

Cathedralis vocatur, non vt suffragium præbeat, sed vt causam alienationis propositam impugnet: nam eo etiam inuito, si causa iusta sit, alienatio permittitur: idem dicitur de Procuratore Regio, & Patrono, si de re agatur Ecclesiæ fundationis Regiæ, vel Patroni.

Post deliberationem Capituli authoritas Superioris postulatur, vt permittat alienationem fieri, vel factam confirmet: si res sit mensæ Episcopi, authoritas Papæ requiritur, nam Episcopus non potest esse author in causa propria, & iurat in inauguratione sua de non alienando, *c. vt super, de rebus Eccl. non alien.* Si verò res sit Capituli, vel Ecclesiæ inferioris, authoritas Episcopi diœcesani sufficit: Vicarius Episcopi non potest alienationes huiusmodi confirmare, nisi id habeat in mandatis, vt iudicatum fuit super appellatione interpositâ tanquàm ab abusu, *Arresto mensis Nouembris anni 1622.* Verùm quia à Sententijs aut Decretis Episcopi appellari potest, in causis huiusmodi Papa adiri solet, aut Legatus, non vt alienationem permittat, aut confirmet, quod fieri non potest sine cognitione causæ: nam Papa inter Gallos non potest de causis cognoscere, obstante Concordato *in capit. de causis*, sed vt deputet Commissarios in partibus vicinis, non vt vltra bidui spatium, qui de causa alienationis cognoscant vocatis vocandis; & si ea iusta sit, alienationem factam confirment, vel fieri permittant.

Causa iusta censetur, si necessitas vrgeat, vel soluendi æris alieni, vel captiuorum redimendorum, vel pauperum alendorum, *c. Sacrorum, & c. aurum* 11. *q.* 2. vel si vtilitas Ecclesiæ exigat, nimirùm si res sit Ecclesiæ damnosa, vel minùs vtilis, *c. terrulas* 12. *q.* 2. *Auth. perpetua, C. de Sacr. Eccl.* Non enim prædia bona censentur, quæ plus afferunt incommodi quàm commodi, *l. proprie, ff. de verb. signific.*

III. Difficiliùs admittitur clausula, si in euidentem Ecclesiæ vtilitatem, ne inueniatur occasio alienationis, vt de prædijs

minorum dicitur *in l. magis puto, §. si pupillus, ff. de prad. minor. sine decr. non alien.* nisi de prædijs vrbanis agatur, ob periculum ruinæ, *Authent. si quas ruinas, C. de Sacrosſ. Eccl.*

De rei vtilitate constat ex valore fructuum annuatim percipiendorum, vel redditus annui deductis sumptibus & expensis, cum diminutione quadrantis, si de prædio vrbano agatur subjecto ruinæ, aut rustico inundationi fluminis subdito, vel cum diminutione sextantis, si de prædio rustico periculo non subdito, *Faber ad Authent. hoc ius porrectum, C. de Sacrosſ. Eccl. Speculator de emphyt. n. 5, 8. & 9.* & dicitur iusta pensio quæ spatio viginti annorum exæquat rei valorem, *Speculator ibidem* §. 15. IV.

Verùm cùm res feudalis vel emphyteuticaria ad Ecclesiam reuersa est, ex lege inuestituræ, finitâ lineâ, vel desertione, commisso, vel iure prælationis, Rector Ecclesiæ potest alium inuestire, sine nouâ cognitione causæ, & Superioris licentiâ, ne sumptibus & expensis frustratorijs Ecclesia grauetur, *c. ad aures, de rebus Eccl. non alien. c. 1. de feudis,* nisi res fuerit Ecclesiæ post reuersionem diu incorporata, scilicet per decennium, quod in Iure est longum tempus, *Iulius Clarus in verb. emphyteusis, q. 13. n. 4.* Eo enim casu noua cognitio causæ & rei æstimatio desideratur, quia pretia rerum temporis commutatione augentur vel minuuntur: aut si res ea quæ tempore primæ inuestituræ erat sterilis, melior facta ad Ecclesiam reuersa sit, in ijs casibus æstimatio & forma requisita in nouâ inuestiturâ desideratur, *Panorm. in c. vt super, de rebus Eccl. non alienandis.* Si Rector Ecclesiæ inuestiuerit consanguineum, est suspicio fraudis, *l. quibuscumque, C. de Sacrosſ. Eccl.* quæ suspicio cessat si solitum modum seruauerit, *Baldus ibidem.* V.

TITVLVS IV.

Si duo vel plures conjunctim de eadem re fuerint inueſtiti.

1. In inueſtituris emphyteuticis & feudalibus ius accreſcendi non habet locum.	*3. In feudis antiquis ius accreſcendi aut ſuccedendi habet locum.*
2. In beneficijs liberalitatis Imperialis ius accreſcendi habet locum.	*4. In feudis indiuiduis ius accreſcendi aut ſuccedendi eſt.*

I. SI plures de eadem re fuerint inueſtiti conjunctim, ſinguli admittuntur in virilem, pro ſe & ſuis hæredibus, quibus vnuſquiſque cenſetur proſpexiſſe, *tit.* 18. *lib.* 2. *de feudis*, & altero illorum defuncto, liberis relictis, dominus excluditur, & mortuo ſine liberis portio illius ad dominum reuertitur excluſo vaſſallo ſuperſtite: nam regulariter in contractibus ius accreſcendi non habet locum, *l. ſi mihi & Titio, ff. de verb. obl. Speculator de emphyteuſi n.* 69. *Baldus in c.* 1. *qui feudum dare poſſunt.* Idem dicitur ſi duobus fratribus Feudum ſit conceſſum, & alter eorum moriatur ſine liberis, pars illius non accreſcit fratri ob rationem allatam, nec ei acquiritur: nam quilibet pro ſe ſtipulatus eſt, & pro liberis, non pro fratre, ſed ad dominum reuertitur, *Curt. ſenior conſ.* 49. niſi in inueſtiturâ agnati poſiti ſint.

II. Verùm in certis caſibus vaſſallus excludit dominum: Primò ſi Beneficium liberalitate Principis duobus conjunctim collatum fuerit, altero illorum defuncto ſine hærede, ad ſocium ſuperſtitem portio illius debet peruenire, *l. vn. C. ſi liberalitatis Imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit,*
III. *lib.* 10. Secundò ſi Feudum ſit antiquum, vaſſallo defuncto

relictis liberis portio deficiens in perſona vnius ad alios
pertinet, non tàm iure accreſcendi quàm iure inueſtituræ
auitæ, in quâ filij & nepotes continentur, *Bartol. in d. l. ſi
mihi & Titio, & alij quos citat Decius conſ.* 263. Tertiò ſi Feu-
dum ſit indiuiduum inter plures, altero illorum deficiente IV.
liberum eſt ſuperſtiti aut totum retinere aut partem dimit-
tere, vt de portione hæredis deficientis dicitur *in l. cum
hæreditate, ff. de acquir. hæred. & in l. vn. C. quando non pe-
tentium partes petentibus accreſcant.* At ſi duo fuerint à
domino inueſtiti diuiſim de eadem re, prior inueſtitura
præualet ſi realiter facta fuerit, *c. 1. qui ſucceſſores teneantur,
de feudis:* nam ſi verbaliter tantùm facta fuerit, ſecunda
præualet ſi realiter facta, *l. quoties, C. de rei vindicatione.*
Et ſi vtraque inueſtitura eodem tempore verbaliter facta
fuerit abuſiuè, vt loquuntur, per traditionem lanceæ aut
chyrothecæ, nec conſtet de præcedenti, inſpicitur quis
inueſtitorum priùs poſſeſſionem adeptus ſit, *c. ſi à Sede,
de præb. in 6.* vt obſeruatur in Beneficijs.

TIT. V.

Qui ſuccedant in Feudis.

1. *In ſucceſſione rei feudalis vel emphyteuticæ forma inueſtituræ eſt attendenda.*
2. *Ex Lege Salicâ fœminæ non ſuccedunt in Feudis.*
3. *Feudum fœmineum.*
4. *Liberi naturales non admittuntur in ſucceſſione Feudi, nec adoptiui.*
5. *Liberi legitimi ſuccedunt ſeruatâ prærogatiuâ gradus.*
6. *Filius primogeniti excludit patruum.*
7. *Muti, ſurdi & alij imperfecti an ſuccedant in feudis.*
8. *Aſcendentes non ſuccedunt.*
9. *Collaterales ſuccedunt.*
10. *Nepotes cum patruo ſuccedunt in ſtirpes.*

11. *Ex consuetudinibus Galliæ Feuda sunt patrimonialia, & in eis succeditur vt in bonis patrimonialibus.*	12. *Ordo successionis.* 13. *An filius repudiatâ hæreditate vassalli possit Feudum retinere.*

I. IN successione feudali & emphyteuticariâ forma inuestituræ attendi debet, & consuetudo regionis : aut inuestitura data est accipienti tantùm, & talis inuestitura propriè feudalis, aut emphyteuticaria non est, in Iure Canonico dicitur precaria, finitur morte accipientis, & res reuertitur ad dantem ; aut inuestitura datur accipienti sine clausula restrictiua, & accipiens sibi acquirit & suis hæredibus ; vnusquisque enim stipulando sibi acquirit & suis hæredibus, vt diximus suprà : aut inuestitura datur accipienti & suis, vel hæredibus suis, & nomine suorum, vel suorum hæredum, Iure communi veniunt liberi vtriusque sexus : sed in hac materia veniunt masculi, non fœminæ, *c* 1. *de duobus fratribus à Capitaneo inuestitis :* nam
II. Lege Salicâ cauetur ne fœminæ succedant in feudis, *Cuiac. Obseruat. c.* 8. *c.* 14. quia Feuda pro stipendijs militum destinata sunt, vt diximus suprà, nisi inuestitura data sit fœminæ, vel accipienti pro se & liberis vtriusque sexus, quo casu masculis non extantibus fœminæ admittuntur,
III. *tit.* 18. *de Feudis lib.* 2. *& tit.* 8. §. *filia*, *lib.* 1. Hermaphroditus admittitur si incalescat in masculinum, *l. quæritur, ff. de statu hominum.* Liberi naturales non admittuntur, §. *naturales, tit.* 26. *de Feudis, lib.* 2. sunt enim de genere obliquo, degeneres non de genere, nec si in inuestitura nominati fuerint ; nisi per subsequens matrimonium legitimati sint ; vel etiam ad Feuda Rescripto Principis legitimati. Liberi adoptiui non succedunt, ne adoptionis commento fraus fiat inuestituræ, *Speculator tit. de locat.* §. *nunc aliqua*, §. *adoptiuos*, *tit.* 20. *de Feudis.* Inter liberos seruatur in successione prærogatiua gradus, si plures sint in eodem gradu

gradu æqualiter succedunt, *tit.* 8. *de successione Feudi, lib.* 1. Ius repræsentationis habet locum inter fratres fratrumque filios : & si vassallus pro se & primogenito fuerit inuestitus, filius primogeniti defuncti excludit patruum, *Speculator c.* 1. *de feudis*, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 13. *gl.* 1. VI.
Anfrerius q. 433. vbi obseruat quæstionem illam inter patruum & nepotem iudicio gladiatorio decisam fuisse ex decreto Othonis Imperatoris, nepotemque bis vicisse : & si filius primogeniti succedere nolit, vel non possit, locum facit secundo genito, & sic de cæteris ordine successiuo.

Ex Consuetudinibus Feudorum, muti, surdi, cæci, & VII.
dementes, Feuda retinere non possunt, *lib.* 2. *de Feudis, tit.* 36. quia seruire non possunt, moribus nostris possunt acquirere & retinere Feuda, in quibus per alios seruire possunt, non Feuda quæ consistunt in officio personali gardiæ vel gastaldiæ, de quibus suprà, vel etiam Militiæ Togatæ; quæ tamen ex nouis Edictis Galliæ mediante vectigali annuo, resignandi & vendendi licentia concessa, patrimonialia & hæreditaria facta sunt.

Ex eisdem Consuetudinibus, vassallo defuncto sine libe-
ris ascendentes non succedunt, pater non succedit filio, VIII.
tit. 84. *lib.* 2. *Feudorum*, nisi nominatim in inuestitura de patre actum sit. Si vassallus mortuus sit, liberis relictis, alteri eorum defuncto sine liberis collaterales ei succedunt, IX.
fratres fratrumque filij, fœminis exclusis earumque liberis, nisi in inuestitura fuerint comprehensæ, quo casu succedunt masculis non extantibus, nam in Feudis ius agnationis spectatur, & seruitia præstanda. Si nepotes concurrant cum patruo, succedunt in stirpes : si verò sint soli succedunt in X.
capita, *tit.* 11. *lib.* 2. *de Feudis*, vt seruatur in successione bonorum patrimonialium, §. *reliquum & cùm de appellatione cognoscitur*, *in Authenticis*. Ratio cur ascendentes non admittuntur in successione feudali filij vel nepotis, & collaterales succedant, ex dictis colligitur, quia filij & nepotes

in inuestitura Feudi paterni continentur expresse vel tacitè, quilibet enim sibi acquirit & liberis : ascendentes verò non continentur nisi fuerint nominati : dominus in inuestitura cogitauit de liberis accipientis, non de ascendentibus, qui ex ordine Naturæ liberis præmoriuntur ; itaque lineâ descendentium per lineam masculinam finitâ, ex Consuetudinibus Feudorum res reuertitur ad dantem aut eius hæredes.

At moribus Galliæ Feuda sunt patrimonialia & hæreditaria, vt bona emphyteuticaria, siue vassallus pro se & suis
XI. hæredibus, siue pro suis liberis acceperit, *ex Consuetudine Parisiensi & Aurelianensi*, & eam Consuetudinem esse generalem testantur *Molin. Guid.Pap. Boërius, & alij quos citat Brodean in Scholijs Loëtij in lit.C. n.*53. Vnde sequitur quòd vassallus de re feudali ad libitum disponere potest inter viuos, & causa mortis, tametsi pro se & suis liberis acceperit, nullum enim ius censetur quæsitum liberis nisi conditionaliter, si ipse vassallus non alienauerit, vt si quis pro se & suis emerit, vel emphyteuta acceperit ; quo iure libertas vassalli conseruatur disponendi de bonis suâ operâ & labore quæsitis, & iura domino debita non minuuntur, cui liberum est rem feudalem alienatam extra familiam retinere, iure prælationis, vel iura sibi debita à nouo vassallo exigere : ex quibus sequitur quòd mortuo vassallo intestato, in successione Feudi apud nos succeditur, secundum formam Iuris Communis. Primò vocantur liberi masculi qui ex legitimis nuptijs orti sunt, seruatâ prærogatiuâ gradus, & iure
XII. repræsentationis, vt suprà diximus, exclusis exhæredatis, vt de lucro nuptiali dicitur *in Authent. hæres, C de sec.nupt.* Masculis non extantibus vocantur filiæ, vel liberi legitimi illarum : liberis non extantibus, parentes paterni generis succedunt, seruatâ prærogatiuâ gradus, quibus non extantibus mater vel auia succedit : mater secundum formam Edicti de secundis nuptijs, auia secundum formam Iuris Communis : & si cum parentibus fratres coniuncti ex

vtroque latere concurrant, succedunt omnes in viriles, *Authent. defuncto, C. ad Tertull.* Descendentibus & ascendentibus non extantibus succedunt fratres ex vtroque latere coniuncti, & eorum filij, siue Feudum sit nouum, seu à fratre defuncto acquisitum, siue antiquum à patre profectum, licet aliud caueatur; de Feudo nouo *in tit. 12. lib. 2. de Feudis*: nam moribus nostris Feuda noua & antiqua patrimonialia & hæreditaria censentur: ijs non extantibus admittuntur fratres ex alterutro latere iuncti; tamen frater consanguineus pariter admittitur cum fratribus ex vtroque latere coniunctis in Feudo paterno, non inspecto discrimine originis maternæ, *Baldus in c. 1. de success. feudali, col. 1. Decius cons.* 443. Quibus deficientibus veniunt agnati & cognati proximiores gradu, sublato discrimine sexus, agnationis & cognationis, & iure repræsentationis, *Authent. cessante, & Authent. post fratres, C. de legitimis hæredibus*: & quamuis masculis extantibus fœminæ non succedant in successione vniuersali, succedunt in legitimâ, in quâ veniunt etiam bona feudalia, vt cætera bona patrimonialia defuncti: nam cùm Feuda moribus nostris ad instar bonorum patrimonialium redacta sint, successio in bonis feudalibus fieri debet, vt fit in patrimonialibus, secundum formam Iuris Communis, & Statuta Patriæ; nisi illa forma sit immutata in inuestiturâ prouidentiâ dantis.

Hinc soluitur illa quæstio, an repudiatâ hæreditate vassalli successor possit rem feudalem petere, vt liberam ab XIII.
ære alieno à vassallo contracto: nam ex Consuetudinibus Mediolanensium, vassallus non potest rem feudalem alienare, nec oppignorare, sicut hæres grauatus rem fideicommisso obnoxiam non potest alienare, nec ære alieno grauare: & sicut fideicommissarius res alienatas ab hærede grauato potest vindicare petitione hæreditatis fideicommissariâ, & hæreditatem illius repudiare, sic successor rei feudalis alienata à vassallo potest reuocare, hæreditatem

illius repudiare, ne teneatur debita ab eo contracta soluere, vt constat ex variis Titulis earum Consuetudinum, & Doctorum scriptis, asserentium quòd repudiatâ hæreditate vassalli filius ei succedit in Feudo vt filius, non vt hæres, *in c. vnico, de gradibus success. in Feudo.* At ex Consuetudinibus Galliæ suprà allegatis *le vassal se peut iouër du Fief*, vendendo, donando, legando, & oppignorando, res feudalis censetur patrimonialis mixta cum cæteris bonis vassalli, eiusque hæredes non possunt Feudum retinere, & ab illius hæreditate abstinere: nam Ius non patitur quemquam mori pro parte testatum, & pro parte intestatum, *l. ius nostrum, ff. de regulis iuris.* Nec obstat exemplum fideicommissarii, qui repudiatâ hæreditate hæredis grauati fideicommissi restitutionem potest petere: nam in fideicommissis testator principaliter prospicit fideicommissario cui bona conseruari & restitui desiderat ab hærede grauato vt personâ interpositâ: at infeodans prospicit vassallo, ob seruitia ab eo præstita & præstanda, non liberis vel agnatis vassalli fortè sibi incognitis, & vassallus sibi acquirendo & suis non amittit ius de ea re disponendi, vt de emphyteutâ suprà dictum fuit, nisi aliud constet ex inuestiturâ: sic enim inuestitura feudalis in formâ communi iuxta Consuetudines Galliæ declaratur: at si per inuestituram vassallus eiusque filii, nepotes & pronepotes fuerint inuestiti, qui sunt de lineâ succedunt successiuè ex inuestiturâ, & vltimus potest de re feudali pro libito disponere inter viuos, vel causa mortis, *Molin. cons.* 18. *n.* 3. nisi dominus in eum casum ius reuersionis sibi & suis stipulatus sit, quo pacto vassallo prohibetur alienatio, iuxta Consuetudines feudales, *lib.* 3. *tit.* 55. Verùm sicut vassallus potest Feudum refutare domino ob onera imposita; sic hæres illius retentâ hæreditate potest illud dimittere, vt de re emphyteuticariâ vel censuali desertâ dicemus infrà, modò tempestiuè refutatio fiat: non enim admittitur renunciatio

inuito domino, quæ fit à vaſſallo in procinctu, vt ab operis domino debitis liberetur, *Felinus, Baldus, & alij, in c. quæ in Eccleſiarum, de Conſtitutionibus.*

TITVLVS VI.

An hæres vaſſalli debeat inueſtituram petere.

1. *Hæres vaſſalli & emphyteutæ debet inueſtituram petere.*
2. *Moribus Galliæ hæres non tenetur inueſtituram petere.*
3. *Succeſſor ſingularis debet inueſtituram petere, & iura debita ſoluere.*
4. *Succeſſor ſingularis pro reliquis ſui authoris actione hypothecariâ conuenitur.*

IVre Communi hæres vaſſalli vel emphyteutæ debet inueſtituram petere à domino, & releuium ſoluere, vt dicemus infrà, alioquin poſt annum vel quadraginta dies, prout fert conſuetudo loci, Iudicis decreto ad id compellitur; & niſi pareat, res feudalis in manu domini ponitur, qui facit fructus ſuos, vt dicemus infrà. At ex Conſuetudine generali Galliæ inter defunctum & ſuum hæredem poſſeſſio continuatur, *le mort ſaiſit le vif*, non videtur facta manus mutatio, ſiue ſit hæres ſuus, ſiue extraneus, conſequenter neque nouâ induſtriâ hæredi opus eſt, neque releuium ab eo debetur, *Molin. in Conſuet. Pariſ. tit.* 1. §. 3. *gloſſ.* 2.

I.

II.

Cæteri verò ſucceſſores particulares vaſſalli ex contractu emptionis, donatione, vel legato, inueſtituram petere debent, laudimium vel releuium ſoluere pro mutatione manus, nec non reliqua cenſus, & laudimia, vel releuia à ſuis authoribus debita, alioquin poſt moram, & præceptum de recognoſcendo, & ſoluendo iura debita, res ponitur in III.

manu domini, vt dictum eſt ſuprà, vt is tædio affectus pareat: ſi res ſit laicalis, reliqua cenſus annorum viginti nouem à morâ & ceſſatione ſolutionis à domino exiguntur; & ſi ſit Eccleſiaſtica, reliqua triginta nouem annorum debentur Rectori Eccleſiæ: cætera verò temporis anteacti præſcriptione triginta & quadraginta annorum cenſentur præſcripta, & ab ijs debitor liberatus: ijs oblatis dominus nouum vaſſallum tenetur admittere & inueſtire, ſub conditionibus & modis prioris inueſtituræ.

Et ſi dominus iura ſibi debita accipere & vaſſallum inueſtire recuſet, tunc vaſſallo & emphyteutæ permittitur pecuniam debitam deponere apud Actuarium, & ex mandato Iudicis vaſſallus ſeu emphyteota per Executorem mittitur in poſſeſſionem Feudi, & talis miſſio æquipollet inueſtituræ, *Boërius in Conſuetudines Byturigum*, *de conſuetudine Feudi*, § 11. *Molin. in Couſuet. Pariſ. tit.* 1. §. 23. *gl.* 6. *n.* 151. Tamen ſi dominus ſucceſſorem particularem vaſſalli vel emphyteutæ inueſtierit, & iura acquiſitionis & poſſeſſionis ſuæ ab eo acceperit, non poteſt eum conuenire pro laudimijs & reliquis cenſus ab authore ſuo debitis niſi actione
IV. hypothecariâ, in re feudali vel emphyteuticariâ, diſcuſſis priùs bonis ſui authoris, qui huiuſmodi debita rem eam acquirendo vel poſſidendo contraxit, *Molin. loco citato.*

TIT. VII.

Per quos inuestitura petatur.

1. Inuestitura peti potest per Procuratorem specialem.
2. Iuramentum fidelitatis non solet præstari per Procuratorem
3. Emphyteuta non iurat fidelitatem.
4. Plures vassalli vel emphyteutæ possunt inuestiri per eumdem Procuratorem.
5. Si plures sint domini de Feudo vel emphyteusi contendentes liberum est vassallo & emphyteutæ cui voluerit illorum se offerre.
6. Vbi præstatio fidelitatis & homagij fieri debeat.
7. Dominus per Procuratorem potest vassallum admittere.

INuestitura petitur à vassallo & emphyteutâ per se vel per Procuratorem speciale mandatum habentem, *gl. in c. quo tempore miles inuestituram petere debeat, de Feudis, Boërius in Consuet. Byturigum, de Feudis*, §. 10. Speciale mandatum in Procuratore requiritur, vt vitetur interuersio possessionis: tamen ex Consuetudine generali vassallus non iurat fidelitatem per Procuratorem; sed si iusto impedimento detentus sit, Procurator illius inuestitur, & induciæ dantur vassallo vt compareat ad præstandum iuramentum fidelitatis & homagium, eoque non comparente inuestitura fit irrita, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1, §. 67. *gl.* 1. *n.* 1. At emphyteuta à quo iuramentum & homagium non exigitur, potest inuestiri per Procuratorem: & si domino placuerit, vassalli iurare possunt & homagium præstare per Procuratorem: nam iureiurando Procurator onerat conscientiam domini, vi mandati de iurando in animam mandantis non suam: & sic in multis locis ex Consuetudine fieri solet.

(Margin: I. beside line 1 of text; II. beside "non iurat fidelitatem"; III. beside "n. 1. At emphyteuta")

Si plures sint vassalli vel emphyteutæ, operâ eiusdem
IV. Procuratoris vti possunt: at si vassallus vnus se offerat, alijs absentibus dominus non tenetur eum admittere, & actionem suam diuidere, si Feudum sit indiuisum, nisi constet de impedimento absentium, secùs si Feudum sit indiuisum.

Si quis sit vassallus plurium dominorum, & inter eos
V. contentio sit de iure vassallagij, vassallus potest subsistere, donec illi inter se conuenerint, aut lis sit finita, & declarare se paratum ad recognoscendum eum qui ius euicerit, *Sanson in Cons. Turonenses, des droits de basse Iustice*, c. 15. vel alteri illorum cui voluerit se offerre, & iurare, *l si plures, ff. de accus. l. si quis in graui, ff. ad Syllanianum, Romanus cons.* 471. Quo facto vassallus qui est in bona fide liberatur, & ius aliorum dominorum non fit deterius.

VI. Præstatio fidelitatis & homagij fieri debet in domo domini: verùm si sint inimicitiæ inter dominum & vassallum, fieri potest coram Officiarijs Iustitiæ ipsius, aut coram Officiarijs Regijs Ressortus, expensis tamen vassalli, vt iudicatum fuit *Arresto Parlamenti huius Prouinciæ, mensis Februarij anno* 1617.

VII. Vbique verò dominus per suum Procuratorem potest vassallum vel emphyteutam inuestire, & à vassallo iuramentum fidelitatis & homagium recipere, c. 1, §. *sed vtrùm per quos fiat inuestitura, de Feudis.* Si plures sint domini indiuisi eiusdem Feudi, sufficit alteri illorum se offerre, iuramentum & homagium præstare, vt diximus suprà, *ex c. Imperialem*, §. *præterea, de prohibita Feudi alienatione, & notat Boërius in Consuet. Byturigum, de Feudis*, §. 12. Si verò plures sint successores vassalli, & Feudum sit inter eos diuisum, à singulis homagium exigitur, *c. omnes, si de Feudo fuerit controuersia, Petrus Iacobi c. de forma libelli, ex Moribus.*

TIT. VIII.

De vassallo qui inuestituram non petijt, & prehensione Feudi.

1. *Vassallo recusante inuestituram petere, & iura debita soluere, res ponitur in manu domini.*
2. *Philippus Valesius Galliarum Rex contra Eduardum Regem Angliæ pro Ducatu Aquitaniæ fidem non exhibentem manu dominicâ vsus est.*
3. *Si ius domini sit dubium, vassallus debet deponere.*

SI vassallus intra tempus statutum post interpellationem inuestituram non petierit, & iura debita obtulerit, domino postulante res feudalis ponitur in manu ipsius, ex mandato Regis Literis Cancellariæ, *Lettres de Terrier*, per Executorem, donec vassallus dominum agnouerit, inuestituram petierit, & reliqua debita soluerit, *Boërius in Consuet. Byturigum, de Feudis.* Idem dicitur de emphyteuta. Eo iure Philippum Valesium Francorum Regem vsum fuisse contra Eduardum Regem Angliæ, quòd pro Ducatu Aquitaniæ fidem non exhiberet, referunt Historici, *& obseruat Cuiacius in librum* 1. *de Feudis, tit.* 21. Et si ius domini sit dubium, vassallus iura petita debet deponere, animo litigandi vt manus iniecta leuetur, *l. litibus, C. de agricolis & censitis, lib.* 11. Idem dicitur de emphyteuta. Vassallus post quadraginta dies ab acquisitione assignatur, & mandato domini ad præstationem fidelitatis & homagij, ex Consuetudine Byturigum, *des Coustumes des Fiefs*, §. 13. & eo non comparente post iteratam monitionem res ponitur in manu domini, ex mandato Regis, *Lettres de Terrier*, & executiones mandati & *saisine* intimantur vassallo, vt se redimat

(Margin: I. beside line 2; II. beside "Philippum Valesium"; III. beside "vassallus iura petita")

si velit, Conſ. Tur. *tit. des droits de baſſe Iuſtice, c.* 17. Si vaſſallus intra triginta annos rem prehenſam non redimat, inueſtituram petat, & iura debita ſoluat, dominus præſcribit contra ipſum vtile dominium, ex Conſuetudine Byturigum, *c. des Couſtumes des Fiefs*, §. *finali, & Conſ. Turon. des droits de baſſe Iuſtice, c.* 70. Ante quadraginta dies vaſſallus non cogitur inueſtituram petere, ex Conſuetudine Turon. *des droits de baſſe Iuſtice, art.* 2.

TIT. IX.

An dominus fructus rei feudalis prehenſæ faciat ſuos.

1. *Dominus non facit fructus ſuos rei feudalis prehenſæ niſi poſt ſecundum præceptum.*
2. *Si dominus non doceat de iure ſuo manus iniecta leuatur.*
3. *Si res prehenſa perierit in manu domini, an teneatur.*
4. *Dominus emphyteuticus non facit fructus ſuos rei prehenſæ.*
5. *Pro laudimio non fit manus iniectio.*
6. *Oppoſitio vaſſalli vel emphyteutæ ſuſpendit executionem domini, & pecuniâ depoſitâ res relaxatur.*
7. *Executio quæ fit pro Rege pecuniâ depoſitâ non retardatur.*

QVando res feudalis eſt in manu domini, pignoris gratià eſſe intelligitur, vt debitor tædio affectus eum re-
1. cognoſcat, fidem exhibeat, & iura debita ſoluat; tamen dominus feudalis facit fructus ſuos; ſed ſumptus & expenſas quas fecit vaſſallus pro cultura ei reſtituere tenetur, ex Conſuetudine Aurelianenſi, *de Feudis, c.* 74. & Turon. *des droits de baſſe Iuſtice, c.* 22. nec vſucapit niſi ob contumaciam vaſſalli poſt ſecundum præceptum de ſoluendo & recognoſcendo, *Papon lib.* 13. *Arreſt. tit.* 2. *n.* 14. Et ſi reus

opponat pignorationi, & dominus non doceat de iure suo, II.
manus iniecta leuatur, res relaxatur, & dominus prætensus fructus restituere tenetur, & præstare id quod interest opponentis: si res ea perierit in manu domini, & iusta esset prehensio, dominus tenetur solùm de dolo & culpa, *l. quæ fortuitis*, *C. de pignorat. act.* Si verò prehensio esset iniusta, tenetur de omni culpa & casu, ob culpam in executione III.
& prehensione commissam, *l. si vt certo*, §. 4. *ff. commodati.* Tamen si res eodem casu esset peritura penes opponentem, non tenetur de periculo, nisi mala fide & dolo vsus fuerit, vexandi libidine; quo casu incidit in crimen de vi priuata, & de omni periculo rei tenetur, *l. qui furtum*, *ff. de condict. furtiua.*

Eodem iure dominus emphyteuticus vti potest in emphyteutam monitione præmissa: at dominus emphyteuticus non facit fructus suos, ob contumaciam vassalli, possidet custodiæ causa, donec emphyteuta tædio affectus soluat, *l. si is*, *ff. vt in possessione legatorum seruandorum causa esse liceat*: at pro laudimio vel releuio non licet incipere à sequestratione aut prehensione rei oppignoratæ, sed ab actione experiri, *l. 1. C. de prohibita sequestratione pecuniæ.* IV. V.

Si executiones huiusmodi fiant pro priuato, & opponatur ex parte vassalli vel emphyteutæ, lite pendente, suspenditur executio, & pecunia deposita res relaxatur, vt diximus suprà: at si executio fiat pro Rege, non obstante oppositione & deposito executio continuatur, ne solutio rei fiscalis retardetur, *Molin. in Consuet. Paris. tit. 2. de feudis*, §. 74. *gl.* 1. *n.* 116. VI. VII.

TIT. X.

An inuestitura præscribatur.

1. Post triginta annos possessionis inuestitura non exigitur à vassallo vel emphyteuta.	*quadragenatia requiritur.*
2. In re Ecclesiasticâ possessio	*3. Laudimia & releuia eodem tempore præscribuntur.*

I. SI vassallus vel emphyteuta rem possederit vt feudalem, vel emphyteuticariam per triginta annos, & iura debita soluerit, censetur inuestitus ex tacito consensu vtriusque vassalli qui solutione & præstatione obsequij eum agnouit vt dominum, & domini, qui recipiendo iura sibi debita, eum vt vassallum vel emphyteutam admisit, & post illud tempus vassalli & emphyteutæ non tenentur inuestituram petere, cùm talis possessio habeatur pro inuestitura, *c. si quis post triginta annos, de feudis, lib. 2. tit. 26.* Idem dici-
II. tur de re Ecclesiæ post possessionem quadragenariam, *Auth. quas actiones, C. de Sacros. Eccl.* Eodem temporis
III. spatio laudimia & releuia debita dominis Ecclesiasticis & Laicis præscribuntur, vt dicemus infrà.

TIT. XI.

De renouanda inuestitura.

1. Inuestitura non probatur testibus.	*2. Ex quibus causis inuestitura renouetur.*

I. INuestitura feudalis & emphyteuticaria non testibus sed Literis probatur, *l. 1. C. de iure emphyt.* vel Literis Paten-

tibus Sigillo & subscriptione Principis à quo fit munitis, vel Instrumento publico Notarij, & testium subscriptione vallato, & ex certis casibus renouatur. *Primò*, ob vetustatem primæ inuestituræ. *Secundò*, ob obscuritatem illius. II.
Tertiò, ex consuetudine, vel conuentione contenta in prima inuestitura, de renouando post primam, secundam vel tertiam generationem. *Quartò*, ob mutationem domini, vel vassalli aut emphyteutæ, vt tollatur occasio interuertendæ possessionis, successor recognoscat rem moueri à domino directo, & promittat se soluturum iura debita, *Speculator in §. sequitur, tit. de locato.*

TIT. XII.

De recognitionibus vassalli & emphyteutæ, & Titulis edendis.

1. *Inuestitura pendet ex facto domini, recognitio ex facto vassalli.*
2. *Cur recognitio exigatur.*
3. *Quis inuestituram debeat exhibere.*
4. *Si dominus sit fundatus in toto territorio.*
5. *Quando dominus præsumitur fundatus in toto.*

INuestitura pendet ex facto domini, recognitio verò ex facto vassalli asserentis rem feudalem vel emphyteuticariam quam possidet moueri à domino directo illius sub annuo censu iuxta formam inuestituræ : quæ recognitio exigitur, vel ab ipso accipiente post certa lustra elapsa, vel à nouo possessore, ne possessio interuertatur, vt diximus suprà : & quoniam recognitio debet fieri iuxta formam inuestituræ, quæritur quis eam debeat exhibere ; respondetur quòd si dominus sit fundatus in toto territorio, non tenetur edere vassallo titulum prioris inuestituræ : nam om-

I. (beside line 1), II. (beside "gitur, vel ab ipso..."), III. (beside "tur quòd si dominus...")

nia prædia in eo sita præsumuntur pendere à domino directo illius. At vassalli ex mandato Regis contento in Literis Cancellariæ à domino obtentis edere iubentur intra certum tempus domino declarationem & dinumerationem prædiorum quæ possident in illo territorio, in scriptis: & si prætendant ex illis prædijs quædam esse exempta, iu-
IV. bentur edere titulos exemptionis, alioquin præsumitur pro domino, & res ponitur in manu illius, vt dictum est suprà, *Mathæus De Afflictis decis.* 265. *n.* 86. *Imbertus Instit. For. lib.* 1. *c.* 19. Quæ declaratio edita in scriptis domino, tametsi vitiosa sit aut erronea, impedit iniectionem manus, & à vassallo mutari & corrigi potest, *Sanson in Cons. Turon. tit. des droits de basse Iustice, art.* 2.

Si plures sint domini fundi diuisi, singulis separatim fit declaratio prædiorum ad vnumquemque eorum pertinentium: si verò Feudum sit indiuisum, recognitio facta alteri illorum sufficit, vt solutio facta vni ex pluribus reis stipulandi liberat debitorem, *l.* 2. *ff. de duobus reis, Molin in Cons. Paris. de Feudis, gl.* 4. §. 43.

Si dubitetur de territorio, an dominus sit fundatus in
V. toto, inspici debet tenor primæ inuestituræ, quæ constat de limitibus territorij, quam dominus debet exhibere, vel iurare se non habere, nec dolo desijsse habere, vel tenor recognitionum antiquarum, *Speculator in verb. emphyteusis, tit. de locatione*: si neque exhibeantur recognitiones antiquæ, videndum est an cætera prædia territorij eius dominio directo sint submissa, & an ille sit in possessione terræ sterilis & desertæ territorij; quæ si ita sint, præsumitur dominus directus in toto territorio, *Argentarius in Cons. Britann. des appropriances art.* 277.

TIT. XIII.

An vna sola recognitio tituli vim habeat.

1. *Vnica recognitio tituli vim non habet, nisi in eâ inuestitura fuerit exhibita.*
2. *Recognitio facta per modum transactionis tituli vim habet.*
3. *Recognitio facta per errorem, probato errore retractatur.*

SI recognitio facta sit iuxta titulum inuestituræ exhibitæ, & enunciatæ in Instrumento, tituli vim habet: nam verba enunciatiua probant inter partes ad effectum de quo principaliter agitur, *l. cùm aliquis, C. de iure deliberandi, & c. illud, de præsumpt.* Idem dicitur de recognitione factâ per modum transactionis super lite motâ vel mouendâ: nam talis recognitio fit causaliter, siue inter partes, siue earum Procuratores speciale mandatum habentes. I. II.

At si recognitio facta fuerit per errorem de prædio allodiali pro feudali, vel censu maiori aut minori, relatiuè ad inuestituram, aut recognitiones priores non visas nec exhibitas, non obest recognoscenti, nec in possessorio, nec in petitorio, quominùs probato errore à nouo grauamine liberetur: nam talis recognitio facta censetur conditionaliter, si inuestituræ aut prioribus recognitionibus sit conformis, & probato errore ex ipsa inuestitura, vel prioribus recognitionibus debet reformari, *l. qui rem, & l. ad probationem, C. locati, Baldus cons.* 375. *Castrensis cons.* 191. *Decius cons.* 184. III.

TIT. XIV.

An dominus emphyteuticarius titulum inuestituræ aut priores recognitiones debeat exhibere.

1. Cùm de re sita in loco allodiali agitur, dominus emphyteuticarius debet exhibere emphyteatæ inuestituram, aut priores recognitiones.
2. Duæ recognitiones probant inuestituram.
3. Vna recognitio antiqua iunctâ possessione sufficit.
4. Vt probetur possessio.
5. Declaratio venditoris non sufficit.

I. CVm verò dominus emphyteuticarius petit recognitionem ab emphyteutâ prædij siti in loco allodiali franco & libero, tenetur edere Instrumentum inuestituræ, nam pro libertate præsumitur: & si non habeat Instrumentum inuestituræ, iurare tenetur se non habere, nec dolo desiisse habere, & eam probare per recognitiones subsecutas. Duæ
II. recognitiones probant inuestituram, & vna recognitio non sufficit, nisi illa facta sit causaliter per modum transactionis, aut iuxta tenorem inuestituræ exhibitæ & enunciatæ in ea, vt diximus suprà, aut recognitio sit antiqua, & firmata pos-
III. sessione longissimi temporis, scilicet triginta annorum, si res sit laicalis, & quadraginta si sit Ecclesiæ: sola antiquitas recognitionis sine possessione non probat inuestituram.
IV. Possessio verò probatur ex solutione census annui, laudimiorum, & releuiorum, cui fini reus tenetur exhibere apocas solutionis census, vel iurare se non habere, nec dolo desiisse habere, & eo negante creditur Libris censualibus domini in forma probante descriptis, maximè si de re Ecclesiæ aut vniuersitatis agatur, *Felinus*, *Speculator*, *& alij citati*

citati à Molineo, in Consuet. Par. tit. de Feudis, §. 8. *num.* 89. & solutio facta ab extraneo etiam prodest, *l. forma*, §. *si cùm ego, ff. de censib. Romanus cons.* 103. Tamen declaratio venditoris asserentis rem liberam esse seruilem, non nocet, quia alteri per alterum non acquiritur actio, *Guid. Pap. q.* 34. *Benedictus in c. Raynutius, verb. & vxorem, n.* 444. *Rebuff. in Tract. de constitutione redditus, art.* 2. *gl. vn. art.* 2. Ratio casus istius à praecedenti est diuersa: nam extraneus admittitur ad soluendum pro alio, §. 1. *Inst. de solut.* & soluit ex mandato expresso vel tacito debitoris, nisi constet de dolo soluentis. V.

TIT. XV.

An exemplum inuestiturae vel recognitionis probet.

1. *Quando exemplum probet, vel non.*
2. *Libri priuatorum probant contra scribentem.*
3. *Libris Trapezitarum & Nummulariorum fides adhibetur.*
4. *Libris Mercatorum quando fides sit adhibenda.*
5. *Exemplum Instrumenti antiquum probat.*
6. *Quando Instrumentum dicatur antiquum.*
7. *In Instrumentis nouis forma desideratur, in antiquis suppletur.*
8. *An verba enunciatiua in Instrumentis probent.*

EXemplum inuestiturae vel recognitionis non probat, nisi ex decreto Iudicis fuerit transcriptum vocatâ parte, cum designatione loci & temporis, siue ex Libris Ecclesiae, vniuersitatis vel Notarii sit transcribendum, *Auth. si quis in aliquo, C. de edendo, Masuer. tit. de locato, lib.* 2. I.

Libri priuatorum contra scribentem probant, non pro scribente, *l. Publia, ff. depositi,* nisi de natali liberorum agatur, alioue negotio in quo non fit alteri praeiudicium. Ta- II.

III. men Libris Trapezitarum & Nummulariorum fides adhibetur, ratione officij publici, *l. quadam, ff. de edendo.* Libris Mercatorum & Pharmacopolarum fides etiam adhibetur,
IV. si sint vitæ probæ, si res sit verisimilis, si vendita & recepta seriatim sint descripta, etsi de modica summa agatur, *Gallus 3. obseruat. 2. n. 4.*

V. Verùm exemplum Instrumenti antiquum probat, si originale sit amissum, incendio deprædatione hostium, alioue casu, tametsi illud vetustate temporis ex parte sit consumptum, vel à muribus corrosum, *l. 2. §. si rosæ, ff. de bon. poss. contra Tabulas, c. vlt. de fide instr.* Sed, vt suprà dictum est, sola antiquitas sine possessione non prodest, probatio enim ex possessione eruitur, & tituli antiquitate firmatur. Anti-
VI. quum Instrumentum dicitur si excedat triginta annos, *Molin. in Consf. Par. tit. 1. §. 8. n. 82.* Nouum verò si sit infra, nam tempus triginta vel quadraginta annorum dicitur longissimum, & meta actionum. Alia est differentia: in
VII. Instrumentis nouis solita forma desideratur Lege vel Stylo præscripta, & solemnitas requisita non præsumitur præcessisse, nisi fuerit enunciata, & verba enunciatiua in illis ap-
VIII. posita non probant, nisi inter ipsos contrahentes, ad effectum de quo principaliter agitur in ipso Instrumento, ad alios effectus non probant, tamen præsumptionem faciunt: at in Instrumentis antiquis fides habita de illis in temporis decursu supplet defectum formæ, vel si in publicis Archiuis illa reperta sint, nisi constet de vitioso principio, aut Instrumentum sit prorsus informe, solemnitas actus in illis enunciati præsumitur præcessisse, & verba enunciatiua Instrumenti non solùm probant ad effectum de quo principaliter actum fuit, sed etiam ad alios effectus, si de modico præiudicio agatur, *Iason, Decius, quos refert Molin. ad l. 2. C. de edendo.*

TIT. XVI.

An ius feudale vel emphyteuticum præscribatur.

1. *Per præscriptionem dominium directum & iura dominica in re alterius allodiali & liberâ acquiri possunt.*
2. *In præscriptione possessio tricenaria cum titulo & bonâ fide sufficit.*
3. *In præscriptione subducuntur legitima impedimenta*
4. *Tertius possessor præscribit contra dominum & vassallum.*
5. *Præscriptio patrona generis humani.*
6. *Ecclesiæ gaudent præscriptione centum annorum. Idem dicitur de fisco, & rebus vniuersitatis.*

AVt quæritur an non dominus præscribere possit dominium directum feudale vel emphyteuticum in re allodiali & liberâ alterius: aut quæritur an vassallus vel emphyteuta præscriptione possit submouere dominum directum.

Si primum, respondetur dominium directum in re liberâ I. alterius possessione triginta annorum cum titulo & bonâ fide acquiri posse: sicut enim vsucapione plenum dominium rei alienæ acquiri potest, & seruitutes in re alienâ acquiruntur vsu; sic dominium directum & alia iura dominica quæ seruitutes sunt acquiri possunt per continuationem possessionis legitimi temporis, cum titulo & bonâ fide, *c. si quis per triginta annos*, *si de Feudo fuerit controuersia inter dominum & vassallum, Boërius in Cons. Byturigum*, *des Coust. touchant prescription*, §. 2. Titulus censetur efficax, modò contrarius non sit possessioni, & constituat possessorem in bonâ fide existimantem se dominum directum rei, & iura ea sibi deberi, ex emptione, legato, vel donatione, & traditione facta ab eo quem putabat dominum, qui tamen

non erat dominus : nam huiusmodi tituli causant bonam fidem, & præscriptionem, tametsi non transferant dominium ab initio, ob defectum iuris alienatoris, §. 1. *Instit. de vsucap. & l. quod vulgo, ff. de vsucap. pro emptore* : & si titulus desit, possessio præscribentis probata recognitionibus vassalli vel emphyteutæ, modò præscribens sit in bona fide, & vassallus vel emphyteuta soluat, aut præstet iura debita vt vassallus vel emphyteuta, sufficit, *Petrus Iacobi in tit. de forma libelli emphyteutici.*

II. Tempus præscriptionis triginta annorum est, quod visum fuit sufficere rerum dominis ad res suas vindicandas. Iure Ciuili in vsucapione rerum mobilium triennium sufficit, & in vsucapione rerum immobilium decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes desideratur, §. 1. *Inst. de vsuc.* Iure Authenticorum in vsucapione rerum immobilium præscriptio triginta annorum requiritur, ad tollendam actionem, & demendam suspicionem malæ fidei, *Authent. nisi tricennale, C. de bonis maternis* : ex quo subdu-

III. cuntur legitima impedimenta, quibus agere non licuit, ætatis pupillaris, minorum viginti quinque annis, patriæ potestatis, captiuitatis, absentiæ, belli, pestis, vacationis Ecclesiæ, & vitæ alienatoris, si de re Ecclesiæ aut vniuersitatis agatur : in quibus casibus præscriptio non currit cum effectu, aut subuenitur per restitutionem in integrum : moribus nostris Literis Cancellariæ opus est restitutionis in integrum aduersus lapsum temporis, nisi Edicto generali singulis prouisum fuerit, ob bella aut pestem, aliaue publica impedimenta.

Eodem tempore contra dominum directum tertius præs-

IV. cribere potest cum titulo & bona fide, si vassallus vel emphyteuta eum agnouerit vt dominum, eique iura debita soluerit, subductis legitimis impedimentis, vt dictum est suprà, vt lites præscindantur præscriptionis huius admini-

V. culo, quam Cassiadorus appellat patronam generis humani.

At contra Eccleſiam præſcriptio quadragenaria requiritur, ſubductis legitimis impedimentis, *Auth. quas actiones, C. de Sacroſ. Eccl.* & ſubducto tempore quo Rector Eccleſiæ ſuperuixit poſt conuentionem vel tranſactionem Eccleſiæ damnoſam, & neglectum curæ rei Eccleſiaſticæ, *c. ſine exceptione, & c. ſi Sacerdotes* 16. *q.* 3. Et ſi titulus deſit præſcribenti, vindicatio rei Eccleſiaſticæ non præſcribitur niſi ſpatio centum annorum, quæ præſcriptio tituli vim habet, *l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quot. & æſt. iuxta Nou. vt Eccleſia Romana centum annorum gaudeat præſcriptione*; quæ non ſolùm ſcripta fuit pro Eccleſia Romana, ſed etiam pro cæteris Eccleſijs totius Occidentis, ratione Iuris Communis id exigente, quo vindicatio rei Eccleſiaſticæ nullà temporis præſcriptione ſubmoueri poteſt, *l.* 1. *C. ne rei dominicæ vel Templorum vindicatio vlla temporis præſcr. ſubm.* Tamen præſcriptio centum annorum excipitur, & pro titulo habetur. Hoc Iure vtimur tùm pro rebus Eccleſiæ, tùm pro rebus fiſci & vniuerſitatum, ob viciſſitudinem, & neglectum Rectorum & Prælatorum, *Loiſeau tit. des Seigneuries c.* 4. *Claperius c.* 22. *q.* 2. VI.

TIT. XVII.

An vaſſallus vel emphyteuta præſcribat liberationem contra dominum.

1. *Vaſalli & emphyt. præſcribere non poſſunt contra dominũ.*
2. *Vaſſalli & emphyteutæ præſcribunt à die interuerſæ poſſeſsionis.*
3. *Quando poſſeſsio dicatur interuerſa.*
4. *Si res ſeruilis vt libera vænierit in loco allodiali.*
5. *Si res vænierit vt libera ſi libera, vt ſeruilis ſi ſeruilis.*
6. *Si res ſita ſit in loco ſeruili emptor non poteſt cauſare ignorantiam.*

SI verò quæratur an vaſſallus vel emphyteuta præſcribere poſſit contra dominum, reſpondetur negatiuè: nam in vſucapione & præſcriptione poſſeſſio ciuilis requiritur, vt I.

præambula dominij, quæ non sit contraria præscriptioni: vassalli autem & emphyteutæ possessionem naturalem habent vt faciant fructus suos, & de re disponant saluo iure domini directi cuius nomine possident, quæ possessio est contraria possessioni: & ipse dominus possidet per vassallum & emphyteutam ciuiliter, ius quod habet conseruat, & impedit præscriptionem vassalli vel emphyteutæ, & suorum hæredum, in quibus eadem possessio continuatur cum suo onere, & cum sua causa, *l. comperit, C de præscr. 30. ann.* & ita obseruatur in Gallia, *ex Const. Aurel. art.* 4. iuxta consuetudinem generalem, *le mort saisit le vif*, siue sit hæres suus, siue extraneus, siue de re fisci, Ecclesiæ vel vniuersitatis agatur, siue de re priuatorum, *Boërius in Cons Byturigum, c. des Coust. touchant prescription*, §. 2. *Faber C. de præscr. 30. vel 40. ann. def.* 22. *Loëtus lit. C. n.* 21.

II. At si possessio illa fuerit interuersa, seu si vassallus vel emphyteuta cœperit possidere ciuiliter nomine proprio, ab eo tempore præscriptio incipit currere contra dominum negligentem petere à vassallo vel emphyteutâ recognitionem, & iura sibi debita; possessio dicitur interuersa, non si vassal-
III. lus vel emphyteuta constituat apud se rem eam possidere nomine proprio, vt liberam à iure vassallagij, vel emphyteutico: nam causam possessionis nemo sibi mutare potest, *l. quod vulgo, ff. pro emptore*, & possessio clandestina non obest domino; nec si hæres succedat vassallo vel emphyteutæ: nam hæres succedit in idem ius, possessio continuatur in eo, & Iure Canonico mala fides defuncti simul continuari præsumitur in hærede: nec dicitur interuersa possessio per cessationem vassalli vel emphyteutæ à solutione iuris laudimialis vel censualis: nam hæc iura sunt accessoria dominij directi, & principale non regitur ab accessorio. At possessio interuertitur si vassallus vel emphyteuta requisitus à domino de recognitione negauerit, asserendo fundum esse francum & liberum, eumque recognoscere noluerit, *l. quod vulgo, ff. pro emptore*, siue in Iudicio siue extra negauerit,

ab eo tempore incipit liberè poſſidere & præſcribere : vel ſi vaſſallus prædium ſeruile ſitum in loco allodiali vendiderit vt francum & liberum emptori, qui bonâ fide ſecutus eſt fidem venditoris, tametſi venditor ſciat eſſe ſeruile : nam mala fides vaſſalli vel emphyteutę non nocet emptori, alijue ſucceſſori particulari ex cauſa oneroſa, *l. apud Celſum*, §. *ſi quis autem ff de doli exc. Dyn. in reg. poſſeſſor, ff. de reg. iur. in 6.* ſecùs ſi venditor prædium ſeruile vendiderit vt liberum, ſi liberum, vel ſeruile ſi ſeruile ſit : nam talis aſſertio dubia dubium facit emptorem, ne poſſeſſionem interuertat, & præſcribat contra dominum, quia poſſidet cum formidine; vt iudicatum fuit pro Rectore Capellaniæ Arelatanæ, contra emptorem, *Arreſto* 19. *Nouembris anno* 1644. IV. V.

Si rei poſſeſſio interuerſa ſit, vt diximus ſuprà, ſuccesſor particularis bonæ fidei ex cauſa oneroſa præſcribit contra dominum directum ſpatio triginta annorum, ſi dominus ſit laicus à die interuerſionis, & quadraginta annis ſi ſit Eccleſiaſticus : ita iudicatum fuit contra Archiepiſcopum Arelatanum petentem nouam recognitionem ab emptore prædij emphyteutici ſiti in loco allodiali, quod emptor bonæ fidei emerat vt francum & liberum, & à quadraginta annis poſſidebat, *Arreſto* 13. *Decembris anno* 1624. Idem iudicatum fuit alio Arreſto in caſu ſimili, contra œconomum Monaſterij Sancti Bartholomæi iſtius Ciuitatis, *Arreſto Nou.* 1649.

At ſuccesſor particularis ex cauſa lucratiua, donatarius vel legatarius, à poſseſsore malæ fidei ſciente rem eſse feudalem aut emphyteuticariam, & in donatione vel legato affirmante rem eam eſse francam & liberam, eadem exceptione doli repellitur, qua ſuus author repelleretur, *l. apud Celſum*, §. *ſi quis autem, ff. de doli exc.* Nihilominùs etiam donatarium & legatarium rem huiuſmodi accipientem vt francam & liberam, & bonâ fide poſſidentem, præſcriptione triginta aut quadraginta annorum vti poſse contra dominum directum, exiſtimarem : nam mutatur rei poſseſſio, donatarius vel legatarius bonâ fide poſſidet cum

affectu dominij : præscriptio est exceptio Iuris, non ex facto authoris ; ergo eo remedio vti potest, siue causam habeat ab eo ex causa onerosa, siue ex causa lucratiua : vtroque enim casu mutatur rei possessio cum affectu dominii, tametsi causa sit diuersa.

VI. Verùm si vassallus vel emphyteuta vendiderit rem eam vt liberam, vel donauerit aut legauerit, & res ea sita sit in loco feudali cuius dominus fundatus est in toto territorio, emptor aut donatarius præscriptionem allegare non potest contra dominum : nam cùm sciat locum esse seruilem, causare non potest ignorantiam seruitutis rei emptæ vel donatæ quam accepit vt liberam ; cumque nullam habeat iustam causam erroris, possessionem rei interuertere non potest, nec præscribere, nisi author haberet aliquem titulum exemptionis, quo successor motus fuerit ad credendum fundum esse liberum.

LIBER III.

De Censibus, obsequijs, & operis debitis.

TIT. I.

De Censibus.

1. Quid sit Census.
2. Liber censualis.
3. Censitores.

I. QVONIAM in Feudo & Emphyteusi Census imponi solet, aut operæ promittuntur, de ijs agendum nobis est. Census propriè dicitur Liber Censualis,

ἀπογραφὴ τῆς ἐσίας, descriptio substantiæ, seu bonorum censitorum, in Græco Glossario, Libro æstimi, apud nos *Cadastre*; aut descriptio capitum pro quibus tributum debetur: quod in Euangelio Diui Mathæi dicitur κῆνσος seu census, à Latinis mutuato vocabulo; in Euangelio Diui Lucæ est φόρος, seu tributum fisco debitum ratione bonorum, vel personarum: & Censitores in veteri ethymologico Censitores, peræquatores, & agrimonsores dicuntur, τὴν γῆν μετρȣ̃ντες, mensurantes & æstimantes. II. III.

TIT. II.

Species Census.

1. *Census publicus & priuatus.*
2. Taille *Græcum vocabulum.*
3. *Census priuatus, alius feudalis, alius emphyteuticus, alius simplex.*
4. *Census simplex vel fundiarius, vel impostitius, vel emptitius,*
5. *Solarium quid sit.*

ALius est Census publicus Principi vel Reipublicæ debitus, à Græcis τελώνιον dictus, vnde fortè nomen I. II.
Taille apud nos deriuatur; veteres enim in hac Prouincia sermone Græco in Actis publicis vtebantur, vt de Massiliensibus refert Strabo *lib.* 4. Alius est Census priuatus, qui duplex est, feudalis vel emphyteuticus, quem dominus sibi III.
reseruat in inuestitura; & Census simplex, qui rursus duplex est, fundiarius quem dominus sibi reseruat in fundo, IV.
pleno dominio translato in emptorem: solarium dicitur à V.
Symmacho, *Ep. lib.* 4. *& in l. cùm seruus, ff. de leg.* 1. & fundus emptitius quem emptor emit pretio cõstituto à venditore perpetuò soluendum, certo fundo oppignorato emptori pro solutione Census annuâ, cum clausulis constituti & precarii, & pacto de non alienando: addunt etiam No-

tarii clausulam translationis dominii directi, quæ supervacua est, & contraria contractui, in quo agitur de sola venditione Census, & possessorem rei non obligat ad recognitionem, & solutionem iuris laudimialis aut releuii, vt notabitur infrà.

TIT. III.

Vt probetur qualitas Census.

1. *Vt Census probetur feudalis vel emphyteuticus.*
2. *Vt Census probetur emptitius.*
3. *Quid in dubio sit sentiendum.*

I. CEnsus probatur feudalis vel emphyteuticus, ex inuestitura, aut nouis recognitionibus, vel ex solutione laudimij aut releuij, vel ex tenuitate Census : nam in feudo vel emphyteusi non tàm spectatur Census quàm iura laudimii vel releuii debita ex mutatione manus, quæ crescunt ex æstimatione valoris rei feudalis aut emphyteuticariæ, quæ fit melior vel vtilior labore, vel sumptibus accipientis aut beneficio temporis, & cætera commoda quæ reseruantur danti in inuestitura, quæ omnia sunt velut pretium inuestituræ, & interdùm census non reseruatur : nam reseruatio Census exigui non fit, nisi ad maiorem probationem, & conseruationem dominii directi, ne possessio interuertatur.

At si Census sit constitutus ad modum redditus annui rei
II. traditæ, vel legitimarum vsurarum pretii eiusdem rei, tunc præsumendum est alio non apparente Censum fuisse emptum, pretio constituto, vel impositum pro mercede, locatione perpetua. Et in dubio quod minimum est sequimur,
III. potiùs ad liberandum possessorem quàm ad obligandum, *l. Arrianus, ff. de action. & obl.* Census potiùs præsumitur emptus quàm fundiarius, nam emptus redimibilis est, fun-

diarius verò non : potiùs fundiarius simpliciter sine reseruatione dominii directi, quàm feudalis vel emphyteuticus, & potiùs emphyteuticus quàm feudalis: nam feudalis est onerosior quàm emphyteuticus, & Census emphyteuticus quàm impositus, & impositus quém emptus.

TIT. IV.

In quibus Census fundiarius & constitutus conueniant & differant.

1. *Census feudalis & emphyteuticus debet deferri ad domum domini.*
2. *Dominus non cogitur recipere solutionem Census nisi ab ipso debitore.*
3. *Creditor Census constituti debet adire debitorem.*
4. *Qua moneta Census sit soluendus.*
5. *Census fundiarius non potest redimi.*
6. *Quando potest redimi.*
7. *Census emptus est redimibilis nisi sit amortisatus.*
8. *Emptor Census non potest sortem repetere.*
9. *Debitor Census empti non potest conueniri nisi pro reliquis quinque annorum.*
10. *Debitor Census fundiarij conuenitur pro reliquis triginta annorum, aut quadraginta.*
11. *Census emptus non potest excedere legitimum modum vsurarum.*
12. *An debitor Census posit soluere in futurum.*
13. *In obligationibus perpetuis obligatio ad carceres non valet.*

SI redditus sit feudalis vel emphyteuticus, debet deferri ad domum domini expensis vassalli vel emphyteutæ I.
tempore constituto, *Guid. Pap. & ibi Ferrerius q.* 124. & II.
dominus non tenetur recipere nisi ab eo aut eius Procuratore, ne possessio interuertatur, *Hypolitus de Marsilijs in Singularib. n.* 168. *Iason in l.* 3. *C. de iure emphyt. q.* 26. Si plura sint domicilia domini, in loco à quo Feudum mo-

uetur, ſi locus ſit incertus electio eſt vaſſalli, *Mol. in Conſ. Pat.* §. 63. *gl.* 1. Si verò Cenſus ſit conſtitutus, aut impoſitus, venditione, legato, vel donatione, creditor adire debet
III. debitorem, *Molin. loco cit.* Si cenſus pecuniâ ſolui debeat, cuiuſcumque generis ſit, ſoluitur monetâ valoris currentis
IV. tempore ſolutionis, *Ioannes Gallus q.* 302. niſi partes aliter conuenerint.

Si Cenſus ſit fundiarius, ex Feudo, emphyteuſi, vel loca-
V. tione perpetuâ, non poteſt redimi, debitor debet ſoluere, aut ſolo cedere, niſi aliud conuentum fuerit: verùm ſicut mutatâ domini perſonâ in minorem vaſſallus poteſt ſe redi-
VI. mere, vt dicemus infrà: ſic in Cenſu ſimplici mutatâ perſonâ creditoris, ceſſione ex cauſa venditionis aut donationis, liberum eſt debitori cenſito ſe redimere intra menſem oblato pretio emptionis, & iuſtis expenſis, ne inuitus obligetur alteri de quo non cogitauit, Statuto huius Prouinciæ.

VII. At ſi Cenſus ſit emptus, ſemper redimibilis eſt, oblatâ reſtitutione pretij, & iuſtis expenſis, nullâ præſcriptione obſtante, aut pacto de non redimendo appoſito, *Molin, de vſur. q.* 15. & 50. nam in æternum nulla coitio eſt, *l. in æternum, ff. pro ſocio, Bald. conſ.* 487. *Imola conſ.* 25. *Guid. Pap. q.* 77. & ita cauetur Conſtitutione Gallicâ *anni* 1539. Eſt enim mutuum palliatum, in quo creditor ſe priuat libertate repetendi ſortem, & debitor Cenſum annuum promittit pro eo quod intereſt creditoris, retentâ facultate redimendi Cenſum ſolutione ſortis.

Contractus Cenſus venditi claudicat: etenim venditori licet ſe redimere reſtituendo pretium & iuſtos ſumptus, vt iam diximus: & emptori non licet à contractu recedere, & pretium ſeu ſortem Cenſus repetere, *l. non donationis, C. de contrah. empt.* tametſi venditor Cenſus labatur facul-
VIII. tatibus, quoniam de natura huius contractus eſt quòd omnis ſors alienetur, ſine ſpe reſtitutionis, & Cenſus imponatur ſuper certo fundo oppignorato emptori cum pacto con-

stituti, precarij, & de non alienando, quo diruto casmate vel inundatione, venditor non tenetur nouas hypothecas submittere, aut fideiussores dare, *Extrau. regimini, de empt. & vend. Molin. de vsuris, q.* 8. ad coërcendam materiam fœnerandi; tamen in generali distributione bonorum ob debitoris inopiam creditor potest sortem repetere: est enim species societatis, & publicatione aut cessione bonorum societas finitur, §. *publicatione, Inst. de societate.*

Præterea si Census sit fundiarius, & debitor non soluerit, conueniri potest pro reliquis debitis non excedentibus annos viginti nouem, si Census sit laicalis; & triginta nouem si sit Ecclesiasticus: nam reliqua temporis anteacti censentur præscripta triginta annis contra laicos, & quadraginta contra Ecclesiam, *l. cùm notissimi, C. de præscr.* 30. *ann. Auth. quas actiones, C de Sacros. Eccl.* At si Census sit emptus constituto pretio, debitor potest conueniri pro reliquis quinque annorum ante petitionem decursorum, & cætera temporis longioris censentur præscripta, ex Constitutione Ludouici XII. æquo sanè iure; nam Census huiusmodi emptitij sapiunt naturam fœnoris, creditor inhians bonis debitoris omittit eũ interpellare annuatim, vt solutiones cumulẽtur, & prædia pretiosa illius ipsi addicantur pro reliquis debitis, ideò libido illius est restringenda. Verùm ab interpellatione factâ ex Iudicis mandato, reliqua decursa vsque ad annos viginti nouem debentur, vt de Censu fundiario diximus. IX. X.

Si Census sit feudalis vel emphyteuticus, debitor potest soluere pro tribus annis futuris, *l. placuit, C. de collat. fundi patrimon. lib.* 11. etiam inuito domino: si verò Census sit constitutus pretio aut dono, non potest soluere inuito creditori, nisi post terminum solutionis; quia tempus censetur adjectum in gratiam creditoris, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 85. *gl.* 1. *n.* 40.

In Censu emptitio spectatur modus legitimus vsurarum XI.
pretij numerati; & si quid supra illum modum sit constitu-

tum, Census reducitur si modicus sit excessus, contractu manente: si verò enormis sit excessus, contractus annulla-
XII. tur vt vsurarius, & quidquid supra iustum modum solutum fuit extenuat sortem: at Census fundiarius ob enormitatem læsionis non reducitur inuito domino, liberum enim est accipienti soluere, vel solo cedere, vt dicemus infrà.

XIII. Conueniunt autem Census fundiarius & constitutus. *Primò*, quòd sint perpetui, & currunt vltra duplum, ad differentiam vsurarum, quæ non possunt excedere sortem, nisi placuerit contractum Census fundiarij aut constituti fieri ad certum tempus ex placito contrahentium, modò non sit abusus. *Secundò*, siue Census sit fundiarius, siue simplex, ex solutione continuâ, & vniformi trium annorum præcedentium resultante ex tribus apocis publicis aut priuatis, debitor liberator à maiori quantitate temporis longioris, *l. quicumque, C. de apocis, lib.* 10. quæ exceptio etiam obest Ecclesiæ, siue Census sit publicus, siue priuatus, fundiarius tributarius, vel constitutus, *Rota decis.* 304. *in nouis: Capella Tolosana decis.* 235. *Tertiò*, in Censu perpetuo, cuiuscumque generis sit obligatio ad carceres adiecta, habetur pro non apposità contractu manente, vitiatur non vitiat, libertatis tuendæ causa, *l.* 1. *&* 2. *ff. de libero homine exhib. Molin. de vsuris, q.* 35.

TIT. V.

Vt Census præscriptione acquiratur vel amittatur.

1. *Annuæ prestationes per decennium continuatæ obligant in futurum.*
2. *Possessio immemorialis tituli instar est.*
3. *Quotitas census præscribitur.*
4. *Census feudalis & emphyteuticus non præscribitur.*
5. *Census simplex præscribitur.*
6. *Contra Ecclesiam census præscribitur.*
7. *Tertius possessor præscribit contrà Ecclesiam.*
8. *Vniuersitas eodem priuile-*

gio vtitur quo Ecclesia.
9. Vt præscriptio census interrumpatur.
10. Confessio vel solutio venditoris non nocet tertio possessori in præscriptione.

NOn solùm census acquiritur per contractum, sed etiam vsu & quasi possessione longi vel longissimi temporis. I.
Nam annuæ præstationes ex legitima causa factæ, & per decennium vniformiter continuatæ, obligant in futurum, *l. cùm de in rem verso*, *ff. de vsuris*, tametsi erratum sit in causa, modò illa sit legitima, seu ex se sufficiens ad illum effectum, & constituendum possessorem in bona fide, tametsi actio ciuilis ex ea orta exceptione elidi possit: nam si ea causa non sit eiusmodi, non prodest ad præscribendum, *l. si certis annis, C. de pactis*, vbi ex pacto nudo debitor non obligatur ciuiliter, etiamsi certis annis soluerit, quoniam obligatio ciuilis ex causis ciuilibus ortum habet: at si ex pacto legitimo non tamen fœneratitio debitor vsuras soluerit per decennium, obligatur in futurum, tametsi illud pactum exceptione elidi possit, cui debitor soluendo renunciare videtur, *d. l. cùm de in rem verso*: sic si debitor ex contractu censuali obligatus in plus soluerit minus, vel obligatus in minus plus soluerit per decennium, in eamdem quantitatem in futurum obligatur, modò illa quantitas legitimum modum vsurarum non excedat, *Alexander in d. l. si certis annis*, *Felinus in c. causam quæ, col. 3. de præscr.* Verùm licet causa legitima non sit, si solutio census fuerit II.
continuata à tempore immemoriali, tractu temporis fit legitima, modò non constet de principio vitioso: nam præscriptio tàm longi temporis tituli instar est, *l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quot. & æst.* & in eâ sufficit præsumptio tituli, *Panormitanus in c. peruenit, de censibus.*

Sicut census acquiritur per continuationem possessionis, sic minuitur vsu & continuatione solutionis ex aliquo titulo legitimo, tametsi error interuenerit: & si recognitio III.

posterior facta fuerit sub minori censu, & vassallus vel emphyteuta iuxta eam recognitionem soluerit per decennium bonâ fide, præscribit censum in quotâ, non tenetur de eo quod amplius est in inuestitura, vel recognitionibus anterioribus, *d. l. cùm de in rem verso, Faber C. de præscr. 30. ann. def. 19, Loëtus lit. C. n. n. 21.* aut obligatur in plus in casu opposito.

IV. At licet quota Census feudalis vel emphyteutici præscribatur in quota, impræscriptibilis est in totum, ex eorumdem Doctorum sententia, & variis Arrestis citatis apud Loëtium; tùm quia census singulis annis renascitur, non præscribitur priùs quàm sit, & cùm est ad triginta vel quadraginta annos producitur, *l. cùm notissimi, C. de præscr. 30. ann.* tum quia census huiusmodi debetur in signum dominii directi, & honoris debiti domino feudali, & iura huiusmodi superioritatis & honoris nunquàm præscribuntur, *c. comperit, C. de præscr. 30. ann. Boërius in Consuet. Bytur. des Coust. de la presc.* § 4. iuxta quam Constitutionem Franciscus I. declarauit iura domanialia non subesse prescriptioni centenariæ, Constitutione sua *mensis Iunij anni* 1539. tum quia per recognitiones repetitas vassalli vel emphyteutæ præscriptio interrumpitur, dominium directum conseruatur domino, & principali causa subsistente, census ab illa dependens simul conseruatur, nisi possessio fuerit interuersa, vt diximus suprà: eo enim casu necdùm dominium directum, sed etiam census præscribitur, si causa principalis tollatur: *suprà tit.* 4.

V. Alia ratio habenda est census constituti seu impositi sine reseruatione dominii directi, in quo sola actio personalis & hypothecaria consideratur, quæ tollitur præscriptione triginta vel quadraginra annorum à debitore vel eius hærede à tempore cessatæ solutionis, *l. cùm notissimi, C. de præsc. 30. ann.* & à tertio possessore decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes, *l. 1. & 2. C. si aduersus creditorem*

præscriptio

præscriptio opponatur : nam cùm actio empti vel legati præscribatur eo temporis lapsu, cur non etiam actio Census empti vel legati præscribi poterit? Tamen si census sit Ecclesiæ venditus aut legatus, debitor non liberatur præscriptione triginta vel quadraginta annorum, nec tertius possessor præscriptione decem aut viginti annorum : nam census Ecclesiæ incorporatus nulla temporis præscriptione amittitur, *l.1.C.ne rei dom.vel Templ.vind.vlla temp.præscr.submou.* Sic iudicatum fuit pro Francisco de Paula Equite Sancti Ioannis Hierosolymitani petente solutionem census constituti annui contra dominum du Canet opponentem præscriptionem quadragenariam, *Arresto mensis Iunij anni* 1617. quo non obstante præscriptione opposita, petitio fuit admissa.

VI. Tamen census huiusmodi simplices non laudimiales Ecclesiæ aut Monasterio relicti, vel pretio constituti, præscriptione centenariâ præscribuntur, *l.vt inter, C.de Sacros. Eccl. Nou.9. vt Eccl.Rom. centum ann. gaud. præscr.* Sic iudicatum fuit in causa euocata Domini Præsidis de Maniban Tholosani opponentem præscriptionem centenariam contra œconomum Monasterii Sanctæ Claræ petentem censum annuum certæ mensuræ vini Monasterio relictum pro Anniuersario, Arresto Senatus huius Prouinciæ, in Auditorio publico, *anno* ni fallor 1618. quo œconomus fuit submotus à petitione sua, & Dominus Præses relaxatus, tametsi œconomus opponeret seruitia Monasterii præstita pro anima Fundatricis. Verùm si constaret de præstatione seruitiorum, & notitia hæredum, præscriptio non admitteretur, *Faber C.de præscr. 30. ann. def.* 20. Cui præscriptioni lex 1. *C. ne rei domin. vel Templ. vind. &c.* non obest : nam præscriptio hæc habetur pro titulo, tum contra Ecclesiam, & alia loca pia, Monasteria & Hospitalia, tum etiam contra fiscum & vniuersitates, tempus omnia tegit, & obliuioni tradit, χρόνος πάντα καλύπτει καὶ ληθηνάγει, *Menander,*

Instrumenta exceptionum proponendarum pereunt in tàm longo temporis decursu, vel è memoria elabuntur.

Si verò Ecclesia conueniat tertium possessorem fundi op-
VII. pignorati pro censu non laudimiali, solâ actione hypothecariâ eum conuenire potest pro reliquis ab authore suo debitis, rectâ viâ indiscusso principali debitore, in re oppignorata, non in proprijs bonis illius ; & hæc actio quæ contra creditorem priuatum præscribitur decem annis inter præsentes, & viginti inter absentes contra Ecclesiam præscribitur spatio quadraginta annorum : eodem iure vtuntur cætera loca pia & vniuersitates in suis rebus vindicandis, intra centum annos admittuntur contra contrahentes & eorum
VIII. hæredes actione personali, & contra tertios possessores intra quadraginta annos audiuntur, *Auth. quas actiones, suprà cit.* Nam causa vniuersitatum, ciuitatum & oppidorum, non minùs fauorabilis est ratione pupillorum, orphanorum, viduarum, & aliarum personarum miserabilium, quàm causa Ecclesiæ, & subest periculo vt causa Ecclesiæ, ob commutationem & negligentiam Rectorum, & pari indiget Iuris suffragio, *l. respublica, C. ex quib. caus. mai. in int. rest. l. 22. ff. eod. ti. l. vsucapionem, ff. de vsurp.* vbi ab vsucapione excipiuntur res sanctæ, & publicæ δημοσίαι, seu populicæ, vt legunt Græci.

Per recognitionem aut solutionem census præscriptio interrumpitur, aut interpellatione factâ in iudicio, at lite peremptâ triennali silentio, præscriptio continuatur, vt si non fuisset interrupta, *ex Const. Gall. Rosil.* Recognitio, confessio aut solutio facta ab ipso vassallo vel emphyteuta, aut debitore censuali, post venditionem, aut donationem, non nocet emptori, vel donatario bonæ fidei, qui rem acquisiuit vt liberam, vt res inter alios acta alteri nocere nec prodesse potest, *l. Pomponius, ff. quemadm. vsusfr. amitt.* Sed neque declaratio venditoris in contractu venditionis facit rem seruilem si sit libera : nam alteri per liberam personam non ac-

quiritur actio, *Guid. Pap. q. 24.* nisi consuetudine nitatur, *l. censualis, & ibi Baldus, C. de donationibus.*

TIT. VI.

Vt tertius possessor conueniatur pro reliquis Census.

1. Tertius possessor pro reliquis census possessionis suæ tenetur actione personali.
2. Pro reliquis possessionis sui authoris tenetur actione hypot.
3. Si sint plures possessores rei censitæ singuli possunt in solidum conueniri.

TErtius possessor conuenitur pro censu currente, & pro reliquis possessionis suæ: nam possessio ipsa eum debitorem facit, *l. 1. C. sine censu vel reliquis fundum vectigalem comparari non posse*, pro quibus fit executio etiam in proprijs bonis, nisi bona fides excuset: nam si fundum censitum acquisierit vt liberum, non tenetur actione personali in propriis bonis nisi à tempore litis contestatæ qua cognouit esse censitum: tamen pro reliquis ante litem contestatam decursis, vel ab authore suo debitis, actione hypothecaria conueniri potest in prædio censito, siue census sit laudimialis, siue simplex, nam res transit cum sua causa, *l. 1. C. sine censu, &c.* siue census sit publicus, siue priuatus, *Bacquet des Iust. c. 21. n. 199.* I. II.

Et si plures sint possessores fundi vectigalis seu censiti, quilibet in solidum conueniri potest, saluo recursu soluenti contra correos debendi, *Chaßaneus, & alij quos refert Ferrerius ad Guid. Pap. q. 43.* nam hypotheca est indiuisibilis, nisi fuerit diuisa per inuestituram aut recognitiones separatim factas & admissas, *l. si creditores vestros, C. de pactis.* III.

TIT. VII.
De vsuris Census & laudimij.

1. Vsuræ Census debiti debentur à die petit. factæ in iudicio
2. Vsuræ laudimij pariter debentur à die petit. iudicialis.
3. Fructuum non debentur vsuræ nisi post interpellationem.

I VSuræ pensionum non dilatarum ex locatione debentur à die moræ, *l. quæro, ff. locati, l. Præses, C. eod. l. cùm quidam, §. locatio, ff. de vsuris.* Attamen variis Arrestis iudicatum fuit vsuras census debiti non deberi ex contractu censuali
II. nisi ab interpellatione facta in iudicio, *Arresto mensis Martij anni* 1604. *&* 12. *Febr. anni* 1638. ob census modicitatem, vt plurimum est, & moram non petentis. Idem iudicatum fuit de vsuris laudimij debiti, *Arresto* 4. *Maij* 1643.
III. nam & census & laudimia sunt in fructu, & fructuum non debentur vsuræ nisi post interpellationem factam in iudicio, *l. neque, ff. de vsuris.*

TIT. VIII.
An contractus censualis ob læsionem rescindatur.

1. Contractus censualis ob defectum formæ vel causæ nullus est, aut rescindendus.
2. Census laudimialis non rescinditur ob modicitatem census.
3. In locatione perpetuâ lex 2. C. de resc. vend. non habet locum.
4. Census emptus rescinditur si læsio sit enormis, & si modica sit reducitur.
5. Debitori rescisionem aut reductionem census petenti præscriptio non obest.
6. Emptori census ob læsionem non subuenitur nisi sit minor.

I. CEnsus laudimialis ob defectum formæ vel causæ requisitæ in contractu, vel nullus est, vel rescindendus Iudi-

cis officio, vt constat ex supradictis, de forma contractus, & causa inuestituræ: at idem contractus ob modicitatem census non rescinditur, nisi de re Ecclesiæ, vniuersitatis aut minoris viginti quinque annis agatur: nam iura laudimiorum, releuiorum, prælationis, in casu alienationis, politiones agrorum, ius commissi, confiscationis in Feudis, obsequia & operæ à vassallo debitæ, sunt pars pretij, & supplent defectum census. Inuestitura feudalis est beneuola actio, beneficium dicitur, & interdùm sine censu datur. Inuestitura emphyteuticaria redolet locationem, non est sine mercede, quæ dicitur canon seu regula præstationis annuæ at licet ille canon non commensuretur redditui annuo, valor inuestituræ cæteris iuribus annexis & reseruatis domino directo, augetur: ergo regulariter loquendo ob census tenuitatem non datur restitutio danti: Lex secunda Codicis de rescindenda venditione hìc non habet locum, nisi in casibus suprà exceptis. II

Sed neque datur restitutio accipienti, si census excedat duplo iustum valorem redditus annui, vt moderetur, cùm vassallus aut emphyteuta rem dimittendo possit se liberare, vt dicemus infrà, *Molineus ad l. quibuscumque, C. de Sac. Eccl.*

Dubitatur an dicta Lex secunda, C. de rescind. vendit. locum habeat in locatione perpetua ob læsionem enormissimam; an census augeatur in gratiam dantis, qui modicum censum stipulatus est, vel minuatur in fauorem accipientis, qui maiorem promisit: etsi locatio venditioni finitima sit, ex communi sententia Doctorum rescindi non potest, ob læsionem enormissimam, ex parte dantis, vel ex parte accipientis, quoniam in ea veniunt fructus, res mobiles & incertæ, de quibus certa non est habenda ratio, vt si quis iactum retis emerit, *l. si iactum retis, ff. de act. empti*, nisi de re minorum, vniuersitatis aut Ecclesiæ agatur, & forma locationis fuerit omissa; aut conductor errore lapsus fuerit, vel dolo circumuentus: ex quibus infertur in locatione III

perpetua rescisionem non habere locum ob læsionem enormissimam, si forma Iuris fuerit obseruata, siue læsio sit ex parte dantis in tenuitate census, siue ex parte accipientis in excessu: sic sentiunt moderni, *Loëtius in lit. B. n.* 13. *& in lit. L. n.* 11. *Masuer. Molin. Cuias, Argentarius, & alij quos Brodeus ibi citat*; nisi agatur de re minorum, vniuersitatis, aut Ecclesiæ; quo casu ob læsionem in sexta aut in quarta parte valoris redditus annui, iuxta sensum communem, habita æstimatione rei tempore contractus, locatio perpetua rescinditur nisi conductor supplere malit, iuxta Arrestum à Loëtio relatum, *lit. B. n.* 13. intra tempus Iuris, nimirùm si de re minorum agatur intra decennium, ex quo maiores facti fuerint, si de re Ecclesiæ intra quadraginta annos, *Authent. quas actiones, C. de Sacros. Eccl.* Eodem iure cætera loca pia & vniuersitates vtuntur, vt notauimus suprà, post tempus petendæ restitutionis elapsum non audiuntur de læsione: nec de nullitate tituli post præscriptionem centenariam, vt diximus suprà: tamen accipiens nimis grauatus exoneratur dimissione rei, vt dicemus infrà.

IV. Si verò census fuerit emptus certo pretio, & excedat iustum modum legitimarum vsurarum, distinguitur: aut enim excessus modicus est, & reducitur ad modum legitimum vsurarum obligatione manente: nihil enim citra illum modum Lege præscriptum licet exigere directè vel indirectè, seu ex mutuo vel emptione census annui: tamen solutum non repetitur, nec minuit sortem, *Molineus de vsuris q.* 19. aut læsio enormissima est, in illo excessu excedens duplo modum legitimum vsurarum pretij, & eo casu venditio census rescinditur, vt vsuraria, obligatio soluitur, & quidquid supra legitimum modum vsurarum solutum fuit imputatur in sortem, quam venditor liberatus restituere tenetur emptori, *ex d. l.* 2. *C. de resc. vend. & Molineo, de vsuris, loco citato.*

In ratione excessus census venditi certæ speciei, vel

quantitatis fructuum, fit æstimatio rei; & si valor excedat modum legitimum vsurarum pretij numerati, census reducitur vel extinguitur, habito discrimine excessus, ne per speciem suppositam frumenti vel olei alteriusve rei fiat fraus Legi prohibitiuæ fœnoris, *l. cùm non frumentum, C. de vs.*

Nec obstat debitori rescisionem census aut moderationem petenti præscriptio quadriennii aut decennii, longi vel longissimi temporis: nam lex publica semper reclamat, vt improbum fœnus coërceatur, *l. improbum fœnus, C. ex qu. causis infamia irrogetur*, & præscriptionem impedit: & quamuis partes de vsuris indebitè exactis pacisci possint, contra Legem publicam ire non possunt, vt quod Lege prohibitum est in futurum permittatur, ne detur occasio peccandi, *l. pacta quæ, C. de pactis, Molin. loco cit. n. 17. & 67.* V.

Emptor verò census, qui summam pecuniæ quantitatem numerauit pro censu modico, non restituitur, vt pretium repetat, vel census augeatur: nam ille non certat de damno, sed de minori lucro, sciens emit, dicta lex fuit, & lex 2. *C. de resc. vend.* non fauet emptori scienti & volenti, nisi sit minor læsus facilitate sui, vel aduersarii dolo, *Mol. de vsur. q. 14. n. 142.* In istis casibus rescisionem petenti simplex libellus sufficit, non est opus Literis Regiis rescisionis, aut restitutionis in integrum, cùm Lege publica singulis prouisum sit, *ex eodem Molineo, de vsuris, q. 18. n. 192.* VI.

TITVLVS IX.

Vt census venditus redimatur à possessore rei censitæ.

1. *Si non constet de pretio fit æstimatio sortis habita ratione redditus annui.*
2. *Minor est redditus prædij vrbani.*
3. *Si redditus consistat in fructu, vt fiat æstimatio.*

4. Reliqua debita census sunt offerenda. | *5. An debitor offerre debeat pensionem termini futuri.*

I. SVprà dictum fuit censum venditum redimi posse, hic quæritur quomodo redimatur: si constet de certo pretio census redimitur oblato pretio: si non constet de pretio fit æstimatio sortis, habita ratione legitimarum vsurarum; vt
II. si census sit nummorum quinque prædii rustici, sors restituenda erit centum: nam redditus prædii rustici est quinque pro centum detractis impensis & oneribus; & quatuor pro centum, si prædium sit vrbanum, ob maiores expensas requisitas in conseruando prædio vrbano, & maius periculum incendii vel ruinæ.

III. Si census sit certæ quantitatis, ponderis vel mensuræ fructuum, fit æstimatio fructuum iuxta communem valorem, & pretium fructuum reducitur ad legitimum modum vsurarum: ex quo colligitur pretium sortis, habito discrimine prædii vrbani & rustici, vt suprà diximus, *l. cùm non frumentum*, *C. de vs. Loëtius lit. R. n.* 12.

Præter pretium sortis, reliqua præteriti temporis & præsentis debitor offerre debet creditori sumptus quos soluit
IV. Notario pro Instrumento emptionis census, & emptor ei illud exemplum tradere tenetur, *Molin. de vsuris q. 6.* Sed dubitatur an etiam offerre teneatur censum termini futuri: sunt qui affirmant ob indemnitatem emptoris, *Guid. Pap.*
V. *q. 27. Bacquet des Iustices c. 21. n. 203. & alij.* Negant alii, ob libertatem reseruatam venditori ex natura contractus, *Sanson in Cons. Tur. des retraicts art. 2.* cuius sententia magis placet fauore libertatis ad debitorem exonerandum, *l. Arrianus, ff. de oblig. & act.* emptor enim potuit euentum hunc præuidere in contractu.

TIT. X.

TIT. X.

De redimendo censu Ecclesiæ debito, & sententiâ Domini de Bellovalle.

1. Quid cautum fuerit de censibus redimendis sententia Domini de Bellovalle.
2. Census laudimiales non sunt redimibiles.
3. In dubio si non constet de titulo census præscripti ante litem motam possessione quinquagenaria censentur laudimiales non redimibiles.
4. Census tenuiores habita ratione redditus annui in dubio censentur emphyteutici non redimibiles.

APud nos ex sententia antiqua Domini de Bellovalle Gubernatoris istius Prouinciæ, anni millesimi quadringentesimi tricesimi quarti, lata inter Consules & œconomum Capituli Ecclesiæ Cathedralis Sancti Saluatoris, census dictæ Ecclesiæ debiti in ciuitate & territorio Aquensi redimibiles sunt, siue sint laudimiales, siue simplices: exceptis censibus laudimialibus antiqui dominii eiusdem Ecclesiæ à quinquaginta annis ante dictam Sententiam quæsitis: voluit enim dictus Dominus census antiqui dominii eiusdem Ecclesiæ conseruare, & nouos extinguere, cùm videret maiorem partem prædiorum huius Ciuitatis censibus Ecclesiasticis prægrauari, in præiudicium rei fiscalis; nam præter fundationes laicorum pro Anniuersariis, quorum pietas maior erat illis temporibus, singuli Canonici eiusdem Ecclesiæ tenebantur Capellaniam fundare pro seruitio illius, ex Statuto, & in emptionibus censuum etiam apponebantur clausulæ translationis dominii directi & iuris laudimialis in gratiam emptorum, vt fortior esset obligatio, licet inutiliter id fieret contra naturam contractus, vt ostendi-

mus suprà. Ea videtur fuisse mens illius Sententiæ, quæ tamen aliter explicatur, vt constat ex variis Arrestis relatis
II. in nouo Commento Statutorum istius Prouincię; videlicet si constet de censu laudimiali & emphyteutico ante vel post illam Sententiam quæsito, talis census non potest redimi, ne recedatur à lege inuestituræ, debitor debet soluere, aut solo cedere: & si non constet de contractu emphyteusis,
III. vnica recognitio præscripta spatio quinquaginta annorum, ante instantiam motam, iuncta possessione, probata solutione census aut laudimij, pro titulo emphyteutico habetur: idem seruatur si census sit tenuis habito respectu redditus annui prædii censiti, tametsi recognitio non sit antiqua, & quinquagenaria, vt obseruat Scholiastes Statuti, nam cen-
IV. sus tenuitas arguit retentionem dominii directi: Si verò recognitio non sit quinquagenaria, & census conueniat mercedi fundi, census iudicatur simplex & redimibilis. Sic iudicatum fuit inter Consules huius Ciuitatis, & œconomum præfatæ Ecclesiæ, in causa euocata, *Arresto Senatus Tholosani anno* 1644. Idem seruatur in censibus cæterarum Ecclesiarum.

TIT. XI.

An debitor liberetur dimissione rei censitæ.

1. Debitor census fundiarij liberatur dimissione fundi.
2. Species seruitutis est hominem in perpetuum obligari.
3. Pactum de non dimittendo non valet.
4. Venditor censusan liberetur.
5. Quæ sint à debitore præstanda in dimissione.
6. Quæ tertius possessor præstare debeat.
7. An dominus impensas debeat præstare.

I. Siue census sit laudimialis feudalis, emphyteuticus vel impositus, ex causa donationis, locationis perpetuæ, vel le-

gati, accipiens & successor vniuersalis aut particularis ab eo causam habens liberatur dimissione aut desertione rei, vulgò *deguerpissement* : nam census imponitur rei non personæ, *l. rura, C. de omni agro deserto, lib.* 10. & ab onere reali possessor dimissione rei liberatur, *l. & si forte, ff. de seruit. Loiseau Traitte du droit de deguerp. lib.* 9. *Bacquet Tr. du droit des Iustices, c.* 21. *n.* 204. Vbi tamen excipiunt locationem perpetuam, si accipiens promiserit se soluturum censum annuum, rei possessionem non deserturum, & bona sua obligauerit in eum finem, ex tali pacto ipse obligatur ad præstationem census annui, à contractu resilire non potest, vt iudicatum fuit pro Eguisiei Ciuitatis Aquensis, in locatione perpetua domus, pro censu annuo quindecim nummorum, contra accipientem, qui bona sua obligauerat, cum pacto de non deserendo, & post viginti annos possessionis suæ migrare & domum deserere volebat, *Arresto mensis Iunij anno* 1628. Tamen tale pactum personale est, non obligat successores accipientis deserere volentes, & ab illo onere annuo liberari, species enim seruitutis est hominem liberum in perpetuum obligari. II.

At si census fuerit venditus sub certo pretio, in fundo specialiter oppignorato, cum clausulis constituti, precarij, & pacti de non alienando, venditor potest quidem se redimere restitutione pretij, vt dictum fuit supià *Tit.* 4. Sed non liberatur fundum oppignoratum emptori dimittere volens, vt liberetur à censu vendito, quia nemo cogitur emere, *l. nec emere, C. de iure deliberandi* : nec liberantur eius hæredes, nam hæres succedit in idem ius. Verùm tertius possessor fundum deserendo liberatur, quia in eo res non persona obligatur, vt iudicatum fuit *Arresto mensis Octobris anno* 1625. III.

Desertor fundi priùs denunciare debet domino desiderium suum, offerre reliqua census & laudimia debita à se & authore suo, damna & detrimenta præstare quæ dolo aut IV.

culpa sua, non ea quæ casu fortuito obuenerunt ; alioquin dominus eum admittere & liberare non tenetur.

V. At tertius possessor dimittere volens, reliqua census possessionis suæ tenetur offerre, nam à reliquis debitis ab authore suo, pro quibus actione hypothecariâ solùm tenetur, rem dimittendo liberatur, saluo iure domino conueniendi authorem ; & tertius possessor non tenetur præstare damna & detrimenta quæ dolo suo rei illata sunt, non ea quæ culpâ contingunt, nisi sit in mala fide sciens rem esse vectigalem, & negligens.

VI. Dominus autem desertori non tenetur præstare impensas factas in re melioranda, nec soluere ἐμπονήματα, seu politiones agrorum, nec licet desertori eas auferre, arbores implantatas eradicare, parietes euertere, & lapides auferre positos ad terram continendam, nam contractus huiusmodi fiunt vt res fiat melior : verùm si ædificia constructa fuerint in fundo habitationis gratià, aut pecorum continendarum, & dominus sumptus & impensas præstare recuset, desertor ea poterit retinere ; neque enim cogendus est dominus ea emere, neque priuandus est possessor : nam in contractu emphyteutico aut locatione perpetuâ agitur de excolenda & melioranda terra, non de ædificiis construendis: & si dominus ea velit retinere, cogitur impen-

VII. soluere, ne locupletetur cum damno & iactura alterius.

TIT. XII.

De obsequijs à vaßallo debitis, & homagio.

1. *In quibus consistant obsequia patrono debita.*

I. A Vassallo & subuassallo obsequia debentur patrono, quæ consistunt in homagio, honore & reuerentia patrono debita, eiusque vxori & liberis fidelitate & auxilio præstando, & in inuestitura promisso, vt suprà diximus; Vassallus non tenetur ad huiusmodi seruitia nisi fuerit de-

nunciatus, sciat mortis vel captiuitatis periculum imminere: in quibus casibus ex iuramento tenetur auxiliari domino: Vassallus non iuuat dominum contra Regem, aut dominum antiquiorem: & si plures sint domini æquales, & inter se bella gerant, vassallus neutri seruire tenetur.

Si plures sint hæredes domini, vassallus vni soli tenetur præstare homagium & fidelitatem, nam obligatio non mutatur ex persona successorum, *l. 2. ff. de verb. oblig. §. præterea. de prohib. feudi alienat. per Fridericum*, ne qui cum vno contraxit distringatur in plures, *l. 1. ff. de exercit. act.* Tamen si sint plures hæredes vassalli in feudo, singuli tenentur præstare homagium, & iurare, *c. omnes, de feudo.*

TIT. XIII.

De operis patrono debitis.

1. *Operæ non debentur patrono nisi ex pacto.*
2. *Pactum de operis illicitis & inhonestis est nullum.*
3. *Operarum præstatio non debetur nisi vassallus fuerit interpellatus.*
4. *Patronus vassallum inopem pro se laborantem alere tenetur.*
5. *Patronus operas sibi debitas alteri cedere non potest.*
6. *Operæ non debentur patrono titulum non habenti.*

OPeræ vulgò *courueés*, non debentur patrono, nisi de illis in inuestitura actum fuerit: sicut olim liberti non tenebantur ad operas fabriles diurnas aut nocturnas, nisi dominus in manumissione eas sibi reseruasset, *l. 1. C. de operis libert.* operas turpes & illicitas patronus sibi reseruare non poterat, *l. hæ demùm, ff. de operis libert.* & turpi conditione reiectâ manumissio valebat, *l. pacta quæ, C. de pactis,* & libertum egenum & inopem pro se laborantem patronus

(margin numbers beside the paragraph: I. — II. — III.)

alere tenebatur, *d. l. 1.* Libertus non tenebatur se offerre patrono ad operam & laborem, & patronus non poterat
IV. eum conuenire de interesse, nisi eum priùs interpellasset, *l. 1. ff. de operis libertorum.*

Eadem Iura hodie obseruantur inter dominum & vassallum pro operis debitis, non debentur nisi in inuestitura fuerint expressæ, nec debentur si turpes sint & illicitæ in sua specie, vel habita ratione dignitatis vassalli, *Petrus Iacobi, de dist. feud dist. 7.* Vassallus non tenetur de eo quod interest domini, nisi fuerit interpellatus. Vassallum inopem & egenum pro se laborantem dominus alere tenetur, & dominus
V. operas sibi debitas alteri cedere non potest, *Papon Placitor. lib. 13. tit. 6. n. 3.* & Feudum conditionatum ad certum tempus non extenditur ad aliud seruitium non expressum, *Petrus Iacobi de dist. Feudorum, dist. 7.*

VI. Sola possessio aut consuetudo non tribuit ius domino exigendi operas huiusmodi à vassallo sine titulo: alioquin potiùs ex metu & reuerentia domino debita præstitæ censentur, quàm ex debito iustitiæ, non obstante possessione temporis immemorialis, *l. litibus, C. de agric. & cens. lib. 10. l. qui per potentiam, C. de omni agro deserto, l. vn. C. ne opera à collatoribus exigantur, Molin. in Consuet. Paris. tit. des Fiefs, §. 3. gl. 6. n. 4.*

TIT. XIV.

De subsidijs in quatuor casibus patrono debitis, & taleis

1. *Subsidia huiusmodi non debentur patrono nisi ex pacto.*
2. *Non debentur nisi petantur.*
3. *Vassalli taleabiles.*
4. *Hæc iura sunt odiosa.*
5. *Quando vassallus potest hæc iura præscribere.*

I. SVbsidia debentur à vassallo in quatuor casibus in inuestitura expressis, pro dotanda filia, pro impensis filij cin-

gendi cingulo militiæ equestris, pro sumptibus domini suscipientis peregrinationem vltramarinam, & pro redimendo domino à captiuitate: hæc subsidia non debentur ex Legibus, aut Consuetudinibus feudalibus, sed ex pacto aut conuentione in inuestiturâ adiecta, *Ioannes Faber in §. æque, Inst. de act. Guid. Pap. q. 57. Papon lib. 13. tit 3. n. 1. Petrus Iacobi de dist. feud. dist. 9. Vbi addit*, quòd vassallus patronum inopem tenetur alere, ex æquitate, ob beneficium acceptum, secùs si pretium datum sit. Et quamuis vassalli ex conuentione teneantur dominum captum ab hostibus redimere, tamen pro eo si sit incarceratus pro debitis non tenentur soluere *Petrus Iacobi loco cit.* nam in istis casibus non fit extensio, ne grauamina multiplicentur. In quibus casibus sunt obseruanda. *Primum*, quòd dominus de vassallo qui sibi subsidia huiusmodi non præstitit queri non potest, nisi petierit, II.
& vassallum interpellauerit. *Secundum*, quòd si vassallus neget in iudicio vel extra, ex tunc incipit præscribere contra dominum huiusmodi iura, & lapsu decennij liberatur, *l. sicut vsumfructum, & l. cùm talis, C. de seruitutibus*: ante negationem vassallus præscribere non potest, quia non est in quasi possessione libertatis, nisi post negationem, *Bald. in l. quoties, C. de suis & legit. hæred. Boër. in Cons. Byturigum, des Coust. de la prescription.*

Sunt & alibi vassalli taleabiles ad nutum domini ex conuentione particulari in inuestitura expressa, quod ius simili- III.
ter non debetur nisi petatur, & præscribitur à vassallo decennio à negatione facta in iudicio vel extra, vt de subsidijs dictum fuit, *Ferrerius ad Guid. Pap. q. 52.* Sunt enim hæc IV.
iura odiosa, & onerosa vassallis, ideò restringenda: Delphi- V.
nates ab ijs oneribus Humbertus Delphinus liberauit, *Guid. Pap. q. 301.*

TIT. XV.

De Banno & Retrobanno.

1. Feuda concessa vassallis vt Principi seruiant.
2. Ex consuetudine Galliæ vassalli militant stipendijs Regis
3. Bannum & Retrobannum sunt pœnæ indictæ vassallis non obtemperantibus Edictis.

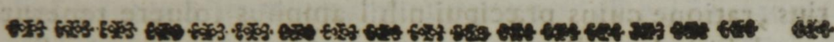
I. EX lege inuestituræ vassalli & subuassalli tenentur ire, aut mittere homines armatos pro expeditionibus militaribus, quoties Edicto Regis conuocantur, Banno indicto vel Retrobanno, *c. Imperialem*, §. *firmiter*, *de Feudis*, *lib.* 2. *Benedictus in c. Raynutius*, *verb. & vxorem*, *n.* 527. Verùm hæc conuocatio non fit nisi in casu magnæ necessitatis, *lib.* 12. *Constit. ex Constitutione Caroli VIII.* & vassalli non tenentur ire extra Regnum, & in Regno militant stipendijs
II. Regijs, *Benedictus loco cit.* Ecclesia possidens Feuda seruit per laicos, *Capella Tholosana q.* 485. *Chopinus de sacra Politia lib.* 3. *c.* 2. *n.* 10. Bannum est pœna Edicto non ob-
III. temperantis : de Banno & Retrobanno vide Ragueau, *in verb.* Ban.

LIB. IV.

LIBER IV.

De alienatione rei feudalis & emphyteuticæ.

TITVLVS I.

De diuisione Feudi.

1. *Feuda alia diuidua, alia indiuidua.*
2. *Diuisio facta inter dominos non nocet vassallo.*
3. *Vt diuisio fiat inter fratres condominos.*
4. *De præcipuo primogeniti.*
5. *Diuisio vassallorum non nocet domino.*

EX Consuetudinibus Feudorum, Ducatus, Marchia, Comitatus, sunt indiuidui, *c. Imperialem*, §. *firmiter*, *lib.* 2. *de feudis*, quoad dignitatem; nam cætera bona sunt diuidua, *Petrus Iacobi in Praxi de feudis, versic. septima distinctio*: Iure Communi omnia Feuda sunt diuidua, *Rebuffus in Tract. de diuis. Feudorum, versic. hodie.* Regnum excipitur, quod ex sua natura indiuisibile est, sicut in apibus vnus Rex, sic in Republica vnus Princeps, *c. in apib* 7 *q.* 1. ȣ̓κ ἄγαθον πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεὺς, ait Homerus: *Haud multos regnare bonum est, Rex vnicus esto.* Iure Francorum Feuda sunt indiuidua. I.

II. Diuisio facta inter plures dominos non nocet vassallo, ne mutetur forma præstationis fidelitatis & homagij, & grauamen multiplicetur, *l. 4. ff. communi diuidundo*, nisi ex consensu vassalli diuisio facta sit. Ex consuetudine in diuisione facta inter fratres feudi consortes Castrum feudale habitationis cum portione telluris adiacentis ad mensuram volatus galli gallinacei cedit primogenito, vt præcipuum, *Boërius in Consuet. Byturigum, de Feudis, Rebuff. loco citato:* alibi primogenitus, si sint duo fratres capit duas partes rei feudalis de tribus; & si sint plures, dimidiam partem totius, ratione cuius præcipui nihil amplius soluere tenetur

III. pro debitis hæreditariis, quam vnusquisque suorum fratrum soluere debeat, quoniam illud præcipuum habet quasi prælegatum, non iure hæreditario, sed beneficio legis municipalis, vt infertur *ex l. 1. C. si certum petatur, notat Bacquet au Traitè des Iustices c. 21. n. 9. post Molineum, & Tiraq. quos citat.*

IV. Et pari iure diuisio facta inter vassallos vel emphyteutas non nocet domino in præstatione iuris sibi debiti, quominùs quemlibet in solidum possit conuenire: nam debitorum pactionibus iura creditorum mutari non possunt, *l. debitorum, C. de pactis*, nisi ex consensu domini diuisio facta sit, vel in inuestitura, vel in recognitione, si singulos pro virili soluentes admiserit, *l. si creditores vestros, C. de pactis.*

TIT. II.

De alienatione rei feudalis & emphyteuticæ.

1. Emphyteuta liberam habet facultatem alienandi.
2. Vassallus durante linea non potest alienare.
3. Proximior de linea potest reuocare à remotiori intra annum.
4. Qui sunt de linea possunt reuocare intra triginta annos ab extraneo.

5. Dominus iure prælationis non potest impedire reuocantem.

6. Moribus Galliæ vassallus vt emphyteuta potest alienare.

EMphyteuta liberam habet facultatem alienandi saluo iure domini directi, vassallus durante linea agnatorum vel cognatorum, pro quibus etiam fuit inuestitus, ex consuetudinibus Feudorum non potest alienare irreuocabiliter, nam seruari debet inter descendentes prærogatiua gradus in successione Feudi, vt diximus suprà: itaque si alienet intra lineam in eum qui remotior est gradu proximior alienationem potest reuocare intra annum, *c. Titius, si de Feudo fuerit controuersia, lib. 2. de Feudis*: & si alienet extra lineam, qui sunt de linea possunt alienationem reuocare intra triginta annos, seruata inter eos prærogatiua gradus: nam eo temporis lapsu actio vindicatoria rei vectigalis præscribitur, possessor fit securus, vt de præscriptione suprà diximus, & dominus ipse submouetur: neutro casu retrahens pretium restituere tenetur, emptor re sibi euicta illud repetit à venditore: hic enim non solùm res auocatur, sed ipsa alienatio reuocatur, vt facta in fraudem eorum qui sunt de linea, & dominus iure prælationis impedire non potest reuocantem, ex lege inuestituræ, & finita linea res ad eum reuertitur, ex consuetudinibus Feudorum, & vti potest iure suo contra quemcumque rei possessorem.

I.
II.
III.
IV.
V.

Moribus Galliæ vassallus liberam habet facultatem vendendi, donandi, & oppignorandi, vt emphyteuta, *se peut ioüer du Fief*, vt diximus suprà, & dominus non potest impedire alienationem, modò vassallus alienet in parem, non difficilis conuentionis, ex Constitutione Aurelianensi, nisi prohibitio alienationis expresse in inuestitura sibi prohibita fuerit: ius enim agnatis aut cognatis vassalli in inuestitura adiectis non censetur quæsitum nisi conditionaliter, si res extet tempore mortis vassalli, saluo iure vassallagij domino VI.

debito contra rei possessorem, *Const. d'Orleans, de Feudis, c. 1. & 2.* Ex quibus patet quòd ex Consuetudinibus aliarum Nationum feudatarij sunt velut vsufructuarij : at ex Consuetudinibus Galliæ censentur domini, hinc Franci dicuntur.

Pater potest testari de feudo nouo pro se & filijs recepto etiã in præiudicium liberorum, nam stipulatione spes sola filijs acquiritur, quæ alienatione adimitur, secùs si dominus ipse prospexerit filijs & nepotibus, eo enim casu liberis ius censetur per prouidentiam domini conditionaliter, si extitit post mortem patris, contra quam vassallus ire non potest, ac de Feudo antiquo vassallus testari non potest in præiudicium agnatorum.

TIT. III.

Si alienatio fiat à uaßallo inconsulto domino.

1. Vaßallus alienans inconsulto domino incurrit pœnam commissi vt emphyteuta.
2. Denunciatio requiritur tametsi dominus non ignoret.
3. In Gallia pœna commissi non habet locum ob denunciationem omissam.

I. FEuda in Gallia ad instar bonorum patrimonialium sunt redacta, vt bona emphyteuticaria, ad quorum exemplum facultas alienandi moribus nostris vassallis concessa est, vt diximus suprà, nisi in inuestitura feudali vel emphyteuticaria aliud conuentum fuerit : nam pactis contrariis appositis natura feudi vel emphyteusis alteratur : & sicut in emphyteusi res cadit in commissum si emphyteuta rem alienauerit domino inconsulto, *l. finali, C. de iure emphyteutico*, itidem in Feudo si vassallus rem alienauerit domino inconsulto, *c. Imperialem*, §. *firmiter, de prohibita Feudi alienat.*

lib.2. de Feudis, tametsi dominus notitiam habuerit alienationis, emphyteuta & vassallus denunciare debent: nam denunciatio requiritur non solùm vt dominus sciat, sed vt permittat, aut iure suo prælationis vtatur, *d. c. Imperialem*, ob manus mutationem. II.

Verùm apud nos neque emphyteuta nec vassallus pœnam priuationis incurrit ob denunciationem omissam rem alienando: nam vtroque casu liberum est domino iure prælationis rem alienatam reuocare, vt dicemus infrà de retractu feudali, vel nouum vassallum aut emphyteutam admittere, *Ioannes Faber in §. item Seruiana, Inst. de act. Papon lib. 3. tit. 1. n. 39.* III.

TITVLVS IV.

De subinfeodatione.

1. *Vassallus potest dare rem feudalem in retrofeudum.*
2. *Cui debeantur laudimia.*
3. *An laudimium debeatur ex subfeudatione.*
4. *An Ecclesia prædia emphyteuticaria possit dare cum retentione dominij directi.*

VAssallus prædia feudalia potest dare in retrofeudum, etiam cum Curte seu Iurisdictione. In dubio Iurisdictio censetur concessa si Castrum cum iuribus & pertinentiis suis concessum fuerit, *Petrus Iacobi tit. de forma libelli, de morib.* quia territorium non potest esse sine Iurisdictione; & Duces, Comites & Marchiones in subfeudatione Castrorum sibi reseruant ressortum appellationum, *Petrus Iacobi ibid.* Præterea in subfeodatione maius dominium directum reseruatur cum spe consolidationis in casu commissi, homagio, & censu promisso, & Iurisdictio interdùm tota trans- I.

fertur in subuassallum, & interdùm pars reseruatur domino superiori.

II. In quibus casibus seruantur iura debita domino superiori quandiu vtile dominium pertinet ad dominum intermedium, ad eum pertinent commoda vassallagij & emphyteusis: & resoluto dominio vtili in persona illius ex delicto eadem commoda pertinent ad dominum superiore, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 5. *n.* 11. ibi enim spectatur duplex dominium vtile, alterum in persona possessoris rei feudalis vel emphyteuticariæ, alterum in persona domini intermedij, ratione iuris sibi reseruati, laudimii, prælationis, & commissi: vtrumque pendet à dominio directo domini superioris, & resoluto iure domini intermedij, resoluitur ius subuassalli, nisi is à domino superiore fuerit inuestitus, *Molin. loco citato:* eo enim casu resoluto iure domini intermedij ius subuassalli subsistit, per inuestituram domini superioris; secùs si inuestitura concessa à domino intermedio fuerit à domino superiore simpliciter confirmata: nam confirmatio conseruat dispositionem prout est, sine attributione noui iuris; & sine præiudicio iuris debiti domino confirmanti.

III. Ex inuestitura noua subuassalli nullum debetur laudimium, neque domino intermedio: nam prima inuestitura est gratiæ; neque domino superiori, nisi per modum venditionis pretio constituto vassallus inuestierit subuassallum, *Molin. loco cit.* §. 51. *gl.* 1. *n.* 31. nam per inuestituram ius censetur concessum vassallo, vt per se vel alium re feudali vti possit: & ex venditione à subuassallo facta laudimium debetur domino intermedio à quo fuit inuestitus: si verò ipse vassallus ius illud vassallagij sibi debitum à subuassallo, vendiderit alteri, laudimium illius venditionis debetur domino superiori ex subordinatione iuris inter dominum directum, vassallum, & subuassallum: neque dominus superior impedire potest vassallum ne vendat, ex Consuetudine

Galliæ, *vt diximus suprà*, nisi in inuestitura clausulam de non alienando apposuerit, aut ipse velit vti iure suo prælationis: idemque ius seruatur inter vassallum & subuassallum, neque vassallus vendendo aut donando obesse potest domino superiori.

At emphyteuta potest quidem transferre dominium vtile quod habet in colonum per locationem perpetuam cum onere suo, sub annuo censu: verùm laudimium & ius prælationis non potest sibi reseruare, vt de vassallo diximus: vt nobilius est ius vassalli, qui à Principe vel Dignitate Regali causam habet, sic ius illius plenius est & potentius in re sibi concessa: subuassallus tenetur præstare homagium & fidelitatem vassallo, emphyteuta verò non. Vnde IV. cùm quæsitum fuisset de certis inuestituris emphyteuticariis prædiorum Ecclesiasticorum sitorum in locis seruilibus vassallorum, quas Rectores Ecclesiarum concesserant priuatis in emphyteusim sub annuo censu, reseruato dominio directo, & laudimio in casu alienationis, dominis locorum conquerentibus, Rectores Ecclesiarum iussi fuerunt cedere dominio directo, & iure laudimiali, solo censu reseruato esse contentos, non obstante præscriptione centenaria, quæ inter dominum & vassallum non habet locum, nisi vassallus habeat titulum exemptionis, aut possessio fuerit interuersa domino sciente & patiente. Sic iudicatum fuit pro Fortis domino de Claps, contra œconomum Sancti Ioannis istius Ciuitatis, *Arresto* 8. *Oct. anno* 1607. *pro domino loci de Sancto Andiol, contra Priorem loci*, *Arresto vltimæ Iunij* 1617. *& alio Arresto pro domino loci de Vauuenargues, contra Vicarium loci*, 8. *Martij anni* 1580. non obstante præscriptione centenaria opposita, nisi possessio fuerit interuersa, aut prædium sit exemptum, aut inuestitura fuerit à domino confirmata: nam, vt diximus suprà, inter dominum & vassallum aut emphyteutam præscriptio non habet locum.

TIT. V.

An vaßallus inuito domino poſſit alienare, uel contra.

1. Alienationi factæ in parem vel meliorem dominus conſentire tenetur.
2. Alienationem in deteriorem dominus poteſt impedire.
3. Si dominus ius ſuum transferat in minùs potentem vaßallus poteſt ſe redimere.
4. Domino alienante emphyteuta poteſt ſe redimere: idem dicitur de debitore cenſus.

SI vaſſallus Feudum vendat pari aut meliori, dominus
I. conſentire tenetur, niſi malit vti iure prælationis: ſi verò vendat minori, dominus conſentire non tenetur, alienationem poteſt impedire, ne conditio ſua tali mutatione fiat deterior, *tit.* 52. *&* 55. *lib.* 2. *de Feudis.* Pari iure dominus
II. non poteſt iura ſua per venditionem transferre in alium minorem, & minus petentem, ne conditio vaſſalli ratione patrocinij ſibi promiſſi fiat deterior: ideò arcturus Britanniæ
III. Rex Regem Angliæ, cui Rex Galliæ iura quæ habebat in illo Ducatu ceſſerat, recognoſcere noluit vt minorem & minùs potentem, *vt obſeruat Cuiacius in Libris Feudorum:* nam vaſſallus & dominus iudicantur ad paria, *c. Imperialem, de prohib. Feudi alien. Pyrrhus in Conſuet. Aurelian. tit. des Fiefs.* Liberum eſt vaſſallo in illo caſu ſe redimere.

Pari iure emphyteuta & debitor cenſus poſſunt ſe redime-
IV. re intra menſem, ſi dominus directus aut creditor ius ſuum alteri vendiderit, aut ceſſerit, ex Statuto huius Prouinciæ, ob mutationem creditoris, quia debitor non delegatur niſi volens, *l. delegare, & l. doli, ff. de nouat. & deleg.* & ſicut libertus non cogitur ſubmittere ſe patrocinio alterius, *l. inuitus, ff. de fideic. libert.* ſic neque vaſſallus nec emphyteuta cogi poſſunt agnoſcere alium dominum.

TIT. VI.

TIT. VI.

De non alienando in manus mortuas.

Licentia alienandi vassallo vel emphyteutæ concessa, limitatur ne possint rem alienare in manus mortuas, vt I.
sunt Ecclesiæ, Monasteria, Hospitalia, Collegia, & Vniuersitates: quæ conditio in inuestituris apponi solet, *vt obseruauit Speculator ex Consuetudine huius Prouinciæ suæ Patriæ, in tit. de emphyteusi n.* 116. & si talis clausula fuerit omissa, suppletur: multa namque in sermone tacitè excipiuntur, & quæ moris sunt tacitè insunt, *l. quidquid astringendæ, ff. de verbor. obligat. l. in conuentionibus, ff. de verb. signif. l. quod si nolit, ff. de ædil. ed.* ne domini conditio re cadente in manus mortuas fiat deterior: manus mortuæ dicuntur, quòd illa corpora acquirere quidem possunt, sed res sibi acquisitas & incorporatas alienare non possunt, & huiusmodi res in illis videantur mortuæ domino directo, cũ nullos producant fructus laudimiorum & releuiorum debitorum ex alienatione quæ illis corporibus est interdicta, & commisso: quocirca dominus directus non tenetur consentire alienationi factæ in manus mortuas, nisi Rectores earum sibi indemnitatem præstent. II.

Si res sit feudalis, Rector Ecclesiæ dare seu assignare debet domino hominem viuentem & morientem, seu cuius III.

obitu eadem iura debeantur domino, quæ deberentur à vassallo si rem eam possideret, nisi Ecclesia malit indemnitatem præstare domino, optio enim datur Ecclesiæ, *Chopinus de sacra Politia lib. 3. c. 1. num. 5. Stephanus Placito* 10. contra sententiam Molinei asserentis Ecclesiam præcise obligari dare vicarium seu hominem viuentem & morientem, nisi dominus malit indemnitatem sibi præstari: quo casu dominus & Rector Ecclesiæ conuenire debent de pretio indemnitatis, habita ratione commodi & incommodi, & lucri casualis: Molinei sententia tutior videtur in iure, nam nemo cogitur vendere, *l. nec emere, C. de iure deliber.* aut si cogatur ob necessitatem vel vtilitatem publicam, in pretio releuandus est ex æquitate, ne grauamina multiplicentur: hæc de re feudali. Si verò res non sit feudalis, sed allodialis & laudimialis, domino consulitur præstatione laudimij dimidiati de decennio in decennium recurrens: & si Ecclesia vel vniuersitas velit ius illud extinguere, domino consentiente liberatur soluendo laudimium integrum, & sortem census annui: nam dominus consentiendo alienationi in manus mortuas, liberationi simul consensisse videtur, ne illæ cogantur in perpetua seruitute manere, quibus acquirere licet, & alienatio prohibita est. An autem Ecclesia dare debeat hominem confiscantem, seu cuius bona confiscari debeant ob delictum commissum, & Feudum aperiatur domino, vt si esset in manu illius, affirmat *Papon, Placitorum* 13. *tit.* 1. *d'Oline lib.* 2. *tit.* 13. *negat Molin. in Consuet. Paris.* §. 51. *gl.* 1. *n* 61. Nam ab Ecclesia alioue loco pio tàm tristis exitus non debet expectari, ergo neque ab eius vicario vt vicarius est.

IV. Indemnitas illa domino præstanda, vel est tertia pars valoris rei, si res sit feudalis, ex Constitutione Caroli VI. vel quinta pars si res non sit feudalis, deductis oneribus, *Bacquet du droict d'amortissement*, c. 6. vel est arbitraria, vt dicemus infrà. Cætera corpora laicorum dare tenentur ho-

minem viuentem, morientem, & confiſcantem, vel indemnitatem præſtare ſi dominus malit.

Præterea Rectores manuum mortuarum pro acquiſitione rei feudalis vel emphyteuticariæ laudimium præſtare debent ex venditione, alioue contractu in venditionem cadente, aut releuium ex alia cauſa lucratiua, & ob ſpem laudimiorum interceptam, quæ dominus perciperet ſi res eſſet in manibus liberis, ſoluere debent illi laudimium dimidiatum decimo quoquo anno, *Molin. in Conſuet. Pariſ. de Feudis*, §. 51. *gl.* 1. *n.* 63. *Bacquet en ſon Traitè du droit des amortiſſemens*, vbi fuſe tractat hanc Materiam; niſi etiam de hac indemnitate laudimiali partes aliter conuenerint, ſiue rei valor minuatur vel augeatur; ſed mutatione manus mutatur rei conditio, *l. per curatorem, ff. de acq. hær.* ſi res ea è manibus mortuis exierit in manus priuatorum per emphyteuſim, à prima alienatione, nullum debetur laudimium, vt dicemus infrà; ſed in alijs alienationibus quæ fiunt inter priuatos, laudimium integrum debetur domino: & licet Rectores prædicti indemnitatem pręſtiterint à cenſu annuo non liberantur, niſi de eo ſimul actum ſit.

V.
VI.
VII.

TIT. VII.

De iure morticinij, & noui quæſtus.

1. *Ex nouo quæſtu rei feudalis vel allodialis Rectores manuum mortuarum Regi indemnitatem præſtant.*
2. *Cur Rex in Gallia dicatur* SIRE.
3. *Vt ius morticinij & noui quæſtus exigatur.*
4. *Rex huiuſmodi iura exigendo non facit præiudicium dominis ſubalternis.*
5. *Vt ſoluatur ius morticinij.*
6. *An hæres ius morticinij rei legatæ ſoluere debeat.*

CVm res amortizatur, ſeu cadit in manus mortuas, indemnitas etiam Regi præſtanda eſt, ſiue ea ſit feudalis, I.

emphyteuticaria, siue sit allodialis: nam res allodialis tamets domino subalterno subdita non sit, & pleno iure pertineat ad possessorem, Regi subdita est, ratione imperij, & Iurisdictionis. Vnde in Gallia Rex dicitur SIRE, à Græco
II. κύριος seu dominus, vt inter Græcos obseruat Cedrenus, & vulgò dicitur *nulle terre sans Seigneur:* & tàm res allodiales quàm feudales ex debito Regi publicantur, si sint in manibus priuatorum, secùs si sint in manibus mortuis.

Quamobrem pro Regis indemnitate ius morticinij &
III. noui quæstus exigitur à Rectoribus manuum mortuarum pro rebus à se possessis tàm feudalibus quàm emphyteuticarijs & allodialibus, iuxta Ordinationes Regum Francisci I. & Henrici II. quod ius exigitur post singula quinque lustra, seu de viginti quinque annis, in alios viginti quinque, à Commissarijs Regijs in Prouincias deputatis, quorum mandatis Rectores manuum mortuarum exhibere iubentur intra certum tempus declarationem prædiorum à se possessorum tàm feudalium quàm allodialium, & possessionem eorumdem bonorum dimittere, & iura præteriti temporis possessionis suæ soluere, iuxta taxam ab eisdem Commissarijs faciendam: quæ fit ad modum redditus vnius anni eorumdem bonorum, detractis sumptibus & oneri-
IV. bus, & seruitijs debitis dominis subalternis: tamen si Rectores fuerint à Rege inuestiti, aut per triginta annos ea bona possederint, iubentur quidem iura debita præteriti temporis soluere, non bonorum possessionem dimittere: nam illa possessio pro titulo inuestituræ habetur, *c. si de Feudo fuerit controuersia inter dominum & vassallum*, §. *si quis per triginta annos, de Feudis, Papon lib.* 1. *du droict d'amortissement, n.* 6. siue contra dominum subalternum, siue contra Regem agatur.

Si Rectores non soluant, bona ponuntur sub manu Re-
V. gis, vt illi tædio affecti soluant; nullum tamen fit præiudicium dominis directis in iuribus sibi debitis: si soluant libe-

rantur à iuribus præteriti temporis Regi debitis pro morticinio, non à futuris : quæ cùm debita ſint in ſignum ſubjectionis & ſuperioritatis, nullo tempore præſcribuntur : neque liberantur à iuribus debitis domino ſubalterno, cui Rex exigendo iura ſibi debita nocere non intendit : ex quibus colligitur quòd Rectores manuum mortuarum nulla prædia poſſident niſi ex Regis tolerantia.

Verùm ab hoc iure Regi debito pro tolerantia manus mortuæ liberantur, ſi res fuerit amortizata, Diplomate Regio licentiâ poſſidendi in perpetuum conceſsâ, ſolutione pretij, quod taxatur iuxta valorem rei amortizatæ, deductis oneribus, *Papon lib.* 1. *du droict d'amortiſſ. n.* 6. quo tamen iure manus mortuæ non liberantur à fide & ſubjectione Regi debita, & iura futura quæ Regi obuenire poſſunt ex diſſolutione illorum corporum, aut publicatione bonorum domini ſubalterni, non remittuntur.

Subinde quæritur ſi res Eccleſiæ alijue loco pio oblata legataue fuerit, an expenſis hæredum debeat amortizari : reſpondetur affirmatiuè : nam cùm teſtator ſciat rem eam ſine Regis licentia in manibus mortuis eſſe non poſſe, rem eam legando ſumptus neceſſarios pro effectu legati videtur VI. legaſſe, *Papon loco cit. n.* 5. *ex Legibus ibi relatis.*

TIT. VIII.
De Franco Feudo.

1. *Francum Feudum debetur à plebeis pro bonis feudalibus.*
2. *Vt fiat exactio Franci Feudi.*
3. *Sola poſſeſsio rei feudalis non nobilitat.*

IVri morticinij & noui quæſtus affine eſt Francum Feudum : nam ſimiliter ſi res feudalis poſſideatur à plebeio I. in feudum vel retrofeudum, ius Franci Feudi debetur Re-

gi patienti res huiusmodi à plebeis possideri, quæ pro Nobilibus sunt destinatæ, quod exigitur cum iure morticinij
II. vicesimo quinto quoque anno, & taxatur à Commissarijs deputatis iuxta valorem rei redditus annui, deductis oneribus: exactio fit eodem ordine seruato, possessor iubetur edere declarationem rei, censuum & iurium annexorum, & possessionem dimittere, nisi à Rege fuerit inuestitus, aut per triginta annos possederit, nam possessio tàm longi temporis æquipollet inuestituræ, & soluere tenetur taxam factam à Commissarijs, in qua habetur ratio temporis decursi non futuri, & nullum fit præiudicium domino intermedio, si res à subuassallo possideatur.

Hocius Francum Feudum dicitur, non quòd possessorem
III. liberet & nobilitet, nam Feuda sola non nobilitant; sed quia Feuda non nisi ab hominibus francis & Nobilibus ex institutione sua possunt possideri, *Bacquet du droit des Francs fiefs, c.* 13. vbi plura vide de hac materia.

TIT. IX.

Qui sint immunes à Franco Feudo.

1. Sola infeodatio non nobilitat
2. Plebei & Nobiles differunt ciuiliter.
3. Nobilitas quid sit.
4. Possessio rei feudalis non facit Nobilem.
5. Senatores Parlamenti & Computorum & liberi eorum Nobiles.

I. SOla infeodatio Regis non nobilitat accipientem, si plebeius sit: nam infeodatio præsupponit Nobilitatem ori-
II. ginalem, aut datiuam, nisi ob præclara gesta infeodatio à Rege facta sit, *Bart. in l.* 1. *C. de dignit. lib.* 11. *Bacquet des droits d'annoblissement, c.* 20. Aristoteles *Politic.* 1. *c.* 1. ait

seruos & liberos nihil inter se differre secundum naturam : δοῦλος καὶ ἐλεύθερος οὐδὲν διαφέρουσι, tamen distinguntur ciuiliter : sic Nobiles à plebeis natura non differunt, sed hominum censura, vel ob virtutem & præclara facinora Diplomate Principis approbata, vel quia ex nobilibus parentibus orti sunt, quorum virtus & generositas laudatur : nam à Parentibus Nobilibus ortum esse potens character est virtutis & generositatis in societate humana : δεινὸς χαρακτὴρ ἐν βροτοῖς ἐσθλῶν γένεσθαι, III.
ait Euripides in Hecuba : meliùs & breuiùs Nobilitatem definit Aristot. *Politic.* 4. *c.* 8. ἀρχαῖον πλοῦτον καὶ ἀρετὴν, diuitias antiquas & virtutem : nam neque solæ diuitiæ sine virtute Nobilem faciunt, nec sola virtus sine diuitijs antiquis, & redditu bonorum sufficiente ad honestè viuendum.

Diuites qui Feuda mercantur & possident, Nobiles non censentur in Gallia, nisi in ipsa inuestitura à Rege nobilitati IV.
fuerint, ex Constitutione Blesensi, *art.* 158. Verùm quamuis nobilitati non fuerint, si nobiliter vixerint, & Feuda possederint, nepotes eorumdem Nobiles reputantur, ob Feuda antiqua, & priuilegio Nobilium in Feudis auitis vtuntur, *ex l.* 1. *C. de dignit lib.* 12. *Loiseau des Offices, c.* 9.

Senatores Nobiles censentur, *l. ius Senatorum, C. de dignit. lib.* 12 *l. fœminæ. ff. de Senatoribus.* Idem dicitur de Senato- V.
ribus Curiæ Computorum, *Bacquet du droit d'amortissement c.* 19. ob delectum Regis, & officia ab eis præstita in ministerio Iustitiæ, & ab onere Franci Feudi sunt immunes. An verò eorum liberi gaudeant eodem priuilegio, dubitant nonnulli, *Bacquet ibid. c.* 22. Verùm rationi congruit liberos eorum qui Senatorio munere functi sunt, & in eo exercitio obierunt, Nobiles censeri, & Nobilium priuilegio vti, *iuxta Leges ff.* 6. *&* 7. *de Senatoribus.* Idem dicitur de filia Senatoris, *l.* 9. *ff. eod. tit. Brodeus in notis Loët. lit. N. n.* 4.

TIT. X.

An prædia feudalia sint immunia à taleis.

1. *Prædia feudalia sunt immunia à taleis.*
2. *Prædia antiqui dominij Ecclesiæ anni* 1471. *immunia.*
3. *Prædia reuersa ad dominos feudatarios ex lege Feudi immunia.*
4. *Prædia acquisita à dominis feudatarijs à suis subditis sunt taleabilia.*
5. *Compensatio fit dominis feudatarijs prædiorum sui dominij subditis concessorum.*

I. FRanca etiam dicuntur Feuda in alio sensu, quòd prædia sint immunia à taleis & tributis Regi debitis, & vniuersitati pro negotijs, sicut prædia allodialia vrbium magnarum immunia ab eisdem taleis franca dicuntur: & prædia
II. antiqui dominij Ecclesiæ contenta in dinumeratione facta anno 1471. franca sunt. Verùm illa immmunitas cessat mutatione manus, si eadem prædia in emphyteusim aut locationem perpetuam à dominis feudatarijs aut Rectoribus
III. Ecclesiarum data fuerint; & si eadem prædia reuertantur ad dominos feudatarios aut Ecclesiam, ex lege feudi vel emphyteusis, in casibus commissi, confiscationis, vel desertionis, priuilegium immunitatis instauratur, *Papon lib.* 5. *tit.* 11.

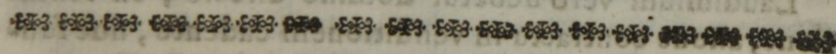
IV. At prædia quæ domini feudatarij acquisierunt in suis territorijs à subditis suis, titulo emptionis, testamenti, donationis, vel legati, aut iure prælationis, post annum 1471. remanent taleabilia in manibus eorum, vt iudicatum fuit in Regis Consistorio, *Papon loco cit.* Verùm fit compensa-
V. tio proportionaliter de prædijs quæ de suo dominio feudali franco & libero, post idem tempus illi in suos subditos alienauerunt

alienauerunt cum prædijs taleab. quæ à subditis post id tempus acquisierunt Iure communi: de cæteris prædiis à dominis in subditos alienatis de suo dominio feudali ante illud tempus, vel à suis subditis acquisitis, nec vniuersitatis contra dominum pro taleis, nec domini contra vniuersitatem pro compensatione querimonia admittitur præscriptione obstante. Idem de rebus dominij antiqui Ecclesiæ alienatis in emphyteutas, aut colonos perpetuos, & de prædiis taleabilibus post illud tempus Ecclesiæ acquisitis ius est, *Papon ibid.* Idem iudicatum fuit pro dominis feudatariis, *Aresto Consilij* 15. *Dec. anno* 1556. & alio Arresto posteriore Curiæ Vectigalium huius Prouinciæ, pro domino loci de Sancto Andiol, 23. *Dec. anno* 1616.

LIBER V.

De laudimijs & releuijs domino directo debitis ex alienatione.

TITVLVS I.

Ex quibus causis laudimia & releuia debeantur.

1. *Releuium debetur ex quauis mutatione manus gratuita.*
2. *Moribus nostris in hac Prouincia releuium non debetur.*
3. *Laudimium debetur domino ex venditione, aliove contractu in venditionem cadente.*

4. Ex venditione census in re feudali vel emphyteuticaria laudimium debetur.

5. Laudimium à laudando seu approbando.

I. ELEVIA & laudimia debentur domino directo feudali vel emphyteuticario: releuium ex quauis mutatione manus successione hæreditaria, legato aut donatione facta personæ extraneæ aut collaterali, iuxta valorem redditus vnius anni rei, ex Consuetudine Aurelianensi *c.* 14. At inter ascendentes & descendentes non videtur facta manus mutatio, possessio continuatur, *l. in suis, ff. de liberis prateritis vel exhæredatis*, ideò inter eos releuium non debetur: sicut olim Iure Romano descendentes in successione ascendentium non tenebantur ad onera vicesimæ aut quartæ Curiæ debitæ, caducorum, aut siliquaticorum, quæ tamen inter fratres & sorores & alios collaterales debebantur, vt obseruat Cuiacius *in c.* 1. *de Feudis, tit.* 25. Moribus nostris nec debetur releuium in successione ascendentium, nec

II. in successione collateralium, aliorumve extraneorum, quoniam etiam in successione extraneorum fit continuatio possessionis, *le mort saisit le vif*, vt dicemus infrà de laudimio.

III. Laudimium verò debetur domino directo, ex venditione, alioue contractu in venditionem cadente, siue fundus feudalis vel emphyteuticarius, siue census super eo venditus sit à vassallo aut emphyteuta: nam etiam de tali

IV. censu emptor à domino directo debet inuestiri, & laudimium soluere venditionis, sicut emptor fundi: quoniam cùm nouum onus rei imponitur, rei valor minuitur, & iura domino debita simul minuuntur: alioquin dominus agere potest contra vassallum vel emphyteutam, vt vel ille census extinguatur, vel indemnitati suæ consulatur, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 28. *gl.* 1. *n.* 12. *Cleperus Causa* 29.

§. 5. Hinc dicitur laudimium à laudando, quia dominus venditionem laudat & approbat, nouum vassallum aut emphyteutam admittit, & laudimium recipit, vt pretium inuestituræ. V.

TIT. II.

Casus particulares in quibus ex venditione laudimium debetur, aut non debetur.

SVnt varij casus in quibus laudimium non debetur ex venditione rei emphyteuticariæ: nam si quis censum su- I.

per suo fundo vendiderit, & in securitatem asseruerit se eum fundum nomine emptoris vt domini directi possidere; ex tali venditione census laudimium debetur domino
II. directo fundi: & si alium censum super eodem fundo alteri vendiderit, nouum laudimium huius venditionis debetur domino directo: nullum verò laudimium debetur priori census emptori, cùm dominus directus non sit; quia illa clausula adiecta in venditione census, qua venditor promisit se eum fundum possessurum nomine ipsius, cum clausulis constituti & precarij, & translatione dominij directi, non fecit emptorem census dominum directum rei, cùm venditor ipse dominus directus non sit, iuxta regulam, nemo plus iuris in alium transferre potest quàm ipse habeat. Idem dicendum est si dominus fundi liberi super eo censum vendiderit creditori pretio numerato, cum eisdem clausulis constituti & precarij, & translationis dominij directi, & mox alium censum vendiderit alteri, nullum ex venditione census posteriori creditori priori laudimium debetur, nam res non processit ab eo vt dominus directus dicatur, & talis clausula non censetur adiecta nisi ad roborandum pignus. Sic iudicatum in causa Arelatana, *Arresto Feb.* 1639.

Rex concessit facultatem ducendi aquam ex Flumine Druentiæ per riuum de Crapone in locis feudalibus vassallorum pro construendis molendinis, certo censu annuo constituto pro pretio vendito molendino territorij de Malemort, laudimium debetur vassallo soli domino directo: quærebatur an aliquod laudimium Regi deberetur pro illa seruitute aquæductus molendino annexa; responsum fuit non deberi, quòd illa facultas saperet naturam venditionis pro censu constituto, non feudi vel emphyteusis, contra exactorem laudimiorum Regi debitorum, *Arr.Nou.* 1632.

III. Et si post contractum venditionis ante rei traditionem veram contrahentes discedant à contractu, nullum debetur laudimium: nam laudimium debetur ob manus muta-

tionem, tametsi clausula constituti & precarij & translationis dominii in contractu fuerit apposita in securitatem emptoris, quia huiusmodi clausulæ non faciunt traditionem veram, sed fictam, ex qua sola laudimium non debetur, si ante possessionem rei apprehensam partes resiliant à contractu, *Ioann. Faber in l. 1. C. quando liceat ab empt. discedere: Sanson in Consuet. Turon. tit. des rachapts, Molin. in Consuet. Paris. tit. 2. §. 78. gl. 1. n. 32. Ferrerius ad Guid. Pap. q. 10.*

Si plures venditiones intercesserint, & vnica manus mutatio facta sit, vnum tantùm laudimium debetur iuxta pretium contractus posterioris, *Bacquet des Iustices c. 21. n. 312.* & momentanea manus mutatio non sufficit vt aliud laudimium debeatur: & si emptor ante rei traditionem vendiderit alteri, vt satisfaceret venditori, & pretio numerato à secundo emptore rem sibi traditam ei tradiderit, vnum solum laudimium debetur ex posteriori venditione, quia non videtur cepisse qui mox restituere debet, *l. non videtur, ff. de reg. iur. Molin. in Consuet. Paris. tit. 2. §. 33. n. 117.* Quam sententiam probo, si principalis venditor interuenerit in posteriori venditione, vel ex eius mandato ea facta sit: eo enim casu duæ illæ venditiones in vnam coalescunt, sin minùs ex duplici venditione perfecta, & consummata rei traditione, eodem tempore vel diuerso, duplex laudimium debetur. IV.

Si venditio celebrata sit cum pacto aditionis in diem, scilicet si intra mensem alter plus obtulerit pretii res sit inempta, & ex pacto contractu resoluto, quæritur an laudimium debeatur: est distinguendum, aut illud pactum fuit appositum in dispositione contractus, & conditionis euentu intra illud tempus altero plus offerente, venditori licet ab illa venditione priore recedere, & plus offerenti vendere, nullumque ex illa priore venditione resoluta laudimium debetur: nam illud pactum efficit venditionem conditiona- V.

lem, & conditione secuta contractus recidit in non esse, *l. vbi autem, & l. Imperator, ff. de pacto additionis in diem.* Interim tamen conditione pendente laudimium solui debet domino directo, salua repetitione, si venditio resoluatur ex pacto, *Molin. in Consuet. Par. tit.* 1. §. 3. *gl.* 2. *n.* 34. nisi pactum excurrerit in longum tempus, & per decennium res steterit in manu emptoris: eo enim casu non obstante pacto & conditione adiecta laudimium debetur: aut illud pactum fuit adiectum in clausulis executiuis contractus, & tunc non facit contractum conditionalem, sed actionem parat venditori, vt possit à venditione priori recedere, & alteri plus offerenti vendere, quamobrem laudimium debetur ex venditione: sed non debetur ex resolutione, quia resolutio fit ex pacto adiecto contractui, vt mox dicemus de pacto legis commissoriæ.

Si pactum legis commissoriæ in venditione appositum
VI. fuerit, scilicet si emptor intra certum tempus pretium non soluerit res sit inempta, tale pactum non facit contractum conditionalem, ex quo laudimium solui debet, & repeti non potest: verùm actionem parat venditori vt rem repetere possit, nullumque ex distractu laudimium debeatur: nam dominus ex contractu laudimium recepit, ex quo fit distractus, & venditio soluitur.

VII. Idem dicitur si contrahentes conuenerint rem inemptam fore si emptori displicuerit intra certum tempus: ex tali venditione laudimium debetur, & repeti non potest, ne liberum sit emptori fraudare dominum directum: at ex distractu si res emptori displicuerit, & venditor rem receperit, non debetur aliud laudimium, quia distractus fit non per nouam venditionem, sed per auersionem emptoris à venditione; hoc pactum si displicuerit admittitur, *l. si conuenit, ff. de rescind. vendit.* nam illud intelligitur de arbitrio boni viri; sed pactum si noluerit non admittitur, quòd sit contrarium contractui, *l. 7. ff. de contrah. empt.*

At si pactum de retrouendendo adiectum sit in contractu, & post traditionem rei venditio resoluatur, vi pacti, fiat retrouenditio & retrotraditio, duplex debetur laudimium, alterum ex contractu, alterum ex distractu: nam talis distractus non fit per solam auersionem à venditione facta, vt de pacto legis commissoriæ diximus: sed per nouam venditionem ex qua nouum laudimium debetur, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. *gl.* 1. *n.* 19. Alii verò accuratiùs distinguunt, aut pactum de retrouendendo appositum fuit in ipso contractu, aut post contractum ante rei traditionem, aut post rem traditam. In primo casu, resoluto contractu per nouam venditionem laudimium debetur in prima venditione, quia pactum illud non facit venditionem conditionalem, vt de pacto aditionis in diem diximus: sed ex noua venditione resolutiua prioris non debetur nouum laudimium: nam illa venditio fit vi pacti in ptiori venditione appositi, ex causa necessaria. Idem dicendum est si pactum de retrouendendo post contractum perfectum, ante rei traditionem conuentum fuerit: nam res dicitur integra ante traditionem, & re integra licet contrahentibus à venditione perfecta discedere, *l.* 2. *ff. quando liceat à venditione discedere.* Ergo eisdem licet de retrouendendo conuenire. At si pactum de retrouendendo initum fuerit inter contrahentes post contractum perfectum & rem traditam, in eo conueniunt omnes duplex laudimium deberi, alterum ex venditione, & alterum ex retrouenditione: ibi enim est duplex venditio, & duplex traditio, & manus mutatio, *Tiraquellus de retractu conuentionali*, §. 6. *q.* 2. *n.* 2. *Oliue lib.* 2. *tit.* 18. VII.

Si venditio sit nulla ipso iure, aut resoluatur ex causa necessaria, metus grauis, vel doli mali, aut beneficio ætatis, laudimium non debetur ex ea, & solutum repetitur, *Iason in l. finali, C. de iure emphyt. Boërius in Consuet. Byturigum, de consuetudine Feudi*, §. 19. *Molineus in Consuet. Paris. tit.* 1. VIII.

§. 33. *gl.* 1. *n.* 45. *& gl.* 6. *n.* 36. In istis casibus laudimium solutum non repetitur à venditore, sed à domino aut eius fermario qui recepit condictione sine causa: repetitur autem re euicta emptori, tametsi in illo Iudicio dominus aut fermarius vocatus non fuerit, *Cleperus Causa* 66. quibus tamen à sententia licet appellare, aut collusionem detegere, si collusorie contrahentes ita conuenerint.

Si maritus fundum dotalem vendiderit, venditio nulla est ob prohibitionem Legis Iuliæ, & vxore vindicante, fundo euicto, Iudicis sententia, vel partium consensu, laudimium emptori restitui debet, vt iudicatum fuit in Audientia Pauperum ante Pascha, anno 1623. tametsi extra ius emptor vxori vindicanti iure cessisset.

Verùm pendente rescisione contractus inter emptorem & venditorem, emptor soluere tenetur laudimium domino prouisionaliter cautione iuratoria interposita de restituendo, si venditio rescisa fuerit, & laudimium restituendum sit. Ita fuit iudicatum *Arresto mensis Maij anno* 1628. ne partium disceptationibus solutio laudimii debiti retardetur, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 2. §. 78. *gl.* 1. *n.* 18. *ex l. fin. C. sine censu.*

Si venditio resoluatur ob læsionem enormissimam inter maiores, *ex l.* 2. *C. de rescind. vendit.* laudimium non de-
IX. betur, & solutum repetitur: & si emptor supplere malit iusto pretio, & prædium retinere, laudimium supplementi soluere tenetur domino, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 2. § 55. *gl.* 5. *n.* 31. *Bacquet des Iustices ch.* 21. *n.* 312. Tamen si res steterit per annum in manu emptoris, & ex fructibus vsuras pretii & laudimium recuperare potuerit, laudimium non debet restitui, quod pretium possessionis est, *Molin. ibid. n.* 44.

X. Si res vendita retrahatur iure gentilitio, vi Statuti, laudimium non debetur ex retractu, nam beneficio Statuti retrahens subrogatur in locum emptoris, eique si soluerit laudimium

dimium restituere tenetur, *Charondas lib. 7. Resp. n.* 178.

Si res pignorata ad instantiam creditoris authoritate Iudicis distracta fuerit, vt ipsi satisfieret, ex Statuto huius Patriæ redimi potest intra annum: olim nullum debebatur laudimium, neque ex alienatione, neque ex redemptione: nam solutione facta creditori à debitore redimente alienatio recidit in non causam beneficio Statuti, *Bertrandus cons.* 61. *n.* 4. *lib.* 2. *Faber C. de rescind. vend. def.* 6. Hodie verò laudimium debetur ex alienatione post pignoris distractionem & addictionem factam creditori, tum pro sorte, vsuris, & expensis sibi debitis, tum pro laudimio. Ita iudicatum fuit variis Arrestis, vt notatur in nouo Commento nostri Statuti, ob interesse dominorum, & ipsorum Iudicum. Verùm laudimium nouum non debetur ex redemptione, quia fit beneficio Statuti ex causa necessaria. XI.

Nec solùm laudimium debetur habita ratione valoris & æstimationis rei quæ addicitur creditori pro pecunia debita, sed etiam laudimium debetur quintæ partis valoris eiusdem rei, quæ detrahitur ex æstimatione illius in gratiam creditoris, si sit extraneus, pro eo quod eius interest, prædia in solutum pecuniæ sibi debitæ recipere in territorio alieno; vt iudicatum fuit pro domino, Arresto mensis Februarii anno 1629. Pro domino fit æstimatio rei valoris plenè, & pro creditore extraneo cum diminutione quintæ partis, ne dominus diminutionem iuris sibi debiti patiatur, ex qualitate creditoris extranei.

Si venditio fiat ex die, vel sub conditione, laudimium non debetur, nisi post aduentum diei, vel conditionis implementum: tamen ne dominus defraudetur, si res emptori tradita sit, laudimium interim solui debet, saluo iure repetendi si ante terminum adiectum vel conditionis euentum contractus non sortiatur suum effectum, *Molin. loco citato, tit.* 1. §. 76. *n.* 34. XII.

Si constante matrimonio bona mariti vergentis ad ino- XIII.

piam, pro repetitione dotis vxori addicta fuerint, laudimium non debetur nisi post mortem mariti: nam illa addictio aut collocatio, est potiùs oppignoratio in securitatem dotis, quàm irreuocabilis alienatio: & si alius sit fermarius iuris laudimialis tempore mortis, alius tempore collocationis, laudimium debetur ei qui fermarius est tempore mortis, quoniam ab eo tempore fit translatio dominij & possessionis in vxorem: *Vide infrà tit.* 14. 15.

XIV. Si debitor dederit creditori suo pignus in solutum pecuniæ debitæ, laudimium debetur, nam talis alienatio venditio est: at ex prædio dato liberis pro iure successionis, aut legitimæ sibi debitæ in bonis ascendentium, vel ascendentibus in bonis descendentium, laudimium non debetur, quia alienatio fit ex causa necessaria, *Iason in l. fin. C. de iure emphyt. Molin. loco citato, tit.* 1. §. 3. *gl.* 20. Ita iudicatum *Arresto mensis Maij anno* 1623. Ex quibus sequitur, quòd si dos à patre vel à matre fuerit constituta filiæ in certa pecuniæ quantitate, & pro solutione hæredes prædium laudimiale dederint, nullum ex tali alienatione laudimium debetur ex causa necessaria, quia prædium cedit loco legitimæ.

XV. Verùm si prædium genero datum fuerit æstimatum in dotem filiæ à patre vel à matre, alioue ascendente, & mortuâ filiâ maritus velit illud retinere, & pretium soluere, laudimium soluere tenetur, *Molin. loco citato:* nam æstimatio facit emptionem, *l. quoties, ff. de iure dot.* Si verò nolit retinere prædium remanet in bonis vxoris, & laudimium non debetur ab ea, nec ab hæredibus illius, quia succedunt in idem ius pro legitima debita: si maritus in contractu matrimoniali, habens optionem, dicat se velle prædium æstimatum retinere, fit emptio, *l. cùm dotem, C. de iure dot.* laudimium debetur fermario temporis præsentis: si verò nihil dixerit, & retinere velit post mortem vxoris nomine proprio, laudimium debetur fermario temporis mortis

vxoris, constante matrimonio possidet vt maritus habens dominium ciuile, & mortua vxore possidet naturaliter & ciuiliter vt dominus.

Suprà diximus laudimium non deberi si bona fuerint addicta marito pro dote vxoris in bonis ascendentium: secùs si à collaterali dos fuerit constituta patruo vel auunculo, aut fratre, in quibus casibus laudimium debetur, vt si ab extraneo dos constituta sit: at si bona paterna aut materna fuerint addicta marito, pro dote vxoris, nec non pro vsuris, sumptibus litis & executionum, & quinta pars valoris detracta sit, in gratiam illius, quòd sit extraneus: dubitatur an laudimium debeatur pro vsuris, sumptibus litis, & quinta parte: hæc enim non sunt accessoria dotis, cùm sint mariti, & dos sit vxoris; ideò iudicatum fuit laudimium deberi à marito, *Arresto anni* 1628. relato in nouo Commento Statuti: tamen si vxor haberet bona parafernalia penes maritum compensatione facta cum vsuris marito debitis, & sumptibus ab eo erogatis, dicendum esset integra illa bona ad vxorem pertinere, nam maritus vt procurator legitimus rem vxoris gerere debet, & abstinentem ab omni lucro fidem præstare, nullumque ab ea laudimium deberi. XVI.

TITVLVS III.

An laudimium debeatur ex permutatione.

1. *Consuetudo loci spectanda est.*
2. *Laudimium debetur pecuniæ datæ pro superualentia rei permutatæ.*

IN permutatione prædiorum laudimialium consuetudo loci vbi illa sunt sita seruanda est: alibi nullum debetur laudimium, alibi debetur integrum, alibi dimidiatum: I.

tamen si res pretij minoris permutetur cum re maioris valoris, & pecunia supererogetur, pro superualentia, venditio est, & laudimium integrum debetur pecuniæ supererogatæ, *Bart. in l. 1. ff. de rer. permut. Bald. in l. 1. C. eod. tit. Pyrrhus in Consuet. Aurelian. de Feudis, n. 61. Guid. Pap. q. 92.*

TIT. IV.

An laudimium debeatur ex institutione, legato, vel donatione.

1. Ex institutione, legato, vel donatione, inter ascendentes & descendentes laudimium non debetur.

2. Ab hærede extraneo laudimium non debetur, à legatario vel donatario extraneo debetur.

3. Moribus nostris ex legato vel donatione facta extraneo nec laudimium debetur nec releuium.

4. Si hæres rem extraneo legatam pecuniâ redimat laudimium debetur.

I. QVòd inter ascendentes & descendentes, ex institutione, legato vel donatione laudimium non debeatur, siue species ipsa legata vel donata tradatur, siue pecunia redimatur, supra dictum fuit: at si agatur de hærede, aut legatario vel donatario extraneo, extra lineam descenden-
II. tium vel ascendentium, veteres existimauerunt ab hærede extraneo laudimium non deberi, *Speculator in tit. de iure emphyteut. quæst.* 113. & à legatario vel donatario extraneo deberi, *Iason in l. finali, Cod. de iure emphyteutico*, quem secuti sunt ex modernis, *Iulius Clarus in §. emphyteusis, quæst. 23. Papon lib. 13. Placitorum tit. 2. num.* 19. vbi tamen Papon nihil affirmat, sed consuetudinem loci spectandam
III. esse monet. Moribus Galliæ, ex institutione, legato vel

donatione facta extraneo releuium debetur, non laudimium: moribus istius Prouinciæ nec debetur releuium nec laudimium. Sic iudicatum fuit de legato relicto extraneo *Arresto mensis Nouembris anno* 1619. nam releuium quod debetur ex causa lucratiua apud nos non est in vsu, laudimium verò quod debetur ex venditione, alioue contractu in venditionem cadente, est velut pretium inuestituræ, & prælationis, cui dominus inuestiendo vassallum renunciat: at in donatione & legato ius prælationis non debetur domino: ergo neque laudimium, nisi res ea fuerit legata extraneo, aut donata pro pecunia debita, eo enim casu legatum vel donatio in venditionem cadit, vt de datione in solutum suprà diximus; aut hæres rem eam legatam vel donatam pecuniâ redimat, ijs casibus laudimium debetur ex causa præcedenti legatum, vel subsecuta; vt iudicatum fuit de re redempta ab hærede, *Arresto mensis Aprilis anno* 1637. habita ratione pecuniæ debitæ, non rei valoris: nam quod amplius est in rei valore, donatio est, de qua laudimium non debetur: secùs si alienatio incipiat à venditione, in qua spectatur rei valor, ne fraus fiat domino directo, si res magni pretij modico pretio venierit, vt diximus suprà. IV.

TIT. V.

An laudimium debeatur ex diuisione.

1. *Ex diuisione facta inter cohæredes extraneos, aut inter socios, laudimium non debetur.*
2. *Ex supplemento pecuniæ data vel promissæ ob commoditatem diuisionis laudimium non debetur.*
3. *Si alienatio rei communis incipiat à venditione inter socios laudimium debetur.*

EX diuisione facta inter cohæredes laudimium non debetur, siue sint sui hæredes, siue extranei, *Bart. in l. &* I.

ideò, ff. de condict. furtiua : nec debetur ex diuisione rei communis facta inter socios aut consortes eiusdem rei iudicio communi diuidundo, per Arbitros, aut partium conuentionem : nam in diuisione non fit alienatio, sed quilibet suum recipit, *vt ait Guid. Pap. q.* 48.

II. Sed neque laudimium debetur, si res non possit diuidi in partes æquales, & alter alteri pecuniâ supplementum valoris præstare debeat ; nam talis alienatio pluris valoris & pecuniæ præstatio fit ob commoditatem diuisionis, ex qua cùm sit necessaria, ne partes cogantur in communione remanere, non debetur laudimium.

III. Neque si socij inter se conueniant de re communi, & ea integra alteri illorum tradatur cum cessione iurium, vel per arbitrum adjudicetur sub certo pretio inter eos diuidendo : nam talis adjudicatio siue fiat per modum licitationis, vel non, necessaria est ob commoditatem diuisionis, *l. si pignore, ff famil. ercisc. Boërius in Consuet. Byturigum, de consuetudine Feudi : Loët. in lit. L. n. 9.* Ergo ex ea laudimium non debetur, si res ea remaneat penes alterum eorum, *Loët. ibid.* Nam si inter eos spectetur commodum venditionis, vt res ea pluris vendatur integra quàm diuisa per partes, & extraneo adjudicetur, venditio est facta ex communi partium consensu, ex qua laudimium debetur.

TIT. VI.

An laudimium debeatur ex generali distributione bonorum debitoris inopis.

1. *Ex alienatione necessaria laudimium non debetur.*
2. *Ex generali distributione bonorum debitoris inopis laudimia debentur.*

I. EX communi Doctorum sententia laudimium non debetur ex alienatione necessaria, ratione petita *ex l. cùm*

fidei hæredis, ff. de fideicomm. libert. vbi fit distinctio alienationis voluntariæ & necessariæ: quam sententiam limitat Papon, si necessitas sit ex parte vtriusque emptoris & venditoris, *lib. 13. placitorum tit. 2. num. 22.* hinc nonnulli crediderunt laudimium non deberi ex alienationibus bonorum debitoris inopis factis ex iudicis decreto in generali distributione bonorũ inter creditores, necessitate ibi interueniente, tum ex parte venditoris, tum ex parte creditorum, qui emptorum loco habentur, & solutionem pecuniæ II.
sibi debitæ aliter assequi nequeunt: at cum dicimus alienationem necessariam, inspicimus causam alienationis, obligationem ex qua fit alienatio; hic vero tametsi alienatio sit necessaria, obligationes tamen quas debitor contraxit, & ex quibus alienatio fit, fuerunt voluntariæ: ergo laudimia debentur ex huiusmodi alienationibus dominis directis, vt priora & antiquiora hypothecis creditorum, in prædiis feudalibus & emphyteuticariis hoc iure vtimur.

TIT. VII.

An laudimium debeatur ex transactione.

1. *Laudimium non debetur ex transactione si proprietas accedat possessioni, vel possessio proprietati.*
2. *Laudimium debetur ex transactione ficta & fraudulenta.*

SI de lite mota de prædio laudimiali transactum sit, aliquo dato vel promisso, laudimium non debetur: siue possessio illius prædij retenta sit, siue in alium translata, *Molin. quem citat Ferrerius ad Guid. Papam, quæst. 48. Expili c. 149. Cleperus causa 66. q. vnica:* alij vero affirmant lau- I.
dimium deberi, si per transactionem fiat, manus mutatio

Scholtastes Loëtij in lit. I. nu. 5. ad conciliandas illorum sententias est distinguendum: nam per distinctionem casuum veritas quæstionis elucidatur: aut per transactionem possessio rei transfertur in proprietarium; ex eo casu, siue proprietarius pecuniam dederit siue non, laudimium non debetur: nam proprietarius non acquirit ius nouum, sed recuperat amissum, & litem redimit: transactio fit ex causa necessaria & antiqua, ex qua, vt supra diximus, laudimium non debetur: aut per transactionem dominium transfertur in possessorem eiusdem rei, & similiter eo casu laudimium non debetur: nam laudimium debetur ratione inuestitutæ & possessionis adeptæ: ergo si ille possessionem adeptus fuerit, laudimium soluerit, si soluere deberet, & à domino fuerit inuestitus, aliud laudimium soluere non tenetur ex eadem causa, perinde ac si proprietarius ipse interuenisset in venditione facta à non domino, aut eam ratam habuisset: si verò non soluerit laudimium, & soluere deberet ex causa venditionis, aliaue causa in venditionem cadente, soluere tenetur: & si sint duo firmarij, laudimium debetur primo qui firmarius erat tempore venditionis, non secundo qui firmarius est tempore transactionis: nam per transactionem ius quæsitum declaratur, non tribuitur.

Aut per transactionem prædium datur loco pecuniæ, pro conseruando prædio litigioso, & redimenda lite, & laudimium debetur illius prædii de nouo acquisiti, & in solutum dati.

II. Aut transactum fuit de lite ficta & simulata ad fraudandum patronum inter emptorem & venditorem, vel ad excludendum ius prælationis, vel tegendum laudimium debitum: & patrono fraudem detegenti laudimium soluitur cum vsuris & litis expensis, nam malitiis hominum non est indulgendum.

TIT.

TIT. VIII.

An laudimium debeatur ex locatione.

1. *Locatio rei Ecclesiasticæ fit in triennium, rei prophanæ in quinquennium.*
2. *Laudimium debetur ex locatione excurrente decennium.*

EX locatione non debetur laudimium, quoniam per eam non fit manus mutatio, conductor possidet nomine locatoris, *gl. in l. codicillis*, §. *instituto*, *ff. de leg.* 2. Regulariter locatio fit in quinquennium, & Iure Canonico prædia Ecclesiæ locantur in triennium, *Extrauag. ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis* : tamen res priuatorum in longius tempus locari possunt : si locatio non excurrat decennium, nullum laudimium debetur, quia non fit manus mutatio : si excurrat decennium, veteres existimauerunt nullum laudimium deberi, ob eamdem rationem, *Boërius quæst.* 235. *Papon lib.* 13. *Arrestorum, tit.* 2. *num.* 21. Contrarium tamen seruatur, nam decennium est longum tempus in Iure, *gl. in l.* 3. §. *si seruus*, *ff. de acquir. poss.* & locationes huiusmodi factæ in longum tempus videntur fieri in fraudem dominorum aut fermariorum, vt mutato fermario minus soluatur pro laudimio, & laudimium soluitur habita ratione mercedis totius locationis.

(Marginal numbers: I. beside the first line; II. beside "nium, nullum laudimium debetur".)

TIT. IX.

An laudimium debeatur ex locatione perpetua.

1. *Ex prima inuestitura contractus emphyteutici laudimium non debetur.*
2. *Ex locatione perpetua sub censu annuo laudimium debetur habita ratione illius census.*
3. *Retractus gentilitius habet*

locum in locatione perpetua, & retrahens non potest sortem extinguere. | *4. Ex societate inita inter emphyteutam & colonum laudimium non debetur.*

EX prima inuestitura contractus emphyteutici laudi-
I. mium non debetur, *Bacquet des Iust. c. 12. n. 17.* nam in prima inuestitura formatur ius dominii directi, & ius laudimiale, & causa natura prior est suo effectu: emphyteuta non potest eamdem rem in emphyteusim dare, cùm non habeat dominium directum quod sibi retineat: at vassallus potest ex consensu domini rem feudalem dare in retrofeudum vel emphyteusim, vt diximus suprà, retento dominio, quod respectu domini superioris dicitur vtile, & respectu subuassalli censetur directum ratione iuris laudimialis sibi debiti in casu alienationis: emphyteuta potest rem emphyteuticariam vendere, vel donare, vel locare ad tempus, vel in perpetuum colono censito vel partiario, seu sub certo censu annuo, aut pacto de quota fructuum annuatim percipiendorum.

Si locatio perpetua facta sit sub certo censu annuo in pe-
II. cunia vel fructibus præstando, laudimium debetur domino habita ratione valoris sortis illius redditus, *Mol. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 33. *gl.* 2. *n.* 62. & in locatione huiusmodi retractus gentilitius locum habet, retrahens non potest
III. sortem extinguere, & tenetur annuatim soluere, *Mol. ibid.* idem iuris est si locatio facta sit colono partiario.

At si emphyteuta agros steriles & desertos acceperit ad colendum & meliorandum; eosque aut partem illorum dederit ad culturam pacto inito, de prædiis illis post certum tempus inter eos diuidendis, societas est, ex qua nullum laudimium debetur domino directo, neque ex con-
IV. cessione, neque ex diuisione inter eos subsecuta; nam culturâ res fit melior, & iura domini directi crescunt, & tum concessio ad excolendum & meliorandum, tum diuisio

facta videtur ex causa necessaria. *Ita iudicatum fuiße Tholosæ refert Oliue lib. 2. tit. 2. n. 16.*

TIT. X.

An laudimium debeatur ex alienatione Feudi hæreditarij à vassallo facta.

1. *Ex consuetudine debetur.*
2. *Ædificiorum etiam constructorum laudimium debetur.*

DIximus suprà moribus Galliæ Feuda hæreditaria & patrimonialia censeri, vt bona emphyteuticaria, & à vassallo alienari posse, nisi in inuestitura alienatio prohibita sit: de iure ex alienatione rei feudalis laudimium non debetur, cùm ex Consuetudinibus Feudorum alienatio prohibita sit: sed moribus nostris debetur, quibus alienatio permittitur, sicut ex alienatione rei emphyteuticariæ, *Boërius in Consuet. Bytur. de Feudis, Cuiacius lib. 2. de Feudis, tit. 7. Ferrerius ad Guid. Pap. q. 167.* Nec solùm laudimium debetur fundi feudalis vel emphyteuticarii, sed etiam ædificiorum in eo constructorum, *Alexander cons. 5. vol. 5. Ranchinus ad Guid. Pap. q. 167.* I. II.

TIT. XI.

An laudimium debeatur portionis desertæ alteri consorti accrescentis.

1. *Portionis deserta ab vno & consorti accrescentis non debetur laudimium.*
2. *Idem ius obseruatur inter possessores rei censita.*

CVm plures sunt vassalli vel emphyteutæ, & alter eorum portionem suam deserit, portio deserta accrescit por- I.

tionibus cæterorum, pro modo portionis quam quisque possidet, vt dicemus infrà: cuius acquisitionis laudimium nullum debetur domino: nam talis aquisitio fit ex lege inuestituræ, ex causa necessaria, etiam inuito: idem ius seruatur inter plures possessores rei censitæ, quam emphyteuta cessit in annuum supercensum altero eorum deserente.

TIT. XII.

An laudimium debeatur ex reuersione rei feudalis vel emphyteuticariæ finito Feudo vel emphyteusi.

1. Finito Feudo vel emphyteusi laudimium non debetur ex reuersione rei ad dominum directum.

2. Ex commisso aut confiscatione, Feudo finito, & re reuersa ad dominum, non debetur laudimium.

I. RESpondetur nullum laudimium deberi dominis directis, ex reuersione rei feudalis vel emphyteuticariæ feudo vel emphyteusi finita: nam talis acquisitio fit ex lege inuestituræ Iuris necessitate, *Bacquet des Iustices ch.* 12. *n.* 17. At si Ecclesia rem feudalem vel emphyteuticariam mouentem à domino superiore ad se reuersam feudo vel emphyteusi finita, alteri cedat, vt se liberet à iure morticinii, laudimium debetur illius acquisitionis domino superiori: idem dicitur de aliis vassallis & subuassallis.

II. Et si per confiscationem res fuerit acquisita domino Iustitiario, laudimium illius acquisitionis nullum debetur Regi à quo res mediatè mouetur, quia talis acquisitio fit ex lege feudi Iuris necessitate: & si Regi res publicata sit, Rex domino subalterno nullum laudimium præstare tenetur ob eamdem rationem: verùm si Rex eam vendiderit, emptor acquisitionis suæ laudimium domino subalterno

soluere tenetur: nam per confiscationem non fit præiudicium dominis subalternis, excepto casu criminis Læsæ-Maiestatis, vt dicemus infrà.

TIT. XIII.

De taxa laudimij.

1. *Consuetudo loci spectanda est.*
2. *Quis sit modus huius Prouinciæ.*
3. *Si fraus interuenerit in pretio.*
4. *Si onera fuerint adiecta loco pretij.*
5. *Si cum vniuersitate bonorum res sit vendita.*

IN taxa laudimii consuetudo loci spectanda est, si non constet ex inuestitura: alibi laudimium est quintus denarius pretii, & subquintus, seu quintus illius quinti, ex consuetudine Aurelianensi, *c. 6.* Apud nos taxa fit habita ratione pretii conuenti: si sit laudimium simplex, modus est viginti quinque librarum, pro centum nummis: si laudimium debeatur cum trezeno, *lods & treizain*, modus est onerosior, scilicet sexta pars pretii conuenti. I. II.

Si fraus interuenerit in contractu, & res pretio minori vendita sit, remissa superualentia, fit æstimatio iusti valoris impensis domini, saluo iure repetendi, si fraus detegatur æstimatione facta, *Molin. loco cit. tit.* 1. §. 33. *gl.* 2. *n.* 32. Fraus arguitur ex enormitate læsionis in sexta parte iuris sibi debiti, vt cùm agitur de læsione minorum: & si læsio sit minor, non est audiendus acerbus exactor, ex Constitutione Henrici II. *tit. des Notaires, art.* 21. *quam refert Ferrerius ad Guid. Pap. q.* 171. fraudator priuatur iure suo; verùm illa Constitutio apud nos non est in vsu. III.

Et si in venditione onera fuerint apposita in partem pre-
IV. tii, & vtilitatem venditoris, res æstimatur quanti fuit tempore contractus detractis illis oneribus impensis domini, *Mol. loco cit.* nisi illa onera fuerint apposita citra rei valorem, ad inducendum venditorem.

Si non constet de pretio, putà si hæreditas fuerit vendita, aut plura prædia à diuersis dominis mouentia, eodem pretio, fit æstimatio prædij controuersi separatim impensis domini, *Molin. ibid.*

TIT XIV.

Qua actione pro laudimio dominus debeat experiri.

1. Actione personali emptor conuenitur pro laudimio acquisitionis suæ.

2. Possessor rei laudimialis pro reliquis debitis ante suam acquisitionem conuenitur actione hypothecariæ indiscusso debitore.

HÆc actio oritur ex ipsa inuestitura, vel à lege, *ex l. fin.*
I. *C. de iure emphyt.* vbi ius laudimiale, quod Græci appellant ἐισοδ[ι]εκτικόν, taxatur, ne transcendat quinquagesimam partem pretij: verùm, vt suprà diximus, consuetudo loci spectatur. Idem obseruatur in inuestitura feudali: nam, vt diximus suprà, Feuda ad instar emphyteusis redacta sunt: & dicitur condictio ex lege, qua vassalli & emphyteutæ tenentur laudimium soluere dominis in suo ingressu in possessionem rei feudalis vel emphyteuticariæ: tamen si fuerint in mora soluendi, vsuræ non currunt nisi ab interpellatione, vt diximus suprà.

Si plures venditiones intercesserint, & per manus plu-
II. rium possessorum res ambulauerit, pluraque debeantur laudimia, dominus singulos pro laudimijs à se debitis potest

conuenire actione diuisa, *Faber C. sine censu vel reliquis fundum vectigalem comparari non poße*; vel in solidum ipsum rei possessorem actione hypothecariâ, prioribus rei possessoribus indiscussis, vt rem pignoratam dimittat, & ex licitatione & pretio illius sibi satisfiat, aut soluat reliqua census, & laudimia sibi debita: idemque possessor suos authores potest conuenire actione empti, vel actione cessa, cum eodem priuilegio & hypothecâ.

TIT. XV.

Si plures sint domini directi prædij laudimialis.

1. Gratia facta à domino non obest condomino petenti partem laudimij sibi debitam.
2. Altero laudante condominus retinere potest.
3. Laudimium debetur domino vsufructuario.
4. Laudimium collocationis factæ pro dote constante matrimonio cui Firmario debeatur.

SI plures sint domini diuisi, & alter remiserit partem laudimij sibi debitam, gratia ab eo concessa non obest condomino, *l. Proculo*, *ff. de leg. 2. l. legatarius*, *ff. de leg. 1.* I.
Et si alter velit laudare, alter retinere, qui retinere vult cogitur totum fundum retinere, & partem laudimij alteri domino præstare, ne emptor incidat in communionem, *Tiraquellus de retractu* §. 11. *gl. 7. n. 4.* Tamen non tenetur inuestituram petere, quia retinendo vtitur iure suo, & emptorem debet à præstatione laudimij liberare. Vide infrà lib. 6. tit. 6. II.

Si alter habeat rei proprietatem, alter vsumfructum, laudimium debetur domino vsufructuario, vt de Censu diximus: nam in fructu est quidquid renascitur, *Boërius in* III.

Consf. Bytur de consuetudine Feudi c. 9. Cleperus causa 64. q. 1.

Si vxori constante matrimonio bona mariti addicta sint pro solutione aut securamento dotis, laudimium non debetur nisi à morte mariti: nam alienatio huiusmodi reuocabilis est, marito veniente in pinguiorem fortunam, fit in securitatem dotis: consequenter si diuersi sint domini aut fermarij iuris laudimialis, laudimium debetur ei qui dominus est aut fermarius tempore mortis, *Guid. Pap. & ibi Ferrerius q. 535. Ita iudicatum Arresto mensis Nou. anno 1622.*

TIT. XVI.

An laudimium præscribatur.

1. *Actio laudimij futuri non præscribitur.*
2. *Actio laudimij præteriti præscribitur.*

IVs laudimiale est annexum dominio directo; ideò sicut dominium directum est impræscriptibile, sic ius laudimia-
I. le debitum in signum superioritatis impræscriptibile est, nisi possessio fuerit interuersa, vt diximus suprà: at sicut reliqua Census præscribuntur, sic laudimia præteriti temporis debita præscribi debent, ob negligentiam non petentis: nam reliqua præteriti temporis sunt separata à dominio, & velut mobilia censentur. Itaque sicut actiones personales præscribuntur spatio triginta vel quadraginta annorum, *l omnes, &*
II. *l. sicut, Cod. de præscr. 30. vel 40. ann.* sic hæc actio laudimialis pro reliquis debitis præscribitur à rei possessore qui rem acquisiuit, vel ab eius hærede, spatio triginta annorum contra dominum directum, etiam contra Regem, *Bacquet Tr. du droit de desherance, c. 7. & 13.* siue possessor rem eam acquisierit sciens esse vectigalem, siue ignorans, nam in præscriptione triginta annorum non habetur ratio malæ fidei, *Guid. Pap. quæst 199. Faber, C. de Sacrosf. Eccl. def. 16.* & hoc ius non censetur debitum nisi petatur intra tempus Iuris: & contra Ecclesiam præscribitur quadraginta annis,

Auth. quas actiones, C. de sacros. Eccl. Si verò de tertio possessore agatur, qui bona fide rem eam acquisiuit vt liberam, dicendum est eum non obligari actione personali nisi ex quo sciuit in iudicio rem esse laudimialem, vt notauimus suprà: tenetur tamen actione hypothecariâ pro reliquis census, & laudimijs ab authore suo debitis, quæ præscribitur contra dominum à possessore bonæ fidei ex emptione, aliaue causa onerosa, spatio decem annorum, aut viginti si possideat ex causa lucratiua, *l. 1. & 2. C. si adu. creditorem præscr. oppon.* & quadraginta annis contra Ecclesiam, *Auth. quas actiones, C. de sacros. Eccl.* Eodem iure fiscum & vniuersitates vti posse probabilius est, ex ijs quæ suprà notauimus, ob vicissitudinem & negligentiam Rectorum.

LIBER VI.

De iure prælationis.

TITVLVS I.

Quo iure Retractus dominicus fuerit introductus.

1. *Ius prælationis ius honorificum.*
2. *Hoc ius in emphyteusi introductum ad Feuda extensum.*
3. *Ne dominus vassallum nouum inuitus cogatur inuestire.*

HOC ius in Constitutione Friderici dicitur ius προτιμησέως ius honorificum: quæ tamen Constitutio de Retractu gentilitio solùm loquitur, non de feudali: nam prædia feudalia alienari non po- 1.

terant; & si alienarentur inuito domino, ab eo vindicari poterant intra triginta annos, sine pretio, *c. Imperialis, & c. si quis post triginta annos, lib. 2. de Feudis.* Moribus nostris Feuda sunt hæreditaria & patrimonialia, alienari possunt, vt bona emphyteuticaria, saluo iure domini: & sicut do-
II. mino emphyteuticario laudimium debetur in casu alienationis, sic idem ius debetur domino feudali, vt diximus suprà: sicut iure suo dominus emphyteuticarius rem alienatam à vassallo sine licentia sua potest reuocare aut retrahere, *l. 2. C. de iure emphyt.* sic dominus feudalis eodem iure
III. vti potest, ne inuitus nouum vassallum inuestire cogatur, §. *porrò, lib. 2. de Feudis, Papon lib. 2. Placitorum 1. n. 5.*

TITVLVS II.
Quo tempore Retractus præscribatur.

1. *Cognatis præscribitur spatium triginta dierum à denunciatione.*
2. *Domino feudali datur annus.*
3. *Domino emphyteuticario dantur duo menses.*
4. *Vt notitia probetur.*
5. *Post decennium retrahens non admittitur.*
6. *Emptor excusatur ab omissa inuestitura post triginta annos.*

I. COgnatis, agnatis, & affinibus, dantur triginta dies ad retrahendum, Constitutione Friderici suprà citata, idem apud nos Statuto cautum fuit; absentibus verò, si denunciati non fuerint, datur decennium, ordine seruato inter eos, si sint plures, & prærogatiua gradus. Sic iudicatum fuit varijs Arrestis Parlamenti huius Prouinciæ, 7. *Maij* 1616. *& mensis Decembris anni* 1635.

II. Dominus emphyteuticarius habet duos menses ad retrahendum, *l. fin. C. de iure emphyteut.* quod tempus non currit nisi à denunciatione, & ea omissa dominus admittitur intra decennium, *Cuiac. ad d. l. fin. C. de iure emphyt.* iuxta

Constitutionem Friderici suprà cit. *De Afflictis Tr. de iure* *προτιμήσεως* : & dominus feudalis habet annum, §. *por-* III.
rò, *de Feudis*, *suprà cit.* à die denunciationis : alibi datur annus & dies in retractu gentilitio, vt in feudali, Constitutione Henrici III. *anni* 1581. à die notitiæ : qua tamen Constitutione Statutis & Consuet. locorum non derogatur.

Tempus datum ad retrahendum in retractu gentilitio IV
currit vel à die denunciationis, vel à die publicatæ venditionis apud Acta Iudicis ordinarij, ex Constitutione Gallicâ suprà cit. Et si venditio neque denunciata nec publicata fuerit, tempus currit à die notitiæ, quæ probatur testibus vel literis, nempè si retrahens præsens fuerit in licitatione, aut contractu rei venditæ, vel in loco vbi venditio celebrata fuit, & vicini eius rei notitiam habuerint ex rumore & publica fama, *c. quanto, de præsumpt.* vel notitia testibus probatur: at post decennium non requiritur alia probatio, quàm quæ V.
resultat ex lapsu longi temporis, quæ omnia reuelantur. Contra dominum directum feudalem vel emphyteuticarium tempus retractus currit à die denunciationis : nam ex lege contractus dominus debet denunciari, vt ratam habeat venditionem, & det inuestituram, vel rem venditam retrahat ; & quando denunciatio requiritur vt denunciatus aliquid faciat, non sufficit eum notitiam habuisse, nisi expresse denuncietur vt sciat & faciat, *Bald. in l. empti, C. de eu.* Tamen retrahere volens post decennium non auditur, si emptor inuestituram petat, & iura debita offerat ; & ab inuestitura omissa emptor non excusatur nisi præscriptione VI.
triginta annorum, *c. si quis post triginta annos* 2. *de Feudis.* Hinc multi colligunt laudimium & retractum non præscribi contra dominum nisi lapsu triginta annorum, *Molinæus, Chassanæus, quos citat Ferrerius ad Guid. Pap. q.* 51. quod licet in laudimio seruetur, vt suprà diximus de laudimio, non admittitur in retractu post decennium, ne rei possessor diutiùs sit in incerto.

TITVLVS III.

Si venditio sit conditionalis, vel ex die, aut litigiosa.

1. Tempus retractus currit post conditionis aduentum.
2. Si venditio facta sit ex die, retractus non admittitur ante diem.
3. Retractus habet locum in alienationibus perpetuis.
4. Retractus in venditione facta à Procuratore sine mandato non currit, nisi ratihabitione secuta.

I. SI venditio sit conditionalis, tempus retractus dominici & gentilitij non currit, nisi post conditionis euentum, *l. 1. §. 2. ff. quando de peculio actio annalis est*, *Ferrerius ad Guid. Pap. q. 257. Tiraquellus, & alij quos citat*, nisi conditio fraudulenter adiecta fuerit ad excludendum retractum:
II. si venditio facta sit ex die, retrahens non admittitur ante diem; & si facta sit ad tempus, retractus non habet locum:
III. quoniam pro alienationibus perpetuis, non pro momentaneis & reuersuris, retractus fuit introductus.

IV. Si à Procuratore venditio facta sit cum mandato, tempus currit à die contractus: si sine mandato, aut dominus ratam habet venditionem, & tempus retractus currit à die ratihabitionis, aut non habet ratam, & venditio non valet, nec locus est retractui, *Ferrerius loco citato.*

TIT. IV.

Si pactum de retrouendendo, vel legis commissoriæ, vel addictionis in diem, fuerit adiectum in contractu.

1. Retractus habet locum in venditione resolubili ex pacto adiecto, legis commissoriæ, vel addic-

tionis in diem, aut de retrouendendo.
2. *Pacta huiusmodi non faciunt venditionem conditionalem, sed resolubilem.*

SI pactum de retrouendendo intra certum tempus appositum fuerit in contractu, tempus retractus non currit nisi post tempus pacti finitum: nam retractus non habet locum nisi in venditione perpetua & irreuocabili, *Ioannes Faber Instit. de emptione & venditione, n. 2. Boërius in Consuetud. Byturigum, de retractu* §. 1. *& alij quos citat Scholiastes Loëtij in lit. R. n.* 46. At venditio huiusmodi reuocabilis est, vi pacti: ergo retractus non habet locum nisi pacto resoluto post temporis lapsum. Sic iudicatum fuisse de retractu gentilitio refert Loëtus *loco citato*. I.

Alij verò volunt, non obstante pacto de retrouendendo, retractum habere locum à die contractus, sub eodem pacto & onere, *Tiraquellus de retractu consanguinitatis*, §. 1. *gl.* 7. *n.* 66. *Guid. Pap. q.* 257. Vtraque sententia potest esse vera: nam ratio quæ allegatur in prima, quæstioni malè applicatur; quoniam sicut liberum est venditori prorogare executionem contractus in certum tempus, sic licet ei prorogare executionem retractus, non tamen suspendere, ne fiat fraus retractui: ergo non obstante pacto de retrouendendo, alioue resolutorio contractus, retrahens potest post contractum perfectum iure suo vti, aut retrahere sub eodem pacto, vel expectare finem & executionem pacti, si malit, quo finito non submouetur à retractu, nisi post tempus retrahendi elapsum: sicut, non obstante pacto resolutorio, dominus potest laudimium petere, vt diximus suprà, sic potest vti iure retractus, cùm vtrumque ius ab eadem causa pendeat, ne conditio sua alieno facto aut pacto fiat deterior, *l. debitorum, C. de pactis*: venditio ex sua natura perpetua est, & irreuocabilis, tametsi contrarijs pactis appositis alteretur: & licet vi pacti appositi sit resolubilis, II.

tamen non est conditionalis: ergo quamuis in venditione conditionali retractui locus non sit, ob rationem suprà allatam, quia ante conditionis euentum venditio non est, in venditione resolubili retractui locus non debet negari, quia venditio perfecta est, & pactum resolutorium, æquè in persona retrahentis ac in persona emptoris potest impleri, ne ius concessum dominis directis & familijs eludatur.

TIT. V.

An minores, filijfamilias, vxores, & alij agere non valentes, aduersus lapsum temporis retrahendi restituantur.

1. *Pupilli minores tutorem vel curatorem habentes non restituuntur.*
2. *Aduersus lapsum temporis retractus conuentionalis minores restituuntur.*
3. *Vxor non restituitur.*
4. *Absentes si denunciati fuerint non restituuntur.*
5. *Absentes si denunciati non fuerint intra decennium restituuntur.*
6. *De furiosis, ibidem.*
7. *In retractu feudali vel emphyteutico restitutio non admittitur.*

1. Minores aduersus lapsum temporis ad retrahendum statuti in retractu gentilitio non restituuntur, ex consuetudinibus Galliæ, & communi Doctorum sententia, quos citat Scholiastes Loëti *in lit. R. n.* 7. nam retractus & tempus retrahendi Statuto vel consuetudine præscribitur, suis finibus limitatum, & qui eo vti volunt intra idem tempus admittuntur, non post, *Fab. C. si aduersus vsucap. def.* 2. siue sint maiores, siue minores: æquè enim minores obligantur ac maiores, cùm non agatur de damno, nec de eorum facto, sed de lucro: idem dicitur de pupillis tutorem habentibus, vel non, *Faber ibid. in notis.*

Nec obstat lex *Æmilius, ff. de minor. & c. constitutus, de in integrum restit.* quibus opinio contraria de minoribus restituendis nititur: nam *in l. Æmilius* agitur de retractu conuentionali, & damno quod filia incurrebat ex culpa tutoris, & *in c. constitutus* agitur de venditione bonorum ex parte maternorum à patre facta dum viueret, in qua filij non modicum damnum patiebantur, vt ait Textus, sibique per restitutionem in integrum, & per retractum gentilitium, iuxta consuetudinem patriæ, duplici iure, subueniri postulabant. II.

Sed neque filiusfamilias restituitur aduersus lapsum temporis quo fuit in potestate patris, & agere non potuit, *Ioann. Faber in l. 1. C. de bonis maternis, quem refert & sequitur Sanson in Consuet. Turon.* nec vxor aduersus lapsum temporis quo fuit in potestate mariti, & retrahere nequiuit, ex eorumdem sententia: neque absentes, aut furiosi, *Scholiast. Loëti loco cit.* Tamen tàm absentes, si denunciati non fuerint, quàm furiosi, qui absentium loco habentur, si curatorem non habeant, intra decennium per se aut curatorem datum, moribus nostris restituuntur, vt diximus suprà. Vnde cùm ex facto quidam nomine Commendaire in bonis sui debitoris Vitalis nuncupati fundum acquisiuisset in territorio de Lorgues diœcesis Foroiuliensis, & soror debitoris habitans in ciuitate Sancti Maximini diœcesis Aquensis, & alterius Præfecturæ seu Senescalliæ, post nouem annos & octo menses, iure retractus Commendaire in Ius vocasset, & Literas restitutionis aduersus lapsum temporis obtinuisset, & reus defendendo opponeret præscriptionem, notitiam, & simulationem, quòd retrahens non sibi sed alteri vellet retrahere, Senatus non obstante præscriptione oppositâ petentem admisit, ob absentiam, & loci distantiam, sed ex aduerso reum admisit ad probandum exceptiones oppositas, notitiæ, & simulationis, ex quibus pendebat litis decisio, *Arresto mensis Decembris anni* 1635. III. IV. V. VI.

Verùm alia ratio est retractus dominici, qui conuentio-
VII. nalis est, & legalis: nam retractus emphyteuticus Constitutione Iustiniani fuit introductus, bimestri limitatus, & retractus feudalis ex consuetudine ortum habuit, ad exemplum emphyteutici, & anno limitatur, §. *porrò*, *qualiter feudum poterit alienari*, *de feudis*, & vterque retractus pendet ab inuestitura, in qua dominus directus alienat dominium vtile, cum spe consolidationis, in casu alienationis, desertionis, & commissi: in retractu gentilitio merum lucrum retrahentis spectatur; & in dominico damnum & interesse domini in mutatione manus: ex quibus videtur dicendum restitutionem in integrum non esse denegandam in retractu emphyteutico & feudali minoribus & maioribus legitimè impeditis: nihilominùs contrarium decisum fuit, vt constat varijs Arrestis relatis in Scholijs Loëti *lit. I. n.* 2. quibus dominus feudalis submotus fuit à petitione retractus facta intra annum, non tamen contestata, & per biennium discontinuata, tametsi Literas restitutionis in integrum obtinuisset aduersus lapsum temporis, allegans impedimenta bellorum, quibus sibi non licuerat instantiam cœptam persequi, & decisum fuit tempus retractus feudalis anni lapsu finiri, solam petitionem retractus, & litem cœptam, non prorogare actionem vltra annum, & restitutionem in integrum aduersus lapsum temporis non admitti, tametsi legitima impedimenta interuenerint, ad conseruandam libertatem commercij, & lites præscindendas, in hac materia frequentibus plerumque ex odio & æmulatione & hominum malitia nascentibus.

TIT.

TITVLVS VI.

An dominus directus præferatur cognatis.

1. *Retractus conuentionalis excludit legalem.*
2. *Retractus dominicus excludit gentilitium.*
3. *Qui sunt de linea vassalli præferuntur domino.*

DVplex est retractus, conuentionalis & legalis : & legalis rursus duplex distinguitur, dominicus, & gentilitius : retractus conuentionalis excludit legalem : nam retractus conuentionalis pars est contractus, conditio sine qua non, *l. fundi partem, ff. de contrah. empt. Molin. in cons Par. tit.* 1. §. 22. *n.* 4. & retractus dominicus excludit gentilitium : nam ius domini ex ipsa inuestitura veniens prius est & antiquius, *Baldus in l. Imperator, in fine, ff. de pactis : Iason in l. fin. ff. de iure emphyteutico.* I.
II.

Tamen in retractu feudali, si res fuerit alienata extra familiam, & illi qui sunt de familia ex lege inuestituræ vocati velint retrahere ab emptore extraneo, præferuntur domino, cui non licet à lege inuestituræ resilire concessæ accipienti, & agnatis & cognatis illius, seruatâ inter eos prærogatiuâ gradus, *Molin. in cons. Par.* §. 22. *tit.* 1. *gl.* 5. *n.* 3. III.

TIT. VII.

Si plures sint domini, vel cognati.

1. *Alter ex dominis retinere potest rem, soluendo iura debita condomino.*
2. *Retrahens partem retrahere non potest inuito emptore.*
3. *Emptor potest à contractu*

recedere , domino partem retrahere volente. | *rint , alteruter retinere non potest.*
4. *Si domini simul vendide-*

I. SI plures sint domini directi eiusdem rei , & altero laudare volente, alter retinere velit, vti potest iure suo, sed rem totam retinere debet , & præstare partem laudimij condomino debitam , & cætera iura feudalia , *Ripa in l.*
II. *quominus, ff. de fluminib. Ita iudicatum fuit Arresto mensis Nouembris anno* 1554. vt vidi in obseruationibus antiquis : sic enim seruatur ius vtriusque : partem verò eiusdem rei inuito emptore non potest retinere , alioquin emptori licet
III. à contractu recedere, ne inuitus incidat in communionem, *l. tutor,* §. *curator, ff. de minorib. Albericus in l. per fundum, ff. de seruitutib. rust. præd. Tiraquellus, de iure retractus,* §. 1 I *gl.* 7. *n.* 4.

IV. Et si duo condomini vendiderint rem communem eodem contractu & pretio , & alter retrahere velit partem consortis venditam , excluditur à retractu ob præstitum consensum : secùs si diuerso contractu vendiderint diuisim, alter retinere potest partem condomini, *Molin. in cons. Par. tit.* 1. §. 20. *gl.* 1. *n.* 13.

Si plures sint cognati vel affines in eodem gradu , in retractu pariter admittuntur : si res sit diuisibilis, inter eos diuiditur æqualiter ; si non sit diuisibilis , sorte addicitur alterutri , *Sanson in Cons. Turon. des retraicts , art.* 5. Idem dici potest de pluribus dominis directis concurrentibus in retractu gentilitio.

TIT. VIII.

Si per Procuratorem Retractus petatur.

1. *In Procuratore retrahente speciale mandatum desideratur.*
2. *Maritus retrahens iure vxoris, acquirit vxori, non sibi.*
3. *Si vxor non habeat bona aduentitia, maritus censetur retrahere nomine proprio non vxoris, licet se maritum dixerit, & magistrum bonorum.*
4. *Ex Statuto huius Prouinciæ affines admittuntur.*

PRocurator non admittitur ad retrahendum, sine speciali mandato, *Molin. loco suprà cit.* §. 67. *n.* 10. nec si habeat mandatum cum libera potestate, *Ferr. ad Guid. Pap. q.* 173. ne dominus neget factum Procuratoris : tamen ratihabitio æquiparatur mandato : & si emptor defectum mandati non opposuerit, & dominus factum Procuratoris ratum habuerit, retractus tenet. I.

Si maritus vsus sit iure vxoris in retractu feudali vel emphyteutico, res acquiritur vxori, nam retractus non est in fructu : & si duo sint domini, alter proprietarius & alter vsufructuarius, & vsufructuarius retineat rem à vassallo vel emphyteuta venditam, res ea acquiritur proprietario refuso pretio retractus, *Ferrerius ad Guid. Papam q.* 477. *post Molineum & alios* : nam in fructu est quidquid renascitur, & quæ sunt in fructu pertinent ad vsufructuarium, quæ non sunt in fructu ad proprietarium, vt est possessio. II.

At cùm ex Statuto huius Prouinciæ etiam affines admittantur ad retrahendum, cognatis non extantibus, aut retrahere nolentibus, dubitatum fuit in retractu gentilitio, de retractu facto à marito vt marito & magistro bonorum vxoris suæ ; ijs terminis maritus vsus fuerat, de prædiis à III.

consanguineis vxoris alienatis, & ex pecunia mariti redemptis, vxor enim non habebat bona aduentitia, quæ prædia post mortem mariti fratres vxoris & donatarij illius repetebant ab hæredibus mariti, oblato pretio retractus, replicantibus retractum cessisse in vtilitatem mariti, vt affinis, & ex pecunia propria retrahentis, & illa verba, *vt maritus & magister bonorum*, in retractu apposita, indicare affinitatem, quâ vtebatur in retractu, ex Statuto Prouinciæ, non
IV. animum acquirendi vxori; lite motâ coram Parlamento huius Prouinciæ, durante Semestri, quod breui suppressum fuit, hæredes mariti vicerunt, & super libello supplicatorio oblato ex aduerso, causa euocata, Arresto Parlamenti Diuionensis Iudicium Semestrale fuit confirmatum: nam si vxor non habeat bona aduentitia, maritus non tenetur pecuniam dotalem erogare ad retrahendum pro ipsa; & si is pecuniâ propriâ retraxerit, nec expresserit se retrahere pro vxore, sibi non vxori censetur acquisiuisse.

TIT. IX.

Si res sit litigiosa.

1. *In retractu gentilitio cognati admittuntur ordine successiuo.*
2. *Si anterior fuerit exclusus à retractu, sequens simul excluditur.*
3. *Si anterior à lite recedat, sequens admittitur.*
4. *Interpellatio anterioris prodest posteriori.*
5. *Lite mota de venditione inter contrahentes tempus retractus currit.*
6. *Contrahentes non possunt à lite recedere in praiudicium retrahentis.*
7. *Re integra contrahentes possunt à contractu recedere.*

I. IN retractu gentilitio cognati admittuntur ordine successiuo, seruatâ inter eos prærogatiuâ gradus, ne tempus

Statuti multiplicetur: quare si anterior retractum petierit, & inter eum & emptorem lis mota fuerit, sequens retrahere non potest: & si Iudicio anterior fuerit exclusus, sequens II.
simul excluditur: nam iura sunt inter eos subordinata, nisi sequens fraudem & præuaricationem probet: at si anterior à lite recedat, sequens admittitur ad retrahendum, tametsi III.
tempus retrahendi durante lite fuerit elapsum: nam interpellatio anterioris conseruat ius sequentis: ita iudicatum IV.
fuit *in causa Picardi anno* 1606. iuxta sententiam Guid. Pap. *q.* 257. *Tiraquellus de retractu gentilitio*, §. 1. *gl.* 10. *n.* 30. Si verò post venditionem perfectam lis moueatur inter venditorem & emptorem vel extraneum de rei alienatione, tempus retractus currit tum in retractu dominico tum V.
in gentilitio, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 2. *gl.* 5. *n.* 19. *contra Paponium lib.* 11. *Placitorum*, *tit.* 7. *n.* 21. nam retrahens durante lite potest in Iudicio emptorem interpellare, & si fraudem timeat & collusionem, instantiæ se iungere: quo casu contrahentes non possunt collusoriè à lite VI.
cœpta recedere in præiudicium eius.

At si res sit integra, necdùm res tradita fuerit, & dominus emptorem non interpellauerit, liberum est contrahentibus à lite recedere, & retrahere volentem excludere à retractu dominico aut gentilitio: tametsi res fictè fuerit tradita, appositis clausulis constituti & precarij, translatiuis possessionis & dominij, vt loquuntur Pragmatici, *Ioann. Faber in* §. 1. *Instit. de venditione & emptione*, *Molin. loco cit. tit.* 1. §. 20. *gl.* 5. *n.* 12. VII.

TIT. X.

An Ecclesia vti possit iure prælationis.

1. Ecclesia vti potest iure prælationis intra tempus Lege vel consuetudine præscriptum.
2. Ecclesia potest retrahere, vt alterum inuestiat.
3. Ecclesia tenetur inuestire cognatos alienatoris cæteris paribus.

I. ECclesia locupletata est bonis allodialibus, feudalibus, & emphyteuticarijs à suo dominio directo mouentibus; & in casu alienationis à vassallo vel emphyteuta factæ, iure prælationis vti potest, intra tempus Statuto vel consuetudine præscriptum : nam in ijs Ecclesia vtitur Iure Communi, eique nocet culpa & negligentia Prælati, si non retraxerit intra tempus statutum, *Panormitanus in c. cum causa, de emptione & venditione.*

II. Post retractum Ecclesia rem potest retinere, si à Rege ius morticinij obtinuerit, vt diximus suprà; sin minus debet eam extra manum suam ponere, venditione vel locatione perpetua, *Papon lib.* 11. *tit.* 5. *n.* 7. *Chopinus de sacra Politia, lib.* 3. *c.* 1. *n.* 15. Verùm Rector Ecclesiæ injuriam
III. facere videtur cognatis alienatoris retrahere volentibus iure congrui, si præferat extraneos, *Bartolus in l.* 1. *§. permittitur, ff. de aqua quot. & æst. Romanus cons.* 22. *Decius cons.* 131. *quos citat Ricius decis.* 131.

TIT. XI.

An ius Retractus alteri cedi possit.

1. *Retractus conuentionalis alteri cedi potest.*
2. *Retractus dominicus ex Statuto huius Prouinciæ cedi potest.*
3. *Retractus gentilitius cedi non potest.*
4. *Emptori datur actio reuocatoria retractus fraudulenti.*
5. *Cognatus proximior ius suum potest cedere remotiori.*
6. *Cognati præferuntur affinibus.*
7. *Cognati & affines eiusdem gradus pariter admittuntur.*
8. *Ius repræsentationis non habet locum in retractu.*
9. *Posterioribus licet interpellare priores.*

Retractus conuentionalis alteri cedi potest, sicut actio veniens ex contractu : nam tale pactum pars est contractus, *l. fundi partem, ff. de contrah. empt. Paulus de Castro cons.* 43. *Decius cons.* 165. Retractus dominicus Iure Communi cedi non potest, *Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 20. *q.* 1. *n.* 21. Sed ex Statuto huius Prouinciæ cedi potest, quia ex inuestitura venit, ita Statuto nostro declaratur; quod vt patet ex lectura, ex consilio Virorum peritissimorum conditum fuit : tamen in retractu feudali, durante lineâ agnatorum & cognatorum qui sunt in dispositione inuestituræ, patronus nec retinere potest, vt diximus suprà, nec alteri cedere. I. II.

At retractus gentilitius cedi non potest, *ex Consuet. Turon. art.* 25. quia fuit introductus gratiose in fauorem cognatorum, vt bona conseruentur in familia, *l. si in emptione, ff. de minor. l. Imperator, ff. de pactis, Constitutione Friderici lib.* 5. *de Feudis, tit.* 13. ex qua Statutum nostrum videtur desumptum, & ratio cohærens personæ facit Statutum III

personale, *Bald. in l. si probatum, C. communi diuidundo, De Afflictis in Tract. de iure protimiseos* : ideoque cognatus aut affinis retrahens non potest retinere pro extraneo, ex dicta Constitutione Friderici, emptore instante iubetur iurare se velle retinere pro se, non pro alio, alioquin repellitur : & si post retractum rem eam alteri remiserit, pro quo interuenit, emptor actione Pauliana intra annum à
IV. die detectæ fraudis retractum potest reuocare, *Loëtus lit. R. n.* 53. Sic iudicatum fuit in hac Patria, pro Massiliensi, *Arresto mensis Octobris anno* 1621. Ex quibus sequitur cognatum vel affinem ius retrahendi cedere non posse extraneo alijs cognatis aut affinibus non extantibus, vt Boërius existimauit. Verùm si plures sint cognati vel affines in dis-
V. pari gradu, anterior ius quod habet cedere potest remotiori, cessionarius iure cesso præfertur anteriori, *Papon lib.* 11. *tit.* 7 *n.* 4. iuxta exemplum quod habetur in Sacris Literis, *Ruth c.* 4. alioquin inter cognatos & affines seruatur prærogatiua gradus, cognati præferuntur affinibus : & si plures sint in eodem gradu pariter admittuntur, res inter eos di-
VI. uiditur, aut sorte alteri eorum addicitur, & detrimentum aliorum pecuniâ compensatur, rei æstimatione facta, habita ratione gradus : hoc enim ius repræsentationis non ha-
VII. bet locum. Ne verò inter cognatos vel affines qui sunt in dispari gradu mora anterioris noceat posterioribus, licet posterioribus interpellare anteriores, vt iure suo vtantur, quibus nolentibus vel omittentibus, post tempus à Iudice præfixum ipsi possunt retrahere, *Boërius in Consuet. Burdig. des retraits*, §. 2. intra tempus quod reliquum erat proximiori, *Boërius ibid.* ipsi possunt interpellare emptorem de retractu, oblato pretio, & legitimis sumptibus : at si poste-
IX. rior omissa interpellatione, & anterioribus insciis ab emptore rem retraxerit, anterioribus ab eo iure suo rem reuocare, licet pretio restituto cum vsuris, & legitimis sumptibus. Sic iudicatum fuit *Arresto* 20. *Oct. anno* 1615. nisi posterior

posterior litem pro retractu contra emptorem persecutus fuerit, sciente anteriori: eo enim casu lapsu temporis retrahendi & silentio anterior excluditur à retractu.

TIT. XII.
Qui retrahere possint, vel non.

1. *Posthumi admittuntur in vtroque retractu.*
2. *Filij naturales non admittuntur.*
3. *Exhæredati ob iustam causam non admittuntur.*
4. *Religiosi non admittuntur.*
5. *Adoptiui non admittuntur.*
6. *Habitantes extra Prouinciam admittuntur.*
7. *Filius potest retrahere alienata à patre.*

BAstardi non admittuntur ad retractum nisi legitimati I.
fuerint: exhæredati ob iustam causam similiter non admittuntur, secùs si bonâ mente exhæredati sint. Religiosi II.
hoc iure vti non possunt, nec qui ius ciuitatis amiserunt: III.
adoptiui non admittuntur, ne adoptionis commento venditiones reuocentur, *Tiraquellus fuse in suo Tr. de retr.* IV.
Posthumi tametsi adhuc sint in vtero tempore venditionis admittuntur intra tempus statutum, quod currit contra V.
parentes & tutores eorum, modò tempore petitionis nati sint, *Tiraq. ibid. Charondas lib. 5. resp. 4. Papon lib. 11. tit. 7. n. 1.*

Filijfamilias retrahere possunt res alienatas à patre VI.
adhuc viuente, siue ex peculio, siue ex pecunia mutuò accepta, vt iudicatum fuit de retractu filijfamilias ex pecunia sibi credita sub cautione aui, fundi à patre venditi, *Arresto 6. Febr. anno* 1649. non tamen ex pecunia à patre vel ab alio sibi credita sub cautione patris: pater enim ipse venditionem à se factam videretur reuocare: in quibus casibus pater potest esse author filio ad persequendum retractum in

Iudicio, vel potest agere vt pater nomine filij: nam beneficio Statuti ius quæritur filio: & quamuis hæres ire non possit contra factum defuncti, tamen iure retractus rem ab eo venditam potest retrahere: nam per venditionem ius sibi fuit quæsitum vt cognato aut affini, cui adeundo hæreditatem non censetur renunciasse, *Sanson in consuet. Turon. des retraits art.* 5. & in retractu non vtitur iure hæreditario, sed iure Statuti cognatis & affinibus concesso, nec videtur ire contra voluntatem defuncti, nisi expresse in venditione aut vltima dispositione id sibi prohibitum fuerit, *Boërius in consuet. Byturigum, de consuetudine retractus.*

VII. Dubitabatur an cognati vel affines habitantes extra Prouinciam retractus iure vti possint; responsum fuit posse, eodem Statuto, à die notitiæ intra tempus Statuti, quo nomine loci intelligitur Prouincia, vt monet Scholiastes Loëti *ex Arresto citato:* nam cognati & affines habitantes extra Prouinciam retinent animum & affectum conseruandi bona in familia.

TIT. XIII.

An cessionarius domini præferatur.

1. *Cessionarius domini potest emptorem inuestire, vel retrahere.*
2. *Subcessionarius domini potest laudimium exigere, non retrahere.*
3. *Cessionarius Regis potest ius retinendi sibi cessum alteri cedere.*
4. *Emptor ius habens à domino directo excludit retractum gentilitium.*
5. *Inter gentiles aut affines posterior ius habens à domino directo excludit anteriorem.*

I. CEssionarius domini directi eodem iure quo cedens vti potest, nempè vel laudare & inuestire emptorem, vel rem alienatam retrahere: nam inuestitura per Procurato-

rem fieri potest, vt diximus suprà: at si idem cessionarius ius suum in alium transtulerit, vt faciunt fermarij dominorum, subcessionarius potest quidem laudimium exigere, sed retractum gentilitium non potest excludere, vt iudicatum fuit *Arresto* 1569. *relato in nouo Commento nostri Statuti*: nam quæ contra rationem Iuris sunt introducta non debent trahi in consequentiam, quòd cessionarius domini non habens dominium directum possit contra rationem Iuris est, in gratiam dominorum: ergo ius illud finitur in sua persona, non potest in alium transmitti, vt notatur in Scholijs nostri Statuti, sub finem. II.

Tamen id limitatur in cessionario Regis, qui ius illud retinendi potest alteri cedere, vt iudicatum fuit alio Arresto, 9. *Dec. anno* 1616. nam beneficia Principum latissimè sunt interpretanda: hoc iure emptor cessionem habens à domino directo excludit retractum gentilitium, & inter ipsos gentiles aut affines posterior habens cessionem à domino directo excludit anteriorem, vt alijs Arrestis iudicatum fuit, duo vincula sunt fortiora. III. IV.

TIT. XIV.

An in retractu veniant alia bona.

1. In retractu gentilitio veniunt alia prædia eodem contractu vel diuerso vendita.
2. Retractu dominico vel conuentionali retrahens non tenetur retrahere alia bona.
3. Retractus gentilitius est gratia, conuentionalis & dominicus iustitia.

Retractu gentilitio retrahens non solùm retrahere debet rem familiarem, sed etiam res alias quas venditor acquisierat, & eodem contractu & pretio vendidit, si velit emptor, *ex Cons. Tur. des retraits c.* 22. nam etiam in I.

conquestibus iste retractus moribus nostris locum habet, *Boërius in Cons. Bytur. de retractu, sub finem, Tiraq. de retr.* §. 32. *gl.* 1. & emptor debet indemnis abire, *l. debet, ff. de ædil. edicto, Scholiastes Loëti in lit. R. n.* 25.

Quin etiam si post emptionem prædij gentilitij emptor sine dolo prædia vicina ab aliis comparauerit, ob commoditatem prioris emptionis, retrahens ea omnia debet retrahere, ob eamdem rationem, ne emptor bonæ fidei ex retractu damnum aliquod patiatur, *iuxta textum in l. communis,* §. *fin. ff. communi diuidundo*: nam iste retractus est gratiæ: at si emptor timens retractum statim prædia vicina emerit, vt retrahentem oneraret, & auerteret, non esset audiendus pretium illorum prædiorum repetere volens, nam malitiis hominum non est indulgendum.

Secùs in retractu conuentionali & dominico, in quibus
II. retrahens tenetur retrahere ea solùm prædia de quibus conuentum fuit, aut quæ mouentur à suo dominio, vt probat Scholiastes Loëti, ex consuetudinibus Galliæ, contra Masuerium. Ratio discriminis est quia retractus conuentionalis & dominicus sunt iustitiæ, veniunt ex contractu, in quo emptor venditorem aut dominum prospicere potuit vsurum fore iure suo, antequàm prædia vicina emeret: at retractus gentilitius est gratiæ, in fauorem cognatorum & af-
III. finium, contra libertatem publicam commercij, *l. dudum, C. de contrah. emptione*, qui non debet trahi in dispendium emptoris, *l. communis,* §. *fin. ff. communi diuidundo*: sic olim pars prædiorum Ecclesiæ vendita fuit solemniter ex authoritate Sedis Apostolicæ, pro necessitatibus Regni, cum pacto redimendi intra certum tempus, sæpiùs prorogatum gratiose; quo elapso Rectores Ecclesiarum non admittuntur redimere volentes, nisi etiam alia bona aliunde ab emptore quæsita pro commoditate rei ab Ecclesia comparatæ retrahant; vt iudicatum fuit pro emptore Prat nuncupato contra œconomum Ecclesiæ Cathedralis Glandetensis.

TIT. XV.

Qua actione retrahens experiatur.

1. Actio retractus eſt in rem ſcripta contra rei poſſeſſorem.
2. In retractu conuentionali datur actio re euicta.
3. In retractu gentilitio aut dominico non datur actio re euicta.
4. Condictione retractus reus conueniendus eſt vbi inhabitat.

Actio retractus gentilitij eſt condictio ex lege municipali, actio retractus dominici ſimiliter eſt condictio ex lege, I. aut conſuetudine generali : actio retractus conuentionalis eſt actio perſonalis ex contractu : omnes iſtæ actiones ſunt in rem ſcriptæ ,diriguntur in rem , ſicut actio hypothecaria , & mutata perſona ſequuntur rei poſſeſſorem : in retractu conuentionali reus laudat, & vocat in Ius ſuum authorem,vt ipſum defendat,& re euicta indemnem præſtet : II at in retractu feudali vel emphyteutico , re euicta venditor non tenetur , quia euictio venit à lege : idem dicitur III. in retractu gentilitio, in quo euictio venit à lege municipali, & caſus euictionis qui veniunt à lege aut placito Principis venditor non tenetur præſtare, *l. Lucius, ff. de euict.*

Alia ratio eſt actionis merè realis , vt eſt rei vindicatio, IV. Publiciana, & actio redintegrandæ poſſeſſionis , in quibus actor debet conuenire reum, vbi res ſita eſt : tamen ſi reus alibi habitet , & conueniatur ab actore coram Iudice domicilij,non poteſt declinare Forum domicilij, vbi paucioribus ſumptibus litem ſuſtinere poteſt, *l. finali, C. vbi in rem actio, & l. vnica, C. vbi de hæreditate agatur.*

At in actione in rem ſcripta , qualis eſt condictio vtriuſque retractus , reus debet conueniri vbi inhabitat ; & ſi

conueniatur vbi res sita est, potest declinare Forum: nam condictio personalis est, tametsi ordinetur ad retrahendam rem contra possessorem, & actor sequitur Forum rei, cum esse stylum communem obseruat Scholiastes Loëti, ex varijs Arrestis, *lit. R. n.* 51. contra Tiraquellum, & alios, existimantes liberum esse retrahenti reum conuenire vbi inhabitat, vel vbi res sita est, *Ferrerius ad Guid. Pap. q.* 257. tamen post litem contestatam non admittitur declinatoria Fori, *l. finali, C. de exceptionibus.*

TIT. XVI.

De officio actoris & rei et Iudicis in retractu.

1. *Reus exhibere debet instrumentum emptionis, vel indicare Notarium.*
2. *Retrahens debet emptorem indemnem praestare.*
3. *Si res deterior facta sit in manu emptoris.*
4. *Si emptor gratiam laudimij obtinuerit.*
5. *Pretium oblatum deponitur, si emptor recuset.*
6. *Emptor recusans tenetur ad restitutionem fructuum.*
7. *Fructus maturi sunt emptoris, non maturi diuiduntur.*

I. SI retrahens non habeat instrumentum emptionis, petere potest ab emptore illius exhibitionem, vt certus sit de pretio restituendo; & emptor tenetur exhibere, vel indicare Notarium, alioquin retrahenti non currit tempus: retrahens offerre debet pretium numeratum emptori, vel si numeratum non fuerit offerre debet se paratum ad liberandum eum erga venditorem, similes hypothecas submittere, aut fideiussores idoneos dare: & quamuis res facta sit
II. deterior in manu emptoris, si dolus absit, & lata culpa, retrahens debet integrum pretium restituere vt emptor indemnis abeat, *Molin. in consuet. Par. tit.* 1. §. 20. *gl.* 1. *n.*88.

Præterea retrahens restituere tenetur emptori sumptus III.
veros quos fecit in emendo,& executionem contractus persequendo contra venditorem , & litis expensas , quas non obtinuit in Iudicio , *Sanson in consuet. Turon. des retraits, art.* 5. necnon laudimium : & quamuis emptor gratiam lau- IV.
dimij à domino vel eius fermario obtinuerit ex toto vel ex parte, tamen retrahens integrum laudimium debitum pro pretio restituere debet emptori liberationem sibi concessam à domino exhibenti, *Scholiastes Loëti ex varijs Arrestis , in lit. S. n.* 22. nam vel gratia quam emptor habuit à domino remunerationis loco sibi est,ratione alicuius officij à se præstiti, vel eum obligat in futurum ; & cùm , vt suprà dictum est, emptor indemnis abire debeat , *l. debet , ff. de ædil. ed.* non potest à retrahente ea gratia defraudari, siue retrahens eamdem gratiam à domino esset obtenturus , siue non, vel etiam ex consuetudine dominus partem laudimii remittere solitus esset , nam semper ea gratia fit emptori : tamen si emptor ex priuilegio non teneatur laudimium soluere, non potest illud à retrahente repetere , *Baldus in l. neque, C. de hæred. instit.* At in retractu dominico non quæritur de laudimio , quia non fuit solutum : præterea in retractu gentilitio debet restitui pretium prædiorum vicinorum, quæ emptor comparauit occasione emptionis prædii gentilitii , vt diximus suprà.

Si emptor pecuniam oblatam pro pretio & expensis iustis V.
recuset, retrahens ex Iudicis decreto debet eam deponere, si quid liquidum non sit cauere de restituendo , cùm liquidum fuerit : & si constet in Iudicio de iure retrahentis, emptor ei debet rem dimittere cum fructibus à die litis contestatæ, & pecuniæ depositæ : emptore non recusante, non est necesse pecuniam deponere , & nihilominùs si non
dimittat rem fructus adiudicantur retrahenti à die litis con- VI.
testatæ , compensatione facta proportionaliter cum vsuris pretii retractus ab eodem tempore emptori debitis , *vt ait*

Faber C. de pactis inter empt. & vendit. compos. def. 17. de pacto de retrouend. Idem dicendum est de retractu gentilitio.

Si tempore retractus fructus prædii rustici sint maturi, fiunt emptoris, *Sanson in cons. Turon. des retraits, art. 12.*
VII. & censum soluere tenetur & taleas, sin minùs inter ipsum & retrahentem diuiduntur pro rata temporis, deductis sumptibus, *Molin. in cons. Paris. tit. 1. §. 20. gl. 1. n. 79.* vel ob diuersos casus qui occurrunt, intra tempus retractus, emptor potest facere expensas necessarias pro conseruando prædio, sed non potest ædificia construere aut demoliri, vt retrahentem oneret, *ex cons. Turon. art. 14.*

In hac materia distinguimus, aut tempore quo petitur retractus, & consignatur pecunia, fructus adhuc sunt in vlua naturæ, seu in herba, & pertinent ad retrahentem, sed impensas seminis & culturæ restituere debet; aut sunt virides, & diuiduntur inter possessorem, deductis sumptibus à possessore factis: aut sunt maturi, vt *cùm falcigeram flagrat aresta manum*, & à possessore qui toto anno fecit expensas culturæ, & vectigalia soluit, percipiuntur.

TITVLVS XVII.

In quibus casibus retractus habeat locum, vel non.

1. Dominus potest interpellare emptorem licet res nondùm tradita sit.

2. In datione in solutum necessaria facta ex Iudicis decreto retractus habet locum.

3. In locatione temporali retractus non habet locum, nec in precarijs.

4. In locatione perpetua facta ob industriam accipientis retractus non habet locum.

5. Si per transactionem rei possessio dimissa sit.

6. In permutatione retractus non admittitur, si fraus absit.

7. Si dominus partem prædij dederit

dederit agricola ob culturam.
8. *In diuisione facta inter condominos prædij feudalis vel emphyteuticarij retractus non admittitur.*
9. *Nec in legato vel donatione.*
10. *Nec in venditione Officiorum venalium.*
11. *Nec in naui vendita, alijsue Officijs venalibus.*
12. *Nec in machinis bellicis.*
13. *Nec in cuppis aut vasis vinarijs.*
14. *Retrahens an sibi præiudicet si præsens fuerit.*
15. *A retractu gentilitio cognati arcentur ob graues inimicitias.*

IVs retractus habet locum in venditione, vt diximus suprà, si res nondùm fuerit tradita, dominus potest interpellare emptorem post contractum perfectum oblato pretio & legitimis sumptibus in Iudicio vel extra, & interpellatio facta impedit ne partes recedant à contractu: eumdem effectum operatur interpellatio iudicialis in retractu gentilitio, *Molin. in consuet. Paris. gl. 9. n. 19.* I.

Si debitor prædium dederit in solutum creditori suo loco pecuniæ debitæ, retractus habet locum: nam talis contractus incidit in venditionem: idem dicitur de retractu gentilitio, *Tiraq. & Molin. quos citat Ferrerius ad Guid. Pap. q. 257.* siue datio in solutum sit voluntaria, siue necessaria, seu facta ex Iudicis decreto vt satisfieret creditori, iuxta Doctorum sententiam, & Arrestum relatum in Commento veteri nostri Statuti, *c. de retr.* & sententiam Molinæi *in cons. Par. tit. 1. §. 26. q. 5. n. 47.* Idem seruatur in generali distributione bonorum debitoris facta inter creditores Iudicis decreto: non enim interest creditorum, modò solutionem pecuniæ sibi debitæ assequantur, & abeant indemnes. II.

In locatione temporali retractus non habet locum, nec in precariis quæ fiunt de quinquennio in quinquennium, nec in precaria quæ fit ad vitam accipientis, de quibus III.

agitur in Titulo Decretalium, *de precario.*

IV. Si locatio sit in perpetuum, aut in ea habetur ratio operæ & industriæ accipientis ad colendos agros, & retractus dominicus aut gentilitius non habet locum, nam industria personalis est, *l. inter artifices, ff. de solut. Guid. Pap. q.* 568. aut habetur ratio principaliter census annui, & retractus dominicus & gentilitius admittitur, *l. fin. C. de iure emphyt. Faber in §. adeò, Instit. de locat.* quo casu retrahens tenetur præstare vassallo vel emphyteutæ censum annuum, & supplere æstimationi, si propter hypothecas viliori pretio aut mercede emphyteuta rem tradiderit, *Molin. in cons. Paris. tit.* 1. §. 13. *gl.* 5. *n.* 28.

V. Si per transactionem res litigiosa alienata sit, aut dominium rei transfertur in non dominum, & ius prælationis habet locum, & laudimium debetur, vt diximus suprà: aut possessio rei dimittitur domino, & retractus non admittitur, nec laudimium debetur, quia nouus titulus non acquiritur domino, sed vetus confirmatur, *Loëtus lit. T. n.* 5. tametsi pro redimenda vexatione & iure conseruando pecunia data sit, ex Consuetudine Turonensi, *des retraits, art* 23.

VI. In permutatione retractus non admittitur, *Guid. Pap. q.* 508. *Ancharanus, & alij quos refert Cleperus c.* 103. *q. vn. n.* 4. propter singularem affectionem quam permutantes habent in rem acquisitam: tamen si pecunia data sit pro maiori valore rei compermutatæ, laudimium illius pecuniæ debetur; & si res modici valoris data sit cum supplemento pecuniæ ad fraudandum dominum, vel agnatum, retractus non denegatur, æstimatione facta, qua fraus detegitur, si pecunia excedat dimidium iusti valoris, ex Consuetudine Turonensi, *c.* 21. nam à causa præponderante emptio est, *l. Aristo, ff. de donat.*

VII. In contractu do vt facias, quo dominus partem prædii dedit agricolæ, vt totum excolat, retractus non admitti-

tur, nec debetur laudimium, propter induſtriam electam, quæ perſonalis eſt, vt ſuprà diximus: eſt enim velut ſocietas, in qua alter fundum alter operam & induſtriam confert, vt nouale inter eos diuidatur, in qua retractus non habet locum, nec ex ſocietate, neque ex diuiſione.

In diuiſione facta inter condominos prædii feudalis, vel emphyteutici, retractus non admittitur: nam in æternum nulla coitio eſt, alienatio eſt neceſſaria, imò non eſt propriè alienatio, cùm vterque partem ſuam recipiat, nec ſi ab alterutro pecunia data fuerit pro ſupplemento maioris valoris, ob commoditatem diuiſionis, neque laudimium debetur, vt diximus ſuprà: vide Boërium *de retractu*, & Claperium *loco citato*. VIII. IX.

Quæſitum fuit an retractus gentilitius locum haberet in venditione Officij venalis facta extra familiam venditoris: reſponſum fuit negatiuè, *Arreſto menſis Martij anni* 1635. nam Statutum noſtrum loquitur de poſſeſſionibus, quæ ſunt rerum immobilium corporalium, vrbanorum prædiorum, vel ruſticorum; Officia verò ſunt res incorporales, quæ non poſſidentur, ſed quaſi poſſidentur. X.

Tangere enim, & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, ait Lucretius. Sed nec in taberna aut naui vendita retractus admittitur, res enim mobiles ſunt, *l.* 1. §. 7. *ff. de vi armata*, & perituræ, in quas non cadit affectio vt in prædia ſitum perpetuum habentia: neque in cuppis aut vaſis vinarijs, neque in venditione cenſus emptitij, *Loëtus in lit. R. n.* 2. tametſi res huiuſmodi in certis caſibus, ſcilicet in ſucceſſionibus, inter res immobiles cenſeantur, vt de cenſu dicitur *in l. hac edictali, verb. annonarum*, *C. de ſec. nupt. & in Clement. exiui, de verb. ſignif. in verb. cùm autem redditus.* XI.

Nec admittitur retractus feudalis in machinis bellicis, quæ difficiliùs ſolo mouentur; nam retractus feudalis & emphyteuticus dantur ratione dominij directi retenti penes dantem: at in huiuſmodi rebus dominium vtile non ſe- XII.

paratur à directo. Verùm ſi Caſtrum datum ſit vaſſallo cum machinis bellicis, in caſu alienationis æquum eſſet etiam in illis machinis retractum admitti, *vide Tiraquellum de retr. n.* 99. iure congrui: & quamuis in vaſis vinarijs, quæ ſine fractione loco moueri non poſſunt, retractus non admittatur, vt diximus ſuprà, quòd ſint res perituræ, tamen emptor ſi velit, non cogitur recedere, niſi ea ſimul retrahantur, ne ex retractu damnum aliquod patiatur.

XIII. Si dominus inueſtierit vaſſallum vel emphyteutam retractus pro illa vice conſumitur: at licet dominus præſens fuerit in contractu venditionis, vel etiam conſenſerit pro ſecuritate contractus, non ſibi præiudicat in retractu intra tempus Iuris niſi expreſſe renunciet, *Molin. in Conſ. Pariſ. tit.* 1. § 2 *gl.* 1. *n.* 12.

XIV. Idem dicendum eſt de cognato aut affini in retractu gentilitio; nec ſi præſens fuerit in licitatione, vel etiam licitatus fuerit, nemo enim præſumitur renunciare iuri ſuo.

XV. At in retractu gentilitio cognati & affines qui arguuntur aliquod damnum pecuniarium graue, vel inſidias vitæ vel atrocem injuriam paraſſe & intuliſſe alienatori ex compoſito, per ſe, vel per alios, non admittuntur ſine conſenſu venditoris qui talem iniuriam paſſus eſt, ex Conſtitutione Græca Cæſaris Romani, relata apud Hermenopolum *lib.* 3. *tit.* 3. quam ſecutus eſt Imperator Fridericus in Conſtitutione ſua de iure protimiſeos *lib.* 2. *de Feudis tit.* 3. ex qua Statutum noſtrum videtur deſumptum, ne qui peccauit in Legem cognationis vel affinitatis, quæ amoris eſt & amicitiæ, fruatur iure gentilitio: at dominus directus ob eam cauſam non eſt arcendus à retractu dominico, quia iure ſuo vtitur.

LIBER VII.

Quibus modis Feudum vel Emphyteusis finiatur.

TITVLVS I.

Ex varijs causis Feudum finitur.

X variis causis ciuilibus & criminalibus Feudum finitur, vt notatur *in lib. 2. de Feudis, tit. 24.* scilicet commisso dolo vel culpa vassalli, confiscatione, vexatione iniusta, linea finita, reuersione, & consolidatione, interitu rei, vel euictione, & desertione: de quibus nobis est agendum.

TIT. II.

De commisso.

1. *Casus in quibus pœna commissi irrogatur.*
2. *Quid obseruetur moribus Galliæ in commisso.*
3. *Si vassallus rem deteriorem faciat.*

COmmissum dicitur à committendo, si vassallus committat contra Legem Feudi, seu promissionem à se

tam, & iuratam in inuestitura, vel aliquid omittat quod ex eadem lege facere debuerat; nempè si vitæ domini gladio aut veneno insidiatus sit, vel in eum manus impias iniecerit, aliasve graues iniurias intulerit, *lib. 1. tit. 5. de Feudis:* vel si dominum assalierit animo nocendi, aut cùm sciret alios assalituros, & necem illius vel capturam molituros, aliudve graue damnum, eumdem cùm posset non certionauerit, & defenderit, si posset sine vitæ discrimine, nam vassallus non tenetur vitæ suæ vitam domini anteponere: aut eum captiuum vel inclusum non liberauerit, *ib. §. præterea:* vel si contra dominum delator criminis fuerit, aut pro delatore fideiusserit, vel aduocatus: nisi de crimine Læsæ-Maiestatis ageretur, *ibid. §. item si delator:* aut si dominum in acie periclitantem non liberauerit, si posset sine vitæ dispendio: si secretum domini prodiderit inimicis in re graui, & ex tali proditione dominus grauem iniuriam aut bonorum iacturam passus sit, *ibidem:* vel si cum vxore domini, filia innupta aut sorore se miscuerit, *§. rursus, ibid.* aut filium domini interfecerit, vel ei grauem iniuriam intulerit, nam pro leui iniuria pœna commissi non irrogatur, *§. finali, ibidem:* vel si fratrem domini proditionaliter interfecerit, *§. item si fratrem, ibid.* vel si testis fuerit contra dominum in causa criminali vel ciuili, *§. similiter, tit. de consuetudine recti feudi:* vel si filius vel domesticus vassalli offenderit dominum, & vassallus eum non exhibeat domino, vel eum non dimittat, *c. Imperialem, §. insuper, de feudis:* vel si primus vassallus non requirat secundum vassallum vt satisfaciat domino quem offendit, *c. Imperialem:* & si primus vassallus feloniam commiserit, vel aliquid faciat propter quod feudo priuari debeat, secundus vassallus iure suo simul priuatur, nam resoluto iure dantis resoluitur etiam ius accipientis, *l. in diem, ff. de aqua pl. arc.* nisi secundus vassallus ex voluntate domini maioris fuerit inuestitus: vel si bona vassalli ob delictum graue fue-

rint confiscata, vt dicemus infrà. In quibus casibus delictum patris nocet liberis in successione feudi, siue feudum sit nouum, seu patri datum, siue antiquum ab auo vel proauo acquisitum, *Bart. in l. eum, ff. de interdictis & relegatis, iuxta textum legis 1. ff. si quis aliquem testari prohibuerit vel coëgerit, Panormit. in c. ex parte, de Feudis:* sicut culpa Adami nocet posteris. At si ob alia delicta bona vassalli fuerint publicata, feuda antiqua, si sint hæreditaria, liberis illius conseruantur.

Verùm moribus Galliæ vassallus non priuatur feudo ipso iure in casibus supradictis, nisi in crimine Læsæ-Maiestatis, *Molin. in Consuet. Paris. tit. des Fiefs*, §. 43. *gl.* 2. *n.* 59. Sed Iudicis sententia venit priuandus: hinc sequitur quòd si dominus iniuriam remiserit, vassallus excusatur, siue expressè siue tacitè iniuria remissa sit, vt si post delictum commissum dominus vassallum admiserit ad nouam recognitionem feudalem: vel si dùm viueret, iniuriam ad animum non reuocauerit, nec questus fuerit, post mortem illius hæredes non admittuntur, *Petrus Iacobi in tit. de causis ex quibus feudum amitt. Mol. loco cit. ex l. fin. C. de reu. don.* II.

Sunt alij casus ciuiles in quibus commissum locum habet ob culpam vassalli & emphyteutæ, nempè si intra annum & diem inuestituram vassalli non petierint, *c. si quo tempore miles inuestituram petere debeat, lib.* 1. *de feudis*, vel si post trinam monitionem dominum recognoscere, ei iura debita soluere noluerint, §. 1. *quæ sit prima causa beneficij amittendi, de feudis:* vel si rem alienent inconsulto domino, *c. Imperialem, ibid.* vbi nomine alienationis etiam seruitutis impositio & oppignoratio censetur prohibita, *iuxta l. fin. C. de rebus al. non alien.* vel ob ingratitudinem, si vassallus non alat dominum inopem, vt de donatore dicitur *in l fin. C. de reuocandis donat. Petrus Iacobi tit. ex quib. causis feudum amittatur*,: vel si vassalli cessent à solutione census per biennium, si de re Ecclesiæ

agatur, aut per triennium si de re laicali, *l. 2. C. de iure emphyt.* aut si negent in Iudicio iura domino debita, asserentes rem esse liberam ab omni censu & seruitio: in quibus casibus pœna commissi seu priuationis Iure Communi Iudicis sententia decernitur, non ipso iure: minores tamen & alij legitimè impediti, excusantur, *c. 1. §. prætereà, de prohib. feudi alienat. de feudis:* excusantur etiam Ecclesia & ciuitas ob culpam Rectorum, *Speculator de emph. n. 27.*

Sed apud nos in istis casibus mitiùs agitur cum vassallis & emphyteutis: pœna commissi non irrogatur ipso iure, nec per Sententiam: sed vassalli & emphyteutæ negantes iura debita damnantur recognoscere dominos, eisque iura debita præstare cum litis expensis, quæ moderantur si tituli sint obscuri, aut post eorum editionem emphyteuta celeri satisfactione iura debita obtulerit, *c. potuit, de locatione: Imbertus in Enchyridio, verb pœnæ: Papon Placitorum lib. 13. tit. 1. n. 7.* & alienatio vassallis non interdicitur, saluo iure domini. Alius casus occurrit expellendi vassallum vel em-

III. phyteutam, si rem faciant deteriorem: nam res datur vt fiat melior, vt iura domino debita crescant & conseruentur: & si res fiat deterior dolo aut culpa vassalli, Iudicis Sententiâ expelli potest, vt colonus expellitur qui malè vtitur re conductâ, *Molin, post Baldum, & alios citatos, ad Authent. quibuscumque modis, C. de sacros. Eccl. Clarus in §. emphyteusis, q. 26. v. 2.* quæ sententia probatur, si magnum sit detrimentum, si sylua cædua radicibus extirpetur, ædificia necessaria diruantur, quod fieri non potest sine licentia domini: nam emphyteuta potest mutare formam rei, modò domino non noceat: & si in prædio emphyteutico sint quercus aliquæ quæ culturam impediant, & circumactum aratri, emphyteuta iure suo potest illas cædere sine licentia domini, & præstatione laudimij: quod tamen nonnulli domini à suis subditis iniustè exigunt: at damnum quod venit casu fortuito, vel ex leuissima culpa vassalli, ei non imputatu[r], *Consuetud. Par. tit. 1. §. 43. gl. 1. n. 166.*

Pares Curiæ iudicant de controuersiis ortis inter dominum & vassallum, vel inter ipsos vassallos: si verò alterius intersit, cognitio est Iudicis ordinarii, moribus nostris coram Iudicibus ordinariis, Prætore scilicet & Parlamento, causæ huiusmodi disceptantur.

TIT. III.

Vaßalli bonis publicatis Feudum resoluitur.

1. *Vassalli bonis publicatis res feudalis ad dominum reuertitur.*
2. *Si Feudum sit nouum liberis exclusis, culpa vassalli nocet liberis.*
3. *Si Feudum sit auitum, res feudalis nepotib. conseruatur.*
4. *In crimine Læsæ-Maiestatis res feudalis acquiritur Regi sine onere, secùs in aliis criminibus, de crimine Læsæ-Maiestatis diuinæ.*
5. *Si plures sint domini, & alter eorum iniuriam passus sit.*

VAssalli bonis publicatis res feudalis & emphyteuticaria simul publicatur: & si ob delictum commissum contra I. dominum bona publicata sint, res feudalis ad eum reuertitur, siue Feudum sit auitum, siue paternum, liberis exclusis: culpa vassalli nocet liberis, vt diximus Titulo præcedenti. Si verò ob crimen in alium commissum bona publicata fuerint; si Feudum sit nouum, seu à patre acquisitum, idem II. statuitur, liberis exclusis, ob rationem allatam: & si sit antiquum seu auitum, bonis publicatis ob delictum patris feu- III. dum liberis reseruatur ex capite aui pro se & pro nepotibus stipulantis, *lib.* 1. *de Feudis, tit.* 5. At si ob crimen Læsæ-Maiestatis bona vassalli vel emphyteutæ publicata sint, Regi acquiruntur, saluo iure domini subalterni, vt diximus suprà Lib. 1. Tit. 12.

Dominis bona publicata acquiruntur cum suo onere, substitutionis, reuersionis, & hypothecæ, tametsi ob felo-

niam in eos commissam publicata sint, *Loiseau des Seigneuries c.* 12. Idem de Rege si ob crimen commune publicata sint, *l. vnica, C. pœnis fiscalibus creditores præferri* : at si ob crimen Læsæ-Maiestatis publicata fuerint, onere substitutionis, reuersionis, & hypothecæ detracto, acquiruntur
IV. Regi, vt priori & antiquiori.

Sunt quædam crimina Læsæ-Maiestatis diuinæ, magiæ, sortilegij, idololatriæ, hæresis, vltimo supplicio & bonorum publicatione digna, *maleficum ne patiaris viuere, Exodi c.* 22. *l. multis, & l. etsi, C. de Mathematicis* : sed neque cognitio horum criminum dominis Iustitiarijs denegatur, nec bonorum publicatio, *vt constat ex Arresto citato apud Bacquet, Tr. des droits de Iustice, tit.* 11. *sub finem.* Et si ad Iudices Regios per præuentionem aut appellationem cognitio deferatur, pars confiscationis Regi, & pars domino Iustitiario adiudicatur.

V. Si ob feloniam in dominum commissam res feudalis publicetur, ei soli qui iniuriam passus est applicatur per vnionem aut consolidationem dominij vtilis cum directo, saluo iure condominorum si sint plures : & dominis Iustitiariis emendæ adiudicantur ob læsam Iustitiam, ex aliis bonis vassalli soluendæ : si verò feloniæ aliud crimen accesserit bonorum publicatione dignum, seditionis putà, vis publicæ homicidii, alia bona vassalli simul publicantur, res feudalis domino feudatario, cætera bona dominis Iustitiariis, singulis si sint plures, pro modo Iurisdictionis : à quibus sumptus litis, emendæ, & æs alienum soluitur pro modo emolumenti, *l.* 3. *C. de sententiam passis, l.* 2. *C. ad legem Iul. de vi publica* : dominus feudatarius ratione rei feudalis ad se reuersæ, pro emendis non tenetur, ipse enim ob inuestituram prior est : nec pro sumptibus litis aut ære alieno, si alia bona vassalli confiscata sufficiant.

TIT. IV.

De pœna domini vexantis iniurioſe vaſſallum.

1. Domini & vaſſalli iudicantur ad paria.
2. Dominus vexans iniurioſe vaßallum priuatur iure vaſſaligij, & vaſſallus Officiarijs Regijs ſubjicitur.
3. Si delictum domini ſit bonorum publicatione dignum, Feudum publicatur Regi.

DOminus & vaſſallus iudicantur ad paria, *c. ex facto, de feudis*: ſicut vaſſallus priuatur Feudo ob feloniam in dominum commiſſam, vt diximus, pari iure dominus priuatur iure vaſſaligii ſibi debito, ſi vexet iniurioſe vaſſallum in ſua perſona, vxoris, aut liberorum, vel in ſuis bonis: moribus Galliæ Feudum non reſoluitur in iſtis caſibus, niſi delictum domini ſit bonorum publicatione dignum: eo enim caſu Feudum adimitur domino, & liberis illius, & ad Regem reflectitur, quod ab eo retinetur, vel ex commiſeratione datur liberis delinquentis innocentibus: ſed ſi iniuria ſit grauis, vaſſallus liberatur à Iuriſdictione Officiariorum domini, quandiu ipſe vixerit, & Officiariis Regis ſubjicitur: & poſt mortem domini remanet ſubditus Officiariis ſucceſſoris Feudi, *l. ſi manumiſſus*, *C. de libertis & eorum liberis: Papon lib.* 13. *tit.* 1. *n.* 13. Sic iudicatum fuit variis Arreſtis relatis à Bacquet, *c.* 18. *du Traitè des Iuſtices.* I. II. III.

TIT. V.

De re feudali vel emphyteuticaria deserta.

I. DEsertione rei feudalis vel emphyteuticariæ Feudum & Emphyteusis finiuntur, vassallus & emphyteuta liberantur à seruitio & onere debito, etiam inuito domino:
II. illud enim commune est, in oneribus realibus impositis personæ ratione rei, quòd possessor rem dimittendo liberatur, *l. si absenti, & l. cùm fructuarius, ff. de usufructu, l. qui utilia, C. de omni agro deserto, lib.* 10 & res deserta redit ad dantem, à quo profecta est, & reunitur dominio directo. Dominus autem portionem desertam tenetur acceptare, & deserentem liberare, pactis, promissionibus & recognitionibus non obstantibus, in quibus conditio illa expresse vel tacitè inest, de soluendo & recognoscendo, quandiu
III. recognoscens rem possedebit, *l. interdùm, ff. de operis libert. & C. de vassallo qui contra Constitutionem Lotharij feudum vendidit, de feudis*, nisi recognoscens promiserit se rem nunquàm dimissurum: quod pactum obligat quidem reco-

gnoſcentem, quandiu vixerit, at perſonale eſt, non obligat hæredes, alioſve ſucceſſores, *Loiſeau Tr. du droit de deguerp. lib.* 5. vbi tractat eleganter iſtam materiam: *Bacquet du droit des Iuſtices, c.* 21. *n.* 204.

Verùm dominus non tenetur deſerentem liberare, niſi præſtet reliqua cenſus debita: an etiam teneatur præſtare cenſum termini futuri, diximus ſuprà in Titulo de Cenſu redimendo, Lib. 3. Prætereà præſtare tenetur damna quæ rei illata ſunt ex proprio facto dolo aut culpa, non ea quæ IV.
caſu fortuito obuenerunt: nam de caſibus fortuitis nemo V.
tenetur, *l. quæ fortuitis, C. de pign. act.* Idem ius eſt de hærede vaſſalli vel emphyteutæ deſerere volente: nam hæres ſuccedit in idem ius & onus. At tertius poſſeſſor qui bonâ VI
fide rem ſeruilem acquiſiuit vt liberam, & ſciens eſſe ſeruilem eam dimittere vult, tenetur quidem præſtare domino reliqua cenſus non ſoluti poſſeſſionis ſuæ, à die litis conteſtatæ, à qua ſciuit aut ſcire potuit rei naturam, *Bacquet loco citato, n.* 197. & laudimium acquiſitionis ſuæ non ſolutum, actione perſonali, etiam ex propriis bonis: nam poſſeſſio ipſa eum obligat: at pro reliquis cenſus, & laudimiis eiuſdem rei ab authore ſuo debitis, non tenetur niſi actione VII.
hypothecaria in re feudali vel emphyteuticaria, à qua rei dimiſſione liberatur, *Loiſeau & Bacquet locis ſuprà citatis.*

Deſertor rei vectigalis expenſas a ſe factas in ea re neceſſarias, vtiles aut voluptuarias repetere non poteſt à domino: nam per inueſtituram res datur vt conſeruetur, & fiat melior: liberum ei eſt rem eam retinere vel dimittere, & nemo cogitur emere, *l. nec emere, C. de iure deliber.* Tamen ſi emphyteuta domum conſtruxerit in ſolo vectigali, & velit prædium deſerere, liberum eſt domino vel domum retinere, & expenſas ædificii præſtare, vel ædificium relinquere, *Molin. in Conſuet. Pariſ. tit.* 1. §. 3. *gl.* 2. *n.* 8 *Guid. Pap. q* 169. nam ædificiis res plerumque fit oneroſior domino, quàm vtilior, & vt iam dictum eſt, nemo cogitur emere.

Pari iure vassallus potest Feudum refutare vt liberetur ab onere, modò tempestiuè id fiat: nam si ad opus debitum vocatus vellet refutare sine consensu domini, non admitteretur, & filius potest hæreditatem patris retinere, & feudum simplex refutare, sicut pater: at si Feudum sit conditionatum, quo pater esset obligatus domino ad aliquid dandum vel faciendum, filius non liberatur nisi satisfaciat. Idem dicitur de agnato aut cognato, alioue successore cui hæreditas cum Feudo delata est: at filius non potest hæreditatem patris recusare, & Feudum retinere, nisi agnatis consentientibus, *lib. 2. de Feudis*, §. 3. Propinquus verò seu agnatus potest, *ibidem*. Ratio discriminis est quia filius capit hæreditatem cum Feudo de manu patris, & non potest hæreditatem repudiare, ne satisfaciat domino cui pater bona hæreditaria obligauit, tamen soluendo iura domino debita potest, *lib. 2. de Feudis*, *tit.* 45. *& tit.* 51. §. *similiter*. Moribus nostris nec filius nec agnatus potest hæreditatem vassalli repudiare, & Feudum retinere, siue illud esset nouum, siue paternum, nisi præstet onera injuncta vassallo in inuestitura, quòd ille potuerit iuxta ius consuetudinarium dùm viueret de Feudo pro libito disponere, & in extraneos transferre. Idem de emphyteuta est dicendum, *gl. in* 45. *Lib. 2. Feudorum*, *sub finem*.

Si Feudum finiatur ex prouidentia dantis, seu pacto inuestituræ, liberis vel cognatis vassalli deficientibus, dominus expensas omnes restituere debet hæredibus illius, necessarias, vtiles, & voluptuarias, quibus res melior & vtilior reperitur, ne locupletetur cum damno & iactura eorum: non tamen expensas modicas quæ sequuntur rei vsum, eamque saluam faciunt, *Guid. Pap. q.* 169.

Cùm verò Feudum finitur publicatione ex delicto vassalli, ædificia rem sequuntur, sine spe restitutionis sumptuum. Idem dicitur de plantis, & commodo alluuionis, *Molin. loco cit.* §. 43. *gl.* 1. *num.* 116.

Si plures sint vassalli vel emphyteutæ eiusdem rei, & alter eorum portionem suam velit deserere, distinguitur: aut res est inter eos communis & indiuisa, & portio deserta IX.
non decrescit de communione inter alios; aut res ea fuit post inuestituram diuisa inter accipientes, vel eorum hæredes, & diuisio non nocet domino: iura creditorum debitorum pactionibus non mutantur, *l. debitorum, C. de pactis*, ob diuisionem factam inter eos dominus portionem desertam potest retinere si velit, cum diminutione census debiti, vel eam cæteris consortibus relinquere cum suo onere, pro rata portione singulorum: quo casu portio deserta accrescit eis etiam inuitis, nisi mallent singuli portiones suas deserere, vt liberentur ab onere, ne domini conditio ex eorum diuisione fiat deterior; *Vide Loiseau loco citato.*

TIT. VI.

De alijs modis quibus Feudum & emphyteusis finitur.

ALiis modis Feudum & Emphyteusis finitur. *Primò*, ex I.
prouidentia dantis, si ad certum gradum generationis vel certum tempus, inuestitura data sit; post gradum generationis finitum, aut tempus adiectum, Feudum vel Emphyteusis finitur, *Petrus Iacobi in tit. de distinctione Feudorum, vers. quarta distinctio:* in Iure Canonico sunt precariæ, quæ fiunt de quinquennio in quinquennium, & precaria quæ fit ad vitam accipientis, *in tit. de precario:* & quamuis Emphyteusis & Feudum ex sua natura fiant in perpetuum, *l. fin. C. de iure emphyteutico*, tamen ex placito

dantis fieri possint in certum tempus, quo elapso finiuntur. *Secundò*, inuestitura nulla est defectu formæ & solemnita-
II. tis requisitæ in alienatione rei Ecclesiasticæ, fisci, vniuersitatis, & minorum, vt de re Ecclesiæ suprà diximus *lib. 2.* *Tertiò*, inuestitura nulla est ob incapacitatem accipientis,
III. nempè Ecclesiæ, & vniuersitatis, quæ inuestiri non possunt sine Regis licentia, *Speculator in tit. de locato*, §. *nunc aliqua: Claperius Causa 69*. nam Regis interest bona feudalia & emphyteuticaria esse in manibus mortuis: muti, surdi, furiosi, infantes, & fœminæ, Feudi sunt incapaces, quia seruire non valent, *lib. 2. de Feudis, tit.* 25. At moribus nostris censentur capaces, quia per alios seruire possunt, & bona feudalia ad instar bonorum patrimonialium redacta sunt, vt diximus suprà. *Quartò*, inuestitura rescinditur actione
IV. quod metus causa, vel doli mali. *Quintò*, inuestitura rescin-
V. ditur ob læsionem in quantitate census rei emphyteuticariæ: si de re Ecclesiæ, vniuersitatis, aut minorum agatur, inuestitura rescinditur si læsio sit in sextante, habita ratione valoris redditus annui prædii rustici, cum diminutione sextantis, ob casus fortuitos, & cum diminutione quadrantis, si de prædio vrbano actum sit, quòd prædia vrbana senescant successu temporis, incendio & ruinæ obnoxia sint, & ex redditu viginti annorum colligitur iusta æstimatio valoris rei, *Speculator de emph. n.* 15. Maiores verò viginti quinque annis non admittuntur, nisi læsio sit enormissima infra dimidium iusti valoris redditus annui, *Ant. de Butrio in c. cùm dilectus, de empt. & vend. Speculator de emph. n.* 90. *Chop. de sacra Pol. lib.* 3. *c.* 7. *in marg.* habita etiam ratione iuris laudimialis, & obsequii feudalis. Accipiens verò queri non potest de læsione, cùm liberum ei sit recedere, & re desertâ liberetur, vt diximus suprà. *Sextò*, Feudum vel em-
VI. phyteusis resoluitur in casu alienationis iure prælationis, vt diximus suprà. *Septimò*, reuersione ex commisso, vel delicto, vt suprà dictum fuit. *Octauò*, re euicta, si pars euincatur,
emphyteuta

emphyteuta liberatur pro parte, si tota res euincatur libera-tur in totum. *Nonò*, accipiens liberatur interitu rei, inundatione, vel ruina : verùm si pars rei perierit, emphyteuta remanet in totum obligatus, sine diminutione census : nam casus fortuiti augmenti vel detrimenti, pertinent ad accipientem : *Panormit. in c. propter, de locato.*

TIT. VII.

An re euicta vassallo vel emphyteutæ dominus teneatur de euictione.

SI dominus mediante pretio prædium dederit in Feudum vel Emphyteusim, re euicta tenetur de pretio : si verò gratis sine pretio, non tenetur nisi euictionem promiserit, aut fraudulenter versatus sit, sciens rem esse alienam : eo enim casu tenetur actione doli ad id quod interest accipientis, vt res alia eiusdem bonitatis sibi detur, *l. 2. C. de euictionib. & l. Aristo, ff. de donat. Molin. in consuet. Paris. tit.* 1. §. 10. *gl.* 1. *num.* 24. Tamen si accipiens sciret rem esse alienam, de euictione agere non potest, *c. de inuestitura facta de re aliena, lib. 2. de Feudis.*

TIT. VIII.

An Feudo ad dominum reuerso seruitutes & hypothecæ maneant.

1. *Finita linea, & Feudo resoluto ex pacto & prouidentia dantis, res redit libera ad dominum.*
2. *Si Feudum sit hæreditarium, transmissibile ad hæredes, onera imposita manent.*
3. *In dubio Feudum censetur hæreditarium apud nos.*
4. *Ob cessationem solutionis census, & pactum resolutorium adiectum in inuestitura, onera & seruitutes imposita euanescunt.*

5. Feudo resoluto ob culpam vassalli, vel desertionem, onera imposita manent.
6. Feudo reuerso ad dominum ob ingratitudinem vassalli, vel crimen commissum, onera imposita manent.

I. AVt Feudum resoluitur ex lege Feudi, seu conditione adiecta in inuestitura, & prouidentia dantis, linea generationis finita, & res reuertitur ad dominum libera ab omni onere seruitutis vel hypothecæ, nisi æs alienum contractum fuerit, pro expensis necessariis aut vtilibus rei feudalis: vassallus enim in illo casu, eiusque successores in linea nudum habent vsumfructum, non possunt alienare extra lineam, nec rem oppignorare, alioquin priuantur Feudo, *c. quia supra, de Feudis, lib. 1.*

II. Secùs si Feudum sit hæreditarium, si vassallus illud susceperit pro se & suis hæredibus quibuscumque aut successoribus: eo enim casu Feudum transmissibile est ad successores vassalli vniuersales & particulares, vassallus illud alienare potest, vel oppignorare, saluo iure domini, laudandi vel retinendi: & si

III. vassallus illud susceperit simpliciter, hæreditarium censeri debet, nam stipulando nobis & successoribus nostris vniuersalibus & particularibus acquirimus, *l. quæ legata, ff. de reg. Iuris.* Moribus nostris Feuda sunt hæreditaria & patrimonialia in libera dispositione vassalli, vt suprà diximus, nisi in inuestitura aliud actum sit: rem autem alienatam sequuntur onera imposita à vassallo, & hypothecæ.

IV. Si conditio in inuestitura sit adiecta, Feudum ad dantem reuersurum, si vassallus cessaret à solutione census per biennium, aliudve certum tempus; res redit libera ad dominum ob cessationem solutionis, sine onere, ex pacto adiecto, iuxta responsum Scæuolæ *in l. lex vectigali, ff. de pignor.* At si pactum illud non fuerit adiectum in inuestitura, res quidem reuertitur ad dominum ob contumaciam vassalli, per Iudicis Sententiam, sed pignora & seruitutes ab eo impositæ manent. Idem dicendum est si Feudum resoluatur ob culpam vassalli

alienantis inscio domino, vel dolum aut culpam illius rem deteriorantis, aut desertionem ; ex quibus causis Feudo resoluto per Iudicis Sententiam seruitutes & pigno raimposita manent, V.
tùm ob culpam domini qui vassallum improbum elegit, tùm ob libertatem commercij, nam cui licet donare & vendere licet etiam oppignorare, *l. cuius est donandi, ff. de regulis Iuris.*

Aut Feudum resoluitur ob ingratitudinem vassalli, vel injuriam illatam domino, vt suprà diximus in Tit. de Commisso, VI.
& onera à vassallo rei imposita ante crimen commissum manent, & Feudum sequuntur: tamen creditores alia bona vassalli priùs discutere debent quàm agant contra dominum in rem feudalem, vt responsum fuit *in l. his solis, C. de reuocandis donat.* de pignore contracto à donatario ante causam ingratitudinis, Idem obseruatur in rebus donatis ad patrem donatorem superstitem reuersis mortuo filio donatario sine liberis, vt variis Arrestis iudicatum fuit, relatis in Commento moderno nostri Statuti: idemque in casu Commissi pro creditoribus iudicatum fuisse refert contra dominum Scholiastes Loëti *in lit. C.n.* 53. nam lex inuestituræ seu pactum vel conditio expressa non nocet, pro libertate commercij iudicandum est, etiam contra fiscum, *l. vnica, C. in pœnis fiscalibus creditores præferri:* crimen Læsæ-Maiestatis excipitur, ex quo, reo damnato, bona omnia illius allodialia & feudalia publicantur Regi sine onere, saluo tamen iure domini subalterni, vt notauimus suprà Tit.2. Et sicut Feudo vel Emphyteusi resolutâ onera imposita manent, sic commoda alluuionis rem sequuntur, *l.* 1. *C. de iure emphyteutico: Molin. in Consuet. Paris. tit.* 1. §. 1. *gl.* 5. *n.* 115.

TIT. IX.

An res feudales ad dominum reuersæ sint immunes à taleis.

1. Res feudales cadentes in manus priuatorum taleabiles sunt.
2. Res feudales ad dominum reuersæ iure Feudi fiunt immunes.
3. Res feudales ad dominum reuersæ alio titulo particulari remanent taleabiles.

I. RES feudales à Rege conceduntur vassallis immunes à taleis: sunt etiam immunia à taleis prædia antiqui dominij Ecclesiæ non contenta in Æstimo generali facto in hac Prouincia anno 1471. Verùm cùm res huiusmodi cadunt in manus pri-
II. uatorum, per venditionem, donationem, locationem perpetuam, vel emphyteusim, mutata conditione possessorum, mutatur rerum conditio, possessores taleas soluere tenentur, *l. licitatio, §. mercatores, ff. de publicanis, & ibi Bartolus.*

III. Cùm verò res eæ reuertuntur ad dominum, & quæritur an recipiant pristinam immunitatem; distinguitur, aut res eæ reuertuntur ad dominum iure feudali, nimirùm iure commissi, feloniæ, vel desertionis, & fiunt immunes à taleis imponendis, non tamen ab arreragijs à vassallo debitis: nam res reuertitur cum suo onere, vt diximus suprà: aut res reuertitur ad dominum alio iure, scilicet emptionis, prælationis, donationis, confiscationis, vel deshærentiæ, & remanent taleis obnoxia: *Bertrandus cons. 207. vol. 1. Benedictus in c. Rainutius, verb. & vxorem.* Sic iudicatum fuit in Consistorio Regis, anno 1556. inter Nobiles & Procuratores huius Prouinciæ, refert Papon. *Vide suprà tit. 10. lib. 4.*

FINIS.

INDEX MATERIÆ
Iuris Feudalis & Emphyteutici.

INDEX.

FINIS INDICIS MATERIÆ.

Extrait du Priuilege du Roy.

PAr grace & Priuilege du Roy, donné à Paris le 20. de Iuillet 1665. signé Cadet, il est permis à Iean Baptiste & Estienne Roize Imprimeurs du Roy & de l'Vniuersité Royale de la ville d'Aix, d'imprimer, vendre & debiter les Ouurages de feu sieur Pasteur viuant Professeur du Droict Ciuil & Canon en ladite Vniuersité, dont les Titres sont, *Tractatus de Beneficijs Ecclesiasticis, &c. Liber de bonis temporalibus acquirendis & conseruandis. Synopsis Iuris feudalis & emphyteutici.* Et le dernier intitulé *Tractatus de iurisdictione Ecclesiastica, de casibus priuilegiatis & communibus, & de appellationibus ab abusu*, & ce pendant le temps & espace de dix ans, à compter du iour que lesdits Ouurages seront acheuez, soit imprimez separement, ou non, pour la premiere fois. Et deffenses sont faites à tous Imprimeurs, ou Libraires, d'imprimer lesdits Ouurages, ni d'en vendre de contrefaits, sans le consentement dudit exposant, à peine de trois mille liures d'amende, de confiscation des exemplaires, & de tous dépens, dommages & interests, comme il est plus au long porté par ledit Priuilege.

La Souueraine Cour de Parlement de Prouence a fait Arrest en faueur des supplians, portant que deffenses sont faites à tous Imprimeurs & Marchands Libraires d'imprimer ni debiter lesd. Ouurages, ou separement, ou en general, sans le consentement des supplians, pendant dix ans, à peine de confiscation des exemplaires, & d'en estre informé contre les contreuenans, le 19. Octobre 1666.

Acheué d'imprimer le 16. Octobre 1666.

